

Aktan Okan Kardeşimizin aziz anısına

Masonluk Kültürü

**Mimar Sinan ve Anadolu Güneşi Araştırma
Locaları**

Editör: M. Remzi Sanver

Mayıs 2010

İÇİNDEKİLER

ANMA: AKTAN OKAN

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ

1– MASONLUK DÜNYASI

2 – KÜLTÜR KAVRAMININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

3 – MASONLUK KÜLTÜRÜNÜN YAPI TAŞLARI

3.1– Masonluğun Doğuşuna bir Bakış

3.2 – Operatif Masonluk

3.3 – İnisiyasyon Geleneği

3.4 – Masonluğun Temel Kavramları

3.5 – Masonluk Kültüründe Şövalyeliğin Etkisi

3.6 – Masonluğun Temel İlkeleri

4 – KÜLTÜR VE MASONLUK İLİŞKİSİ

4.1 – Masonlukta Kültürün Yeri

4.2 – Masonluğun Kültürümüze Etkisi

4.3 – Genel Kültür Kapsamındaki Karşıtlıklar ve Mason Kültürünün Bunlara Bakış Açısı

4.4 – Masonik Kültürün İnisiyatif Gelenek Çerçevesinde Değerlendirilmesi

4.5 – Masonluk Sanatı

5 –TÜRKİYE’DE MASONLUK KÜLTÜRÜ

5.1 – Türkiye’de Hürmasonluğun Kısa Tarihi

5.2 – Masonluk Kültürümüzde Tasavvuf Kurumlarının İzleri

5.3 – Masonluk Kültürümüzde Siyasetin İzleri

5.4 – Masonluk Kültürümüzde Yüksek Şura İzleri

6- TESPİTLER, PROJEKSİYONLAR VE SORULAR

6.1 – Masonluk Kültürünün Bugünü ve Yarını

6.2 – Türkiye Masonluğunun Profili

6.3 – Çalışmanın Devamı İçin Öneriler

6.4 – Sorular

Pek Muhterem Aktan OKAN Kardeş
1930 – 2003

Fotoğraf

Aktan Okan Kardeşimiz, 1930 yılında Antalya’da doğdu. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden Yüksek Mimar olarak mezun olduktan sonra meslek hayatını, bir süre Ankara’da serbest mimar olarak sürdürdü. Bu arada, aralarında Karayolları Genel Müdürlüğü binası da olmak üzere çeşitli önemli binaların mimari projelerinin sahibi olarak mimarlık mesleğinde saygın bir yer edindi.

Doktorasını aldıktan sonra, TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü’nde, önce ünite başkanı, sonra Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı ve daha sonra da bir süre bu Enstitünün müdürlüğünü yürüttü, Enstitünün yapı araştırma alanında önde gelen bir yer edinmesine ve araştırmalarının yapı bilimi ile ilgili çevrelerde ilgi ile izlenmesinde etkili oldu.

1983 yılında emekli olduktan sonra, merkezi İstanbul’da bulunan bir holdingin turizm alanındaki önemli bir yatırımının koordinasyonunu yürüttü ve İstanbul’un tarihi dokusunda seçkin bir yeri olan bir binanın, tarihsel niteliklerini koruyarak önde gelen uluslararası bir zincirin prestijli bir lüks oteli durumuna gelmesini sağladı.

1958 yılında Ankara’da Bilgi Muhterem Locasında Masonluğa uyanan Aktan Okan Kardeşimiz, daha sonra bu locanın Üstadı Muhteremliğini de yapmıştır. Türkiye’de Masonluk uygulamasında özel bir deneyime öncülük yapmak amacıyla kurulmuş Yunus Emre Muhterem Locasının kurucuları arasında yer almış ve bu locanın da Üstadı Muhteremliğini yapmıştır. O günden beri, pek çok locada ilgiyle izlenen ve başka çalışmalara referans teşkil eden çok sayıda konuşma yapmıştır.

1983 yılında İstanbul’a yerleşmesinin ardından İdeal Muhterem Locası’na üye olan Aktan Okan Kardeşimiz, 1996 yılında Büyük Görevliler Kuruluna seçilmişti. 20 Ocak 2003 tarihinde, İzmir’de Işın, Ephesus ve Eylem Localarının ortak toplantısında “*Burada Bulunmamın Nedeni*” konulu konuşmasını tamamladıktan az sonra, bir beyin kanaması sonucunda aramızdan ayrılarak Sonsuz Doğu’ya göç etti.

EDİTÖRÜN ÖNSÖZÜ

Çalışmanın Tarihçesi

Aktan Okan Kardeşimizin 1990'ların ikinci yarısından itibaren sürdürdüğü “Mason Kültürü” üzerine araştırmalar, Türk Masonluğunun düşünsel ikliminin güçlü rüzgarlarından bir tanesini estirdi. Mason kimliğini ve Masonluk kültürünü oluşturan unsurlara dair kimi zaman tek başına, çoğu zaman da Kardeşleriyle paylaşarak sorduğu ve cevaplama gayreti içinde olduğu sorular Türkiye Büyük Locası bünyesinde heyecan yarattı. Konu, birçok Locamızın gündemine alındı. Nihayet Mimar Sinan ve Anadolu Güneşi Araştırma Locaları da bu soruları gündemine alan bir projeyi birlikte yürütmeyi benimsediler. Projenin ürünlerini içerecek kitabın editörlüğü görevini de Aktan Okan'ın çırağına verdiler.

Şeref duyduğum bu görevi üstlenirken, iki ayrı araştırma locasında toplanmış çok sayıda Masonun, tabiatında çoğulluk içeren bir konuya dair görüşlerini çelişkiler içermeyen ama hiç kimsenin görüşünü de göz ardı etmeyecek şekilde bir araya getirmenin imkansıza yakın zorluğunu biliyordum. Bu zorluk içerisinde büyük şansım, Ender Arkun Kardeşimin, Anadolu Güneşi Araştırma Locası'nın katkılarının raportörlüğünü yüklenmek suretiyle projede aldığı aktif rol oldu. Ustalıkla hazırlamış olduğu rapor, bu çalışmanın temelini teşkil ediyor.

Nihai raporu bu temel üzerine inşa ederken, her katkıyı değerlendiren çoğulcu bir metin oluşturabilmek için en uygun yöntemin, yazarların katkılarını, her biri ayrı bir bölüm oluşturacak şekilde bir araya getirmek olduğuna karar verdim. Bunu yaparken, çoğulculukla uyumsuzluk; farklı seslere yer vermekle hiçbir şey söylememek arasındaki ince çizgiyi belirleme sorumluluğunu da üstlenmiş oldum. Değerli katkıları üzerinde haddimi aşan değişiklikler yapmama müsaade eden ve böylece bu sorumluluğu taşımama destek olan Kardeşlerime müteşekkirim. Bu büyük desteğe rağmen, kitabın bütünlüğünde var olması muhtemel her türlü eksikliğin sorumluluğu benimdir.

Çalışmanın Amacı

Esasen, kitabı oluşturan katkıların ortaya çıkarttığı bütüne baktığımızda, kültür gibi girift bir kavramın tabiatında var olan tanım yapma zorluğunun, Masonluk kültürü söz konusu olduğunda daha da belirginleştiğini görüyoruz. Kitabın içerdiği makalelerin, Masonluk kültürünün yerleştiği ana eksenlere dair hemfikir görünseler bile, bu kültürü oluşturan unsurların teorik ve pratik değerlendirmelerinde mutabık olmadıkları açıktır. Kati hüküm getirmemenin, Masonluk kültürünün temel bir ögesi olduğunu düşündüğümünden, Masonlar tarafından kaleme alınmış olan bir çalışmanın, çoğulcu bir düşünsel profil

sergiliyor olmasını doğal buluyorum. Ayrıca, Masonluk kültürüne dair düşünsel tekillik içeren her araştırmanın, eksik kalmaya mahkum olduğunu düşünüyorum. Nihayet, kitapta Masonluğa getirilen farklı bakışların her birinin, Masonluk kültürünün bir parçasını temsil ettiği kanaatiyle, parçaları bir araya getirme çabası içerisindeki okuyucunun önünde, “Masonluk kültürü” kavramına dair yeni ufuklar açılacağını umuyorum.

Başka bir deyişle, kitabın amacı, Masonluk kültürünü oluşturduğunda şüphe bulunmayan ana unsurları ve bu unsurlardan kaynaklanan zengin kavramlar dağarcığını takdim etmek; bu surette çizilen geniş kavramsal çerçeve içerisinde ortaya çıkan öznel değerlendirmeleri ortak bir zeminde ifade etmek; böylece, bir yandan Masonluk kültürüne dair birtakım soruları cevaplandırırken, diğer yandan da ortaya yeni sorular atmak suretiyle yeni araştırmaları teşvik etmektir.

Çalışmanın Kavramsal Dayanakları

Benimsenen bu çoğulcu yaklaşıma rağmen, “kültür” ve “Masonluk kültürü” kavramlarına dair editör bakışını dile getirmekte yarar görüyorum:

Kültür, toplumların yarattığı soyut ve somut değerler bütünüdür. Bu bütün, çok boyutlu ve karmaşıktır. Bir toplum içerisinde, insanlar tarafından uzun yıllar boyunca geliştirilip yerleştirilen dil, din, töreler, gelenekler, bilgi, etiket, sanat, mimari ve genel olarak toprağa yerleşim ve yaşam biçimleri, o toplumun kültürünü oluşturur. Dolayısıyla kültürü üreten, insandır. Diğer yandan, insanın ürettiği kültürün normatif etkileri, o kültür ortamındaki insanların yaşama bakış ve yaşayış biçimlerini belirler. Bu iki yönlü etkileşim, kültürü sabit ve statik bir kavram olmaktan çıkartır. Bir toplumun kültürü, gerek kendi iç dinamiklerinin gerekse de başka kültürlerin etkisiyle zaman içerisinde değişir.

Kültürdeki değişkenlik ve dinamizm, “kültürün kapsamı” kavramını da beraberinde getirir. En geniş manasında bir insanlık kültürü mevcut olduğu gibi, farklı toplumların –mesela milletlerin- kendilerine has kültürleri de mevcuttur. Hattâ, herhangi bir kurumu ya da insanlar grubunu belirleyen davranış, değer ve hedef ortaklıklarını, o kurumun ya da grubun kültürü olarak tanımlamak mümkündür.

Masonların üzerinde buluştukları bir davranış, değer ve hedefler zemini mevcut olduğundan, Masonluğa özgü bir Masonluk kültüründen söz etmek yerindedir. Bu kültürün kapsamına ve başka kültürlerle etkileşimine dair çeşitli bakış açıları mevcuttur. Aynı şekilde, Masonluk kültürü ve Masonlar arasındaki etkileşim de tartışmalıdır. Bilhassa Voltaire, Goethe, Schiller, Tolstoy, Mozart gibi insanlığı aydınlatmış büyük değerler söz konusu olduğunda, Masonluk kültürünün ve Masonluk ortamının mı bu üstün nitelikleri oluşturmada etkili olduğunu yoksa

Masonluğu seçen bu yüksek kişiliklerin mi Masonluk kültürünün biçimlenmesine katkıda bulunduklarını değerlendirmek güçtür.¹

Her halükarda, Masonluk kültürünü oluşturan iyi tanımlanmış yapı taşları vardır. İçinde yaşadığımız Masonluk binasının duvarlarını ören; Masonluğu, kendi dışındaki dünyadan ayıran ve onu sosyal kulüplerden ya da kardeşlik cemiyetlerinden farklı kılan, işte bu yapı taşlarıdır. Mimarının öngördüğü biçimleriyle duvarların ve zemine yerleşimin bir binayı tanımladığı, ona kişilik kazandırdığı, onu başka binalardan farklı kıldığı gibi, bu yapı taşları da Masonluk kültürünü tanımlar ve sınırlarını belirler. Bu açıdan, Masonluk kültürünü değerlendirme gibi bir uğraşa girildiğinde bunlara gerekli ilgi ve dikkat gösterilmeden geçilemez.

Bu yapı taşlarının tespitinde, iki ayrı kaynağa atıf yapmak mümkündür. Bunlardan bir tanesi, Masonluğun örgütsel yapısının kaynağı olan Operatif Masonluk; diğeri ise tarihi gelişmesi içerisinde bu örgütsel yapının içine akan inisiyasyon geleneğidir. Masonluk kültürünün temeli, bu iki kaynak tarafından oluşturulup biçimlendirilir.

Çalışmanın Kapsamı

Masonluk kültürünü bu iki kaynakla temellendiren yaklaşım, çalışmamızın kapsamını da belirlemektedir. Günümüzün dünya Masonluk panoraması, gerek ilkeler, gerek uygulamalar açısından önemli bir çeşitlilik arz etmektedir. Farklı temel ilkelerini benimseyen Masonluk örgütleri mevcut olduğu gibi, aynı ilkeleri benimseyenler arasında da ciddi uygulama farklılıkları göze çarpmaktadır.² Bu çeşitlilik içerisinde, kültür kavramının çağrıştırdığı bütün sorulara genel cevaplar getirmek mümkün değildir. İncelememiz, geleneksel Masonluk anlayışının kuramsal değerlendirmesiyle sınırlıdır. Geleneksel Masonluk anlayışının dışında kalan yaklaşımlar ile geleneksel Masonluk anlayışının içerisindeki uygulama farklılıkları incelememizin dışındadır. Başka bir deyişle, çalışmamız geleneksel Masonluk anlayışının üzerinde kuramsal mutabakat sağladığı hususları ele almakla yetinmekte; kültür kavramının çağrıştırdığı uygulamaya dair sorulara cevap getirme iddiasını taşımamaktadır.

Masonluğun inisiyasyon geleneğinin mirasçısı olması ve ezoterizm kültürüne verdiği referanslar, üyelerini Üstat Masonlardan seçen; Ejiptoloji, Pitagorculuk, şövalyelik, simya gibi disiplinleri esas alan inisiyatik sistemlerin doğmasına yol açmıştır. Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti, Rektifiye İskoç Riti, Cagliostro Riti,

¹ Bu iki yönlü ilişkiye Bölüm 4.1 ve Bölüm 4.2’de değinilmektedir.

² Mesela, geleneksel Masonluk anlayışını benimseyen Türkiye Büyük Locası içerisinde her dinden insanlara kucak açılırken, yine geleneksel Masonluk anlayışını benimseyen İsveç Büyük Locası bünyesinde Hristiyan olmayanlar Masonluğa kabul edilmemektedir.

Memfis Misraim Riti gibi oluşumlar bunların örneklerindendir. Bu ritler, Masonluk kültürünün bir parçasını oluşturmakla beraber, çalışmamızın kapsamının dışındadır.

Çalışmanın kapsamının dışında bırakılan bu konular Masonluk kültürünün anlaşılması açısından elbette ki önemlidir. Diğer yandan, Masonluk gibi asırların izini taşıyan ve dünyanın her tarafında yeşermiş bir yapının kültürel birikimini tek bir çalışmada ele almanın imkansızlığı da ortadadır.

Popüler kültür unsurlarının çalışmanın kapsamı dışında tutulması ise bilinçli bir tercihtir. Bütün ezoterik kuruluşlarda var olan gizemliliğin cazibesi neticesinde, Masonluk kimilerince gerçeklik sınırının ötesindeki bölgelere yerleştirilmiş; İlluminati ya da Priore de Sion gibi oluşumlarla arasında bağlar kurulmaya çalışılmıştır. Bazı Masonlara bile cazip gelen bu bağlar, Masonluğa gizemli bir boyut kazandırmakla birlikte, Masonluk kültürünün içeriğinde düşünülmemelidir.

Kitap yedi ana kısımdan oluşuyor. Ender Arkun tarafından kaleme alınan “Masonluk Dünyası” başlıklı giriş kısmında, çalışma boyunca ele alınan temel kavramlar takdim ediliyor.

Cengiz Gürsu tarafından kaleme alınan “Kültür Kavramının Kuramsal Çerçevesi” başlıklı ikinci kısımda, “kültür” kavramına dair bir literatür taraması yapılıyor.

Masonluk kültürünü belirleyen ana unsurları tespit edip inceleyen “Masonluk Kültürünün Yapı Taşları” başlıklı üçüncü kısım, altı bölümden oluşuyor. İnceleme, Masonluk tarihine genel bir bakışla başlıyor: Abdullah Alanyalı, Cüneyt Çeçen, Ömür Ersoy, Albert Kant, Aytuğ Kolankaya, Alphan Lodi, Aktan Okan, Remzi Sanver ve Batu Tarman; Masonluğun doğuşunu, Ortaçağ’dan 18. yüzyılın başına uzanan bir dönemdeki toplumsal gelişmeler çerçevesinde ele alıyorlar. Bu tarihi perspektife bağlı olarak, Masonluk kültürünü oluşturup biçimlendiren iki temel kaynak olarak gördüğümüz Operatif Masonluk ve inisiyasyon geleneği, Ender Arkun tarafından ikinci ve üçüncü bölümlerde inceleniyor. Dördüncü bölümde Ender Arkun, Masonluğun “sembol”, “hakikatı arayış”, “sır”, “konstrüktivizm” gibi bazı temel kavramlarını; beşinci bölümde Daniel Şoef “şövalyelik” kavramını ele alıyor. Altıncı bölümde ise Remzi Sanver, Masonluğun temel ilkelerini, Masonluk kültürünün kaynaklarına atıfla inceliyor.

“Kültür ve Masonluk İlişkisi” başlıklı dördüncü kısım, projeye, “Kültür” ve “Masonluk” kavramlarını çeşitli açılardan incelemek suretiyle yapılan katkıları içeriyor. Bu kısmı oluşturan beş bölümden ilkinde, Okan Işın, Masonluğun,

mensuplarının en geniş manasında insanlık kültürüyle donanmalarındaki işlevini incelerken, ikinci bölümde Mehmet Akif Akev, Masonluğun, insanlık kültürüne olan katkılarını ele alıyor. Üçüncü bölümde Bozkurt Güvenç, insanlık kültüründe var olan ideal/gerçek, toplum/birey, zaman/mekan, aşk/nefret, kadın/erkek, tanrı/insan, iyi/kötü, yöneten/yönetilen gibi ikilemlerde Masonluğun aldığı pozisyonlardan yola çıkarak, Masonluk kültürünü değerlendiriyor. Dördüncü bölümde Moiz Varon, Masonluğun kültürünü inisiyatif gelenek çerçevesinde irdeliyor. Beşinci bölümde Mete Gürler, Masonluk ve sanat ilişkisine bir bakış getiriyor.

“Türkiye’de Masonluk Kültürü” başlıklı beşinci kısım Masonluğun evrensel karakterinin üzerine, Türkiye’deki uygulamasının kendisine özgü karakterini ele alıyor. Bu kısmın dört bölümünden ilkinde Celil Layıktez Türkiye’de Hürmasonluğun tarihi seyrini kısaca anlatıyor. Bu tarihi seyrin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve Türkiye’de Masonluğun kendisine has karakterine etki ettiğini düşündüğümüz üç unsur –tasavvuf kültürü, siyaset kültürü ve yüksek şura kültürü- Yavuz Ağaoğlu tarafından kaleme alınan üç ayrı bölümde inceleniyor. Araştırmamız çok sayıda Kardeşimizin katkıda bulunduğu müşterek bir çalışmanın ürünü olduğundan, tarihimize ait bu bölümlerin yazarları, belgeler ve tespitlere dayalı olan makalelerini mümkün olduğunca kişisel yorumlardan arındırmaya dikkat ediyorlar.

“Tespitler, Projeksiyonlar ve Sorular” başlıklı altıncı kısmın birinci bölümünde Ender Arkun Masonluk kültürünün bugünü ve yarınını dair eleştirel bir değerlendirme yapıyor. İkinci bölümde Türkiye Masonluğunun üye profiline dair Turgut Tiftik tarafından hazırlanan muhtelif istatistikler veriliyor. Üçüncü bölümde, Yavuz Çekirge’nin Masonluk kültürüne dair yeni bir araştırma önerisi var. Dördüncü bölümde ise Cengiz Gürsu, bu çalışmanın oluşturduğu kavramsal zeminin yol açtığı yeni soruları ortaya atıyor.

Teşekkürler

Değerli makaleleriyle bu kitabı var eden Yavuz Ağaoğlu, Asım Akin, Mehmet Akif Akev, Abdullah Alanyalı, Ender Arkun, Cüneyt Çeçen, Yavuz Çekirge, Namık Doğancıoğlu, Ömür Ersoy, Mete Gürler, Cengiz Gürsu, Bozkurt Güvenç, Okan Işın, Albert Kant, Aytuğ Kolankaya Alphan Lodi, Aktan Okan, Daniel Şoef, Batu Tarman, Turgut Tiftik ve Moiz Varon Kardeşlerime; bu çalışmadan desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Mimar Sinan Araştırma Locası Başkanları Doğan Yalım, Mehmet Demirel ve Ahmet Şenkut Kardeşlerime; projeye muhtelif safhalarında kıymetli emeklerini veren; değerli görüşleri ve yapıcı eleştirileriyle çalışmanın gelişmesine katkıda bulunan Haluk Ar, Sadi Bayram, Turgut Derinkök, Namık Doğancıoğlu, Burak Kaptan, Necdet Kesmez, Ergin Koparan, Aytaç Manço, Kuthan Savaşçın, Tuğrul Tankut, Bilgin Turnalı,

Erdal Türker, Osman Urallı Kardeşlerim ile Mimar Sinan ve Anadolu Güneşi Araştırma Locaları'nın üyeleri Kardeşlerime şükranlarımı sunuyorum.

Müşterek gayemiz, taşımaya çalıştığımız meşaleyi tutuşturmuş olan Aktan Okan'ın

“Yarının Masonları, Mason kültürümüzü tanımlayıp biçimlendirmek için hizmet edenleri; Masonluğumuza yeni biçimler ve anlamlar kazandıranları saygı ile selamlayacaktır.”

sözleri istikametinde, yarının saygıyla selamlanacak Masonlarının çalışmalarına katkıda bulunmaktır. Bunu, kitapta olması muhtemel ve hepsi benden kaynaklanan hatalara rağmen, bir nebze de olsa gerçekleştirebilmiş olmanın ümidiyle, Aktan Okan Kardeşimizin aziz hatırası önünde sevgi, saygı ve hasretle eğiliyorum.

M. Remzi Sanver
31 Mayıs 2010, Beşiktaş

1- MASONLUK DÜNYASI

Ender Arkun

Herhangi bir konuşma ortamında Masonluktan söz edildiğini düşünün. Bu sözcüğün kullanımının hemen arkasından, konuşanlardan her birinin bu konuda oldukça keskin ve yanlı görüşler ileri sürdüğü bir tartışma zemininin doğduğuna tanık olmuştunuzdur. İlginçtir, yaşam standardı ya da kültür ve eğitim düzeyinden bağımsız olarak, herkesin bu konuda söyleyecek sözleri vardır. Ve çoğu zaman da bu sözlerin ardında oldukça katı ve olumsuz peşin hükümler yatmaktadır. Olumlu az sayıda görüş, birçok durumda, Mason tanıdıkları olanlardan gelir. “Filanca Bey Masonmuş ama çok iyi bir insan. O Mason olduğuna göre, Masonluk çok da kötü bir şey olmamalı” şeklinde dile getirilen görüşler, genellikle çok yüksek sesle ifade edilmez. Zira bir kişinin Mason olduğu biliniyorsa, dış dünyaya gösterdiği yüzü ne kadar olumlu olursa olsun, onun bir gizli kimliği, bir gizli gündemi bulunduğu varsayımı baskın gelir.

Aslında bu, pek de şaşılabilecek bir durum değildir, çünkü Masonluk yüzyıllar boyunca, birçok gerçek dışı ve haksız yakıştırmaların hedefi olmuştur. Bu yakıştırmaların kaynağında, tarih boyunca Masonluğa karşı durmuş çeşitli siyasi rejimler ve başta Katolik Kilisesi olmak üzere çeşitli dinsel kurumlar vardır. Bu tarihi karşıtlığın sebepleri ayrı bir inceleme konusu olmakla birlikte, yüzyıllar boyunca sürdürülen yoğun bir Masonluk aleyhtarı propagandanın popüler kültür üzerindeki etkileri aşıkardır. Bu kültür halâ Masonluğu Siyonizmin dünya çapındaki çıkarlarıyla ilişkilendirilmekte ve/veya dünyadaki dengelerle oynamayı kendine iş edinmiş devletler üstü bir kudret sıfatıyla komple teorilerinin merkezine yerleştirmektedir.

Diğer yandan akademik tarihçilik, Masonluktan feyzalmış Masonların demokrasinin, bilimin ve özgür düşüncenin dünyada yerleşmesindeki önemli katkılarını ortaya koymaktadır. İngiltere’den başlayarak bütün Avrupa’yı saran ve gerek çağdaş devlet anlayışının, gerekse de bilimsel düşüncenin hakim kılınmasında etkili olmuş Aydınlanma hareketinin hayata geçirilmesinde; çağdaş demokrasilere örnek olmuş Amerika Birleşik Devletleri anayasasının oluşumunda; İtalya birliğinin gerçekleştirilmesinde; Güney Amerikanın pek çok devletinin bağımsızlığına kavuşmasında; insan hakları evrensel bildirgesinde; Masonların önemli rolleri tarihi gerçeklerdir. Ayrıca Avrupa ve dünya kültürüne önemli katkıları yadsınamayan Goethe, Mozart, Tolstoy, Schiller gibi kültür ve sanat insanları da Masondur. Kaliforniya Devlet Üniversitesi’nden Profesör Theodore Rozsak’a göre “Avrupa kültürünün, derinliği ve yadsınılamaz etkinliği en önemli ve tek manevi geleneği olan Masonluk; büyük katedrallerin inşaatçıların, felsefecilerin, Shakespeare, Goethe, Blake ve Yeats gibi şair ve oyun yazarlarının, Leonardo Da Vinci ve Michelangelo gibi Rönesans’ın dev

olan sanatçıların ve genel olarak Avrupa Hıristiyan toplumunun düşünürleri üzerinde 2000 yıl boyunca oluşturduğu yaratıcı etkiyi, daha sonraki çağlarda özgür düşünce ve içerisinden simya ile birlikte çağdaş bilimin ve demokrasinin de çıktığı ilerici düşüncenin oluşmasında da göstermiştir.”

Benzeri bir durum Türkiye için de geçerlidir. Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye Cumhuriyeti’nin birçok sanatçı ve aydınının; Türkiye Cumhuriyeti’nin kurumlarının oluşup oturmasında Atatürk’ün yanında yer almış olan pek çok fikir ve eylem adamının Mason olduğu bilinmektedir.

Esasen, Mason kurumlarınca yayınlanan “Meşhur Masonlar” listelerindeki isimlerin yansıttığı kültürel ve siyasi çeşitlilik dikkat çekicidir. Bu çeşitlilik altında, Masonluğun, ya da onun çağdaş düşünsel boyutunu tanımlayıcı olarak kullanılan deyimle Hürmasonluğun gerçek kimliği ve içeriğinin ne olduğunun sorulması doğaldır. Aslında, bırakınız Mason olmayanları, bu sorunun yanıtı Masonlar için dahi kolay değildir. Bir yaklaşım, Masonluğu, 17. yüzyılın sonlarında ve 18. yüzyılın başlarında İngiltere’de, Ortaçağ taşçı ustalarının meslek birliklerinin geçirdiği bir dönüşümün ürünü olarak görür. Bu yaklaşıma göre Masonluk, bütün öğretilerini, geleneklerini ve ritüellerini bu meslek birliklerine borçludur. Bu yaklaşıma karşı çıkanlar, Masonluğun düşünsel kökenlerini, tarihteki ezoterik sistemlere dayandırılar; bu sistemler ise Mısır misterlerinden Tampliye Şövalyeleri’ne; Pitagor Okulu’ndan Bektaşiliğe uzanan çok geniş bir yelpazeyi oluşturur.

Masonluğun kökenlerine dair var olan farklı yaklaşımların, Masonluğun kültürel temellerine farklı bakışlara yol açmış olması şaşırtıcı değildir. Kimine göre Hürmasonluk, tartışılmaz olarak Batı kültürünün bir kurumudur. Mesajı her ne kadar evrensel dahi olsa yöntemleri ve gelenekleri Batılıdır. Masonluğun Doğu dünyasına taşınışı, Batı düşünce tarzına ve Batı spiritüalizmine öykünme sonucunda olmuştur. Kimine göre ise aslında Doğu kökenli olan ezoterik kültür, tarihin seyri içerisinde Batı dünyasına taşınmış ve zaman içerisinde bugünün Batılı Hürmasonluğuna dönüşmüştür. Dolayısıyla Hürmasonluk, biçimsel olarak Batılı olmakla birlikte, özü itibarıyla Doğu kökenlidir denebilir.

Bu yaklaşım ve bakış açılarından hangisi doğru olursa olsun, bugün Hürmasonluk, çok köklü bir geleneği temsil eden ve dünyanın her kültüründe var olan küresel bir olgudur. Bu nitelikleriyle Masonluğun, kültürünün ve toplumsal yansımalarının incelenmesi şüphesiz ilginç bulgulara yol açacaktır. Böyle bir inceleme, Masonluğun tarihi ve kültürel kökenlerinden günümüze uzanan bir seyri gerektirmektedir. Çalışmamızın gayesi bu yönde küçük de olsa atacağı adımla, Hürmasonluğun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktır.

∴

Masonlar için iki dünya vardır: Bunlardan biri kendi iç dünyaları, Masonluk dünyası, diğeri de “harici alem” dedikleri dış dünya, herkesin dünyası. Masonlar kendi iç dünyalarında Masonluğu öğrenir, bir Mason olarak arınıp ruhsal olarak gelişir; dış dünyada ise, Masonların iç dünyasında elde etmiş oldukları gelişmiş kişiliği insanlık uğruna yararlı davranış ve eylemlerde kullanırlar.

Masonların iç dünyasında neler vardır?

Mason dünyası, bir semboller ve alegoriler dünyasıdır. Masonluk, evrensel mesajını sembol ve alegorilerin ardına gizlenmiş olarak verir. Bu sembolik anlatım, mesajın çağlar boyunca, her çağın algılamasıyla çelişmeyecek şekilde verilmesini sağlayan bir esnekliği getirip yorum zenginliğini destekler. Bu yorum zenginliği, Masonluğun mesajının yüzyıllar boyunca taze kalmasını sağlamıştır.

Tekris adı verilen inisiyasyon töreniyle Masonluğa adım atan kişiler, tamamen farklı bir dünyaya girmiş olduklarının bilincine varırlar. İyi uygulanmış bir tekris töreni, Masonluğa inisiye olan kişinin benliğinde kolay silinemeyen izler bırakır. Sarsılmıştır; farklı bir ortama, yaşamının farklı bir aşamasına girdiğinin bilincindedir. Törenin bir amacı da, inisiyenin yeni kazandığı Mason kimliğinden heyecan ve onur duymasını sağlamaktır. Bu başarılabilirse, ileriye dönük olarak Masonluğun kültürünün benimseyecek, Mason varlığına katkıda bulunacak bir “kardeş” kazanılmış olur.

Bu her zaman gerçekleşmez. Bazıları bir merak saikiyle ya da onları teklif eden bir kardeşin “itmesiyle” Masonluğa adım atarlar ve kendilerini dünya görüşlerine, kişiliklerine uygun görmedikleri bir ortamın içinde bulurlar. Bu kişiler Masonluğun bünyesinde fazla kalmazlar: Ya ayrılırlar ya da devamsızlık gösterirler. Bu durum, Masonluğa teklif edilecek kişilerin düşünsel ve karakter yapıları iyice incelenmeden bu tekliflerin yapılmaması gereğini ön plana çıkarır.

Mason locası, tanım olarak hiçbir ihtirasın giremeyeceği, bütün kardeşlerin sevgi ve dostlukla birbirlerine bağlı oldukları bir huzur ortamıdır. Burada kardeşlik sevgisi, özgür düşünce ve barışın ışığı çevreyi aydınlatır. Gerçekten de, dış dünyanın gürültülü ve çekişmeli ortamından sonra, ayda iki defa dahi olsa, loca toplantılarına ve kardeşlik sofrasına katılan Mason kardeş, dost bir ortamda huzur ve sükunet bulmuş olarak ruhen yenilenir.

Loca çalışmaları sırasında Masonlar locanın doğusundan gelen aydınlıktan yararlanma gayreti içinde olurlar. Doğudan gelen aydınlığın kaynağı olan üç büyük nur; kutsal kitaplar, gönye ve pergeldir. Türkiye’de, yemin kürsüsü üzerinde açık duran üç semavi dinin üç kutsal kitabının üzerinde gönye ve

pergel durur. Kutsal kitaplar, tasvir etmek zorunda olmadığımız bir yüce varlığa inancı; pergel ruhsal duruma hakimiyeti, ihtirasları dengelemeyi bilmeyi; gönye ise yaşamda dürüstlüğü, hakkaniyeti ilke edinmeyi simgeler. Bu üç sembol, masonun yaşamına yön vermesi beklenen üç temel ilkeyi bildirip benimsetmeye çalışır: “Bir yüce varlığa inançlı olacaksın; ihtiraslarına hakim olmayı bileceksin; kendine ve çevrene karşı dürüst olacaksın”. Bu, Mason adayına verilen ilk derstir. Ancak hepsi bundan ibaret değildir. Dereceler ilerledikçe daha derin ve ince başka öğretiler, başka dersler de gelir.

Masonluk dünyası, Masonluk ortamı, korunmuş bir dünyadır. Bir Mason, Masonluk dünyasında kendisini güvende hisseder. Dış dünyada karşılaşacağı sorunların karşısında gereksinme duyacağı destekleri bulabileceği bir dünyadır bu. Sağlık sorunlarını gidermede doktor kardeşleri, hukuki sorunlarına çözüm bulmada avukat kardeşleri, idari konularda yol göstermede mali müşavir kardeşleri ve çeşitli başka her türlü sıkıntısını ortadan kaldırmaya ya da hafifletmeye katkıda bulunacak daha pek çok kardeşleri vardır. Öyle ki bu kardeşlerini tanıması da gerekmez; Mason kimliği, bu kardeşlerin yardımlarına hak kazanmak için yeterlidir. Uzak bir diyarda, yardıma muhtaç kalan bir kardeş, sorunlarını çözebilecek durumdaki bir yetkiliyi, bir el sıkışı sonrasında yanında bulabilir. Yaşamın göstereceği her türlü sıkıntılı durum ya da felaketler karşısında, bir Mason yalnız olmadığını, yanında her zaman Mason kardeşleri bulunduğunu bilir. Onun için Mason dünyası, duvarları sevgi ve dostlukla örülmüş bir kale gibidir. Mason kardeş, bu kalenin içinde kendini güvencede hisseder, yalnızlık duygusundan, savunmasızlık kaygısından uzak kalır.

Mason kardeş, aldığı gibi, vermekle de yükümlüdür. O da, gereksinme oluştuğunda, elinden geldiği kadar, yalnız Mason kardeşlerinin değil, yardımına muhtaç bütün insanların yardımına koşmakla yükümlü olduğunu bilir. Masonik öğretiyi özümsemiş bir Mason, bu yükümlülüklerini severek yerine getirir. Kalabalık bir poliklinikte, hasta akını karşısında bunalmadan her hastasına şefkatle davranabilen bir doktor, yoğun bir iş gününde talep sahiplerine anlayış ve dikkatle hizmet edebilen bir yetkili büyük olasılıkla Masondur, eğer değilse, olmaya adaydır.³

Masonik öğreti, sembolik olarak Süleyman Mabedinin inşaatı etkinliği içinde bulunan bir locanın çırak, kalfa ve üstat mertebesindeki inşaatçı üyelerine, bu sembolizma içinde verilir. Çırak derecesindeki Masonlar, “ham taşı yontma” adı verilen bir Masonluğu anlama ve içe dönük kişisel arınma eylemi içindedirler. Bu aşamayı başarıyla tamamlayan çırak kardeşler kalfa olmaya hak kazanırlar. Kalfa derecesindeki kardeşler toplumsal yaşamda kendilerinden beklenen davranış biçimleri konusunda eğitilirler. Para, güç ve mevki hırsı gibi saptırıcı

³ Bazı Masonlar, bir Mason gibi davranabilen ancak Mason olmayan kişilere “önlüksüz Mason” niteliğini yakıştırırlar.

hırslardan arınmayı öğrenirler; parayı, gücü ve mevkiî insanlığın yararına kullanma konusunda koşullandırılırlar. Üstat derecesi ise, felaket ve kriz ortamlarında ayakta kalmayı, bunların karşısında önlem alabilme yetisini kardeşlere kazandırmayı amaçlar. Bütün dünyada, üstat derecesine yükselmenin ön koşulu olan Hiram Efsanesinin canlandırılması sembolizması içinde, ölme ve sonra dirilme, yaratılan eserlerle ölümsüzlüğe ulaşma teması işlenir. Bu törenin sembolizması, “yaşarken öyle eserleri gerçekleştir ki beden ölürken sonra dahi adın takdirle anılır olsun, ismin yaşasın” şeklindeki bir düşünceyi yerleştirmeyi amaçlar.

Masonların hiç sonuçlanmayacak çalışmalarının amacı yapmakta oldukları mabedi tamamlamaktır. Bu mabet, sembolizmada Süleyman Mabedi olarak adlandırılıyor olsa da, Masonik ritüelde açıklandığı üzere “yalnız Masonlar için değil, bütün insanlar ve insanlık için mutluluk yuvası olacak bir ülkü mabedidir”. Bu mabet, “doğudan batıya uzanır, güneyden kuzeye yayılır ve evreni simgeler, bütün insanları ve insanlığı sarar; kardeşlik sevgisi sınır tanımadığı için mabedin hiçbir duvarı yoktur ve tavanı da yıldızlı gökyüzüdür. Bu mabet; akıl ve hikmet, kuvvet ve güzellik adı verilen üç sütunla taşınır.” Masonluğun bu mabet sembolizmasıyla simgelenen amacı bütün insanların barış ve dostluk içinde kardeş olacağı, adalet, sevgi, refah ve huzurun hakim olacağı bir dünya ülküsüdür.

Bu ülkeye ulaşma mücadelesinde Masonların çabası “hakikatin arayışı”dır. Hakikat, evrenin ve insanlığın var oluş nedenlerinin ardındaki en temel gerçektir. Bu gerçeğe ulaşım hiçbir ölümlü için mümkün olmasa da Masonluk, Masonları bu arayışı sürdürmeye teşvik eder. Masonlar da bu ulaşılmazlığı bilmelerine rağmen bu uğurda çabalarlar. Zira bu çabanın içinde olmanın, onları arındıracağına, insanlık değerleri açısından daha ileri aşamalara ulaştıracağına inanırlar. Masonluk öğretisi ve Masonlar, dünya görüşü olarak iyimserdirler. Her kederin daima kurtuluşla sona ereceğine inanırlar. Doğadaki ve insan yaşamındaki karanlıkların, olumsuzlukların geçici olduğuna, bunların bir gün aydınlığa ulaşacağına inanırlar. Diğer taraftan gerçekçidirler de: Hiçbir iyiliğin, mutluluğun sürekli olamayacağını da belirtmekten geri durmazlar. Bu inançları, Mason mabedinin zeminine işlenmiş, birbirini izleyen siyah ve beyaz damalı döşeme sembolizmasıyla açıklanır.

Mason olmak bir idealdir. Mason, Masonluğun ilkelerini benimsemiş ve tam olarak yerine getirebilen bir ideal kişidir. Başka bir deyişle her bir üyenin, Masonluk adayının, erişmek için çaba gösterdiği örnek kişiliktir. Bu kişiliği elde etmiş kişiye “İnsanı Kâmil” de denir. Bu nedenle Mason cemiyetinin bir üyesi kolaylıkla “Ben Masonum” demez, böyle bir iddiada bulunmaz, çünkü Mason olmaya çalışmaktadır. Birinci derece ritüelinin loca açılışındaki kateşizminde

Üstadı Muhteremin Birinci Nazıra yönelik “Mason musunuz?” sorusuna Birinci Nazırın “Kardeşlerim beni öyle tanırlar” şeklinde tevazu içeren bir yanıt verir.

Peki, o zaman, “Mason” olarak nitelendirilen tam olgunluğa ermiş insanın nitelikleri nelerdir? Bunlar çok özetle: itidal (ılımlılık), metanet (manen dayanıklılık), basiret (doğru karar verebilme yeteneği) ve adalettir. Bir Mason kardeş sevgisini, yardımda içtenliği ve hakikatin arayışını ilke edinmeli; inanç sahibi olmalı; tüm insanlara şefkatle yaklaşabilmeli ve en olumsuz koşullar altında bile ümidini hiçbir zaman yitirmemelidir.

Masonlukta ulaşılmış aşamalara göre verilmiş dereceler vardır. Bunlar, aşağıdan yukarıya doğru çırak, kalfa ve üstat olarak sıralanır. Bir locanın yöneticisine de Üstadı Muhterem denir. Bu kademelerin her birinin kendisine özgü öğretileri ve işaretleri vardır. Bunların her biri, Masonluk yolunda bir ileri adımı simgeler. Üstat derecesini elde etmiş bir kardeş tam ve eksiksiz bir Mason olarak nitelendirilir. Diğer yandan, derecesi ne olursa olsun, bütün Masonları bir araya ve aynı düzeye getiren tek bir sıfat vardır o da “kardeş” sıfatıdır. Mason localarındaki çalışma ortamının dışında, alınmış bütün rütbeler ortadan kalkar, herkes aynı düzeye iner, üyelerin birbirlerine hitaplarında yalnız “kardeş” sıfatı yer alır.

Masonluk dünyası işte böyle bir dünyadır. Masonların “harici alem” tabir ettikleri dış dünyadan kopuktur ama ona ve insanlığa hizmet için vardır. Masonluk dünyasında yetişen Masonların gerçek görev alanı dış dünya ve insanlığın bütünüdür. Masonluk öğretisinin ve Masonluk kültürünün temel ilkesini oluşturan bu yaklaşım acaba günümüzde ne kadar geçerlidir? Geleceğin dünyasına nasıl taşınmalıdır? Binlerce yılı bulan geçmişinden günümüze Hürmasonluk içeriğinde taşınabilmiş inisiyatik/ezoterik öğreti ve kültürü, günümüz koşullarında ileriye dönük bir bakış açısıyla nasıl tanımlayabiliriz, nasıl tanımlamalıyız? Bu çalışmanın amacı bu doğrultuda değerlendirmeler ve saptamalar yaparak ileriye yönelik gelişmemize de yol gösterici olacak bir kültür tanımlaması yapmaktır.

2-KÜLTÜR KAVRAMININ KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Cengiz Gürsu

Kültür kavramı, sosyal bilimlerin hemen hepsinde karşılığını bulan, yer alan bir kavramdır. Geniş “konumlanma”sı dolayısı ile zor ve bir o kadar da soyut bir nitelik arz etmektedir. Bu gerçekten hareket ile kültürün kavramsal boyutunu olabildiğince sergilemek çalışmamız için adeta bir zorunluluk olmuştur. Diğer taraftan kültür kavramı hakkında spekülasyonlar yapmak ya da icatlarda bulunmak çalışmamızın boyutlarını aşar. Bu nedenle kültür kavramı konusundaki akademik bilgiye ilişkin olarak bu alanda temayüz etmiş olan iki akademisyenin çalışmalarına işaret edilecektir. Zaten her iki akademisyen de çalışmalarında meslektaşlarının katkılarını yeteri kadar yer vermekte, diğer bir deyişle, bu çalışmanın gereksinmelerini karşılamaya yeterli zemini oluşturmaktadırlar.

Kültürün tanımsal çerçeveden kavramsal boyuta olan yolculuğunu Bozkurt Güvenç’in kaleminden iletmekle başlamak yararlı olacaktır. Kültürün tanımsal çerçevesini Bozkurt Güvenç şöyle çizmektedir⁴:

“Bilimsel anlamda kültür, dini, sanatı, yapıp ettiğimiz herşeyi içine alan karmaşık bir varlık alanıdır. O bütünlük içinde yer alan herşey, herşeye bağlı ve bağımlıdır. Gözle görülmeyen, elle tutulmayan bu bağları, insanlar eğitimle öğrenir; dil ve iletişimle kurar, sürdürür. Özetle, ‘bilimsel anlamda kültür, toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi manevi herşeyden oluşan karmaşık bütündür.’

Bütünün temeli (kaynağı), kuşkusuz, toplumdur. Kültür, toplumu oluşturan kişileri, onları birarada tutan, birbirine bağlayan dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını, inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını, üretim ve tüketim düzenlerini içine alır.

Kültürün ABC’sine başlarken, kültür varlığının sınırları kolay çizilmeyen karmaşık bütünlüğünü kavramak elbet yararlıdır. Din ve sanat kültürlerinin bütünlüğünden de söz edilebilir. Bilimsel anlamdaki kültür, din ve sanat olgularını da içine alan daha geniş kapsamlı bir olgu ve kavramdır.

Yukarıda, canlıüstü varlık tartışmasında, bilimsel kültür kavramının uygarlık anlamına geldiği açıklanırken, kültür kavramının biyolojik, felsefi ve eğitimsel

⁴ Güvenç, “Kültürün ABC’si”, sy; 14,15,54.

anlamları üzerinde de durmuştuk. Şu kadar ki, bilimsel kültür kavramı, öteki anlamları da içine almaktadır. Kültürün çok sayıda tanımı vardır ama çoğunluğu, tanıma benzemeyen, tanımın tanımına uymayan tanımlardır.

‘Kültür, toplumun üyesi olarak kişilerin yaşamları boyunca eğitim süreciyle öğrendiklerinin tümüdür.’

Bu tanım öğrendiklerimizin tümü diyor, ama öğrenileceklerin neler olduğunu açıklamıyor.

‘Doğa’nın ya da Tanrı’nın yarattıklarına karşılık insan türünün yarattıklarının tümü!’

Bu tanım da kültür varlığının insan tarafından yaratıldığından fazla bir şey söylemiyor. Oysa, gerçekte insan kültür varlığının hem yaratıcısı hem yaratısıdır.”

Bozkurt Güvenç’in kültürün kavramsal kapsamı için sıraladıkları ise şunlardır⁵:

“1. Kültür, içgüdüsel ya da kalıtsal değil, her bireyin doğduktan sonra, yaşayarak kazandığı, öğrendiği bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Madem ki öğrenilir, eğitimin kurallarına, yasalarına ve ilkelerine uygun olmak zorundadır.

2. Bütün canlılar, yaşadıkları sürece, varlıklarını sürdürecektir, kendilerini tehlikelerden koruyacak bazı beceriler kazanırlar. Ancak insan öğrendiklerini yavrusuna aktarabilen tek canlıdır. Onun biricikliği, kuşkusuz, dil öğrenme yeteneğinden gelir. Bu anlamda, ilk yaradılışa kadar uzanan kültürün, tarihi ve sürekli bir varlık alanı olduğu söylenir.

3. Kültürün öğrettikleri yalnız zaman boyutunda sürekli değil, fakat aynı zamanda toplumsal, yani mekana görelidir. Toplumdan topluma değişir. Bir toplumun sahip olduğu, yarattığı, paylaştığı tüm alışkanlıklar o toplumun kültürüdür. Bu anlamda, toplumun aile, mahalle, köy, kasaba gibi alt birimlerinin sahip olduğu farklı kültür birikimlerine toplumun alt kültürleri denebilir. Kültür toplumsal olduğuna göre, geleceği (kaderi) topluma bağlıdır.

4. Kültür her ne kadar, ideal kural, davranış ve değerlerden oluşursa da, bireysel tutum ve davranışlar, büyük ölçüde ideallerden ayrılır. Başka bir deyişle, her kültür bütünü kabaca, ideal ve gerçek adını verebileceğimiz bir kültür ikileminden oluşur. İdeal ile gerçek ara sıra birbirine yaklaşıp, üst üste

⁵ Güvenç, age, sy; 55,56.

gelse de, çoğu zaman birbirinden uzaktır. Öyleyse insan davranışlarının büyük bölümü kültürel (öğrenilmiş) olsa bile ideal olmayabilir. İnsan veya siyasal bilimcinin bu iki tür davranıştan birine ağırlık vermesi, ideal ile gerçek ikilemini karşı karşıya getirebilir.

5. Kültür, biyolojik (yaşamsal) ve toplumsal ihtiyaçları karşılayıcı, yani işlevseldir. Kültürel kurumlar ve ilkeler, başarısı denenmiş çözüm yollarıdır. Doyum (tatmin) düzeyi, alışkanlıkları destekler ve pekiştirir; doyumsuzluk ise değişim ve boşluklara yol açar. Süreklilik, doyumun, doyumsuzluktan biraz daha fazla oluşuna bağlanabilir. Madem ki, biyolojik ihtiyaçlar evrenseldir, bunlara cevap veren kurum ve değerlerin yani kültürlerin belli ölçülerde benzer olması kaçınılmazdır.

6. Hemen her kültürün öğeleri, uyum ve doyum sürecinin sonucu olarak bütünleşmek, ya da öyle görünmek eğilimindedir. Ancak kimi işlevcilerin ileri sürdüğü gibi, kültürün tam anlamıyla bir bütün ya da bütünleşmiş sistem olduğunu söylemek güçtür. Tarihi ve çevresel etkenlere ve çelişiklere açık olan kültürler tam bir bütünlük kazanamazlar. Kazanır gibi olurken, iç-dış güçler dinamiği, dengeyi ve bütünleşme sürecini alt üst edebilir. Bütünlük bir idealdir. Bütünleşme yerini hemen ayırmaya, çatışmaya bırakır.

7. Kültürün bir bütün ya da “sistem” olduğu sık sık yenilenir. Ancak, sistemi tanımlamak zor olduğu gibi, kültürün de tam bir sistem olmadığını savunmak belki daha kolaydır. Kültür varlığı tümüyle maddi veya gözlemlenebilir bir olgu veya nesnel bir varlık değildir. Öyleyse, kültür kavramı, hayatla ilgili soyut bir kavramdır. Bu kavram bir coğrafya haritası gibidir. Yeryüzü öğelerini ve engebelerini simgeleyen harita nasıl bir soyutlama ise kültür kavramı da bir soyutlamadır. Kültürel kurum, kavram ve süreçler gerçekliğin adları, yankıları ve soyutlamalarıdır.”

Bozkurt Güvenç kültürün öğeleri/unsurları konusunda ise “Doğa’nın ya da Tanrı’nın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun, yaparak, yaşayarak yarattığı, öğrendiği, öğrettiği, aktardığı, geliştirdiği maddi manevi herşey bilimsel alanda kültür ise, böylesine geniş bir kültür kavramının öğeleri nelerdir? Sayılıp sıralanabilir, sınıflanabilir mi?” sorusunu gündeme getiriyor ve bu soruya yanıt ararken, davranış ve kişilik, yerleşmeler, dini kurumlar, hukuk, mülkiyet, siyasal davranış v.b. gibi 88 adet kültürel öge sıralıyor. Bununla da bitmiyor bunlara ilaveten 888 adet “öge alt başlığı”nın da işaret edilmesi gerekiyor.⁶

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Güvenç, age, s; 74,75,77.

Bozkurt Güvenç bir başka akademik çalışmasında, “Canlı-üstü Bir Varlık Alanı Olarak Kültür” başlığı altında kültüre daha bir popüler açılım getiriyor:⁷

“ ‘Kültür’ sözcüğü çağımızın çokça kullanılan ama az anlaşılan yüklü kavramlarından birisidir. Yalnız bilim, sanat, felsefe değil; İnsanoğlu’nun her davranışına ve yarattığına ‘kültür’ deniyor. Kültür, aynı zamanda, bir insan ve toplum kuramı’dır. Kimi sosyal bilimciler insanların (1) neden benzer ya da (2) neden farklı olduklarını, (3) neden-nasıl değiştiklerini ‘kültür’ ile açıklıyorlar:

- 2- İnsanlar benzer çünkü kültürleri benzer,
- 3- İnsanlar farklıdır çünkü kültürleri farklıdır,
- 4- İnsanlar değişir, çünkü kültürleri değişmektedir. Çünkü, İnsan, kültürünün ürünüdür!

Güzel sanatlarla uğraşanlar, icra ettikleri sanatı, genellikle ‘kültür’ olarak tanıtır (Resim, müzik, tiyatro, sinema, TV, edebiyat vb. kültürler gibi).

Biyolog ve Teknologlar, kültürü, üretmek, çoğaltmak ve yoğaltmak anlamında kullanırlar: Endüstri, Tarım, Hayvancılık, Balıkçılık, Ormancılık, Bahçecilik, Seracılık, Arıcılık, Çiçekçilik Kültürleri gibi. Mikrobiyologlar, mikrop ‘kültürü’ yaparlar – mikroba etkili olacak ilacı belirlemek için.

Günlük dilde ‘kültür’ü, eğitim-öğretim süreci, bu sürecin kazandırdığı genel, mesleki kültür, İslam kültürü, dil ve spor kültürü vb. anlamlarda kullanırız.

Bilim ve Felsefe Dilinde, ‘Kültür’ü, insanın ve toplumların yapıp öğrenerek kazandığı her şey (tutum, davranış ve değerler) kısaca ‘medeniyet’ anlamında kullanıyoruz: Doğu, Batı, Çin, Hind, Mısır, Inka, Hristiyan, İslam Medeniyetleri ya da uygarlıkları gibi.

Kültürbilimcilere göre, her toplum, kültür varlığını oluşturan ortak kurum ve benzer değişkenlerden kendine özgü, yepyeni bütünler oluşturur. Bu sentez biriciktir, millidir, özgündür. Zaman-mekanda tam bir benzeri-özdeşi yoktur. İşte bu ilkeye batılı bilginler ‘pattern’ (kalıp, örüntü) ya da ‘configuration’ (biçim, biçim alış, biçimleniş) diyorlar.

Toplumlar ve uluslar, kural olarak, benzer malzemeden değişik yüzler ya da maskeler üreten, türeten sanatçılara benzerler. Kültürel muhtevanın yaklaşık %90’ı ortak kökenli yani birbirinden alınmış, esinlenmiş olduğu halde, bugün dünyamızda on bini aşkın dil-kültür sisteminin yaşadığı bilinmektedir.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Güvenç, “Kültür Konusu ve Sorunlarımız”, s. 110, 115, 116.

Kültürlerin özgün kimliği, muhtevayı taşıyan ve karşılıklı ilişkileri kuran dilde görülebilir.”

Kültür kavramının felsefi ve bilimsel anlamda çözümlenmesi konusunda ise Doğan Özlem’in görüşlerinden söz etmeyi ve aktarımlar yapmayı uygun bulduk. Doğan Özlem “Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi” ana başlığı altında iki ana yaklaşımı masaya yatırıyor. Önce “Tarihselcilik” olarak adlandırılan yaklaşımdan söz etmekle başlayalım.¹⁰

Tarihselcilik yola üç temel unsuru göz önüne alarak çıkar. Bunlar;

- a) Bilginin var olma olasılığı,
- b) Araştırmayı yapacak kişinin konumu,
- c) Tinsel gerçekliğin konu olarak gösterdiği özellik

şeklinde sıralanabilir.

“Tin” kavramı Alman İdealist Ekolü’nün bir kavramıdır. Bu kavram zaman içinde metafizik anlamından sıyrılmış ve günümüzde “kültür” sözcüğü ile anlatılmak istenen bir içeriğe kavuşmuştur. Yani kültür kimilerine göre; *“bir insan topluluğunun tarihsel olarak dönüşebilen yaşam stili”*, kimilerine göre ise, *“toplumsallaşma halinde ortaya çıkan ve her zaman dilimi içinde az veya çok, ama sürekli değişen bir işaret ve simgeler topluluğuna göre şekillenip yönlenen yapay bir Dünya’dır”*.

Doğan Özlem’e göre *tarihselcilik*, bu “yaşam stili”nin, bu “işaret ve simgeler topluluğu”nun, kısacası *“kültür”*ün bilgisine ulaşmak ister. Buradan hareket ile her türlü insan için geçerli olabilecek bir kültür bilgisine ulaşamaz. Yani insan topluluklarındaki benzer, yaklaşık, ortak yaşam stilleri genelgeçer bir “kültür” kavramı oluşturmaz.

Tarihselciliğin esas amacını ise Doğan Özlem; “soyut bir *kültür* kavramının peşinden koşmaktan çok, her tarihsel dönem ve süreç içerisinde insanların ve toplumların kendilerine ördükleri yaşam örgülerini, kendi teklikleri içinde, bireyselleştirici bir tutumla ele almaktır. Bu yaşam örgüsünü belirleyen işaret ve simgelerin doğada karşılıkları yoktur; bunlar olgu değildir” olarak ifade etmektedir. Bu ifade ile insan eylemlerinin ya da toplumsal kurumların birer olgu oldukları inkar edilmemektedir. Ancak insan eylemlerini etkileyen maddi etkenlerin yanı sıra gözlem ve deneyle saptanamayacak etkenlerin varlığının olduğu da vurgulanmaktadır. Bu tür etkenler bir “anlama” ya da bir “zihniyete” dayanmaktadır. Böylece “kültür” gerçekliği “anlamcı” bir analizi (açıklamacılığı) gerektirmektedir. Doğal olgularda görülen süreklilik ve tekrar

etme özelliğine sahip olmayan böylesine bir kültür gerçekliğine, hiç bir kültürün tek başına olmadığı, başka kültürlerle etkileşim içinde olduğu tespitini de eklemek gerekir.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Özlem, “Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi”, sy; 48-51.

Kültür kavramı konusundaki ikinci ana yaklaşımı ise Doğan Özlem “*Olguculuk*” olarak adlandırıyor.¹¹

Olgucu bakış açısı ise doğada karşılığı bulunmayan kültürel işaret ve simgelere işaret etmektedir. Bunlar;

- a) Ahlaksal,
- b) Estetik,
- c) Dinsel,
- d) Politik,
- e) İdeolojik

ilke ve normlardan oluşmaktadır. *Olgucular* bu ilke ve normları akıl-dışı (irrasyonel) motiflere bağlamaktadır. Örneğin; “fedakarlık” ya da “kendini Tanrı’ya adama” gibi ahlaksal ya da dinsel faaliyetler hiçbir akılcı ölçüte bağlı değildirler. Yani *tarihselciler* kültür kavramını açıklarken “akılcı ölçütlerden” de hareket ederlerken *olgucular* kültür kavramını tamamen meta-fizik bir platformda ele almak gerektiğini vurgulamaktadırlar. Doğan Özlem süreç içinde araştırmacılarca “*tarihselciliğin*”, “*olguculuğa*” oranla daha fazla benimsendiğinin de altını çizmektedir.

Doğan Özlem bilahare kültüre izafe edilen anlamları çözümleyerek, kültürün anlamsal çeşitliliğinin kültüre hangi boyutlanmaları kazandırdığını irdelemektedir¹²

Kültürün tanımsal, kavramsal ve felsefi konumlanmasına ilişkin akademik görüş ve argümanlar, kültürün tanımı konusunda asgari müşterek oluşturacak bir “kültür kuramı”nın mevcut olmadığını; hattâ kültürün niteliği itibarı ile kuramsal çerçeveye sığdırılamadığı konusunda neredeyse fikir birliği sağlandığını düşündürmektedir.

Çalışmamızı değerlendirecek ve ona katkıda bulunmaya niyet edeceklerle fikir verebilmek amacıyla, sayılanlarla sınırlı olmamak şartıyla, kültür alt başlıkları sıralamayı faydalı bulduk:

a) Tekil kültür	g) Halk kültürü
b) Çoğul kültür	h) Kent kültürü
c) Alt kültür	i) Ulus kültürü

- d) Meslek kültürü
- e) Topluluk (Cemaat) kültürü
- f) Din (inanç) kültürü

- j) Değişik ve Özgül kültür
- k) Evrensel kültür
- l) Makro kültür (Uygarlık)

Kültürün, insanın ve insanlığın var olduğu sürecin ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeği bizleri, hiç kuşkusuz Masonluğun kültürün neresinde olduğu; Masonluğun kültürü boyutlandırıp boyutlandıramadığı ya da Masonluğun bizzat bir kültür oluşturup oluşturmadığını düşünmeye sevk etmektedir.

Kültür kavramı kapsamında çok fazla sayıda unsurun (öğenin) yer alması ve bizzat bu unsurların birbirleri ile olan iletişim ve etkileşimleri dolayısıyla ortaya çıkanlar, kimi zaman kültür olarak o zamana kadar betimleneni dahi başkalaştırabilmektedir. Bunun da dışında, kültür kavramı kapsamındaki çok sayıda unsurdan herhangi birisi veya birkaçı yine herhangi bir tarihsel kesit içinde neredeyse kültür kavramını tek başına sürükleyip, belirleyebilmektedir. İşte bu bağlamda kültürün kendi kategorisi içinde neyi barındırıyorsa, onların tümünün bir arada dışavurumu olarak telakki edilmesi yanlış olmayacaktır sanıyoruz.

3- MASONLUK KÜLTÜRÜNÜN YAPI TAŞLARI

3.1- Masonluğun Doğuşuna bir Bakış⁸

Abdullah Alanyalı, Cüneyt Çeçen, Ömür Ersoy, Albert Kant, Aytuğ Kolankaya, Alphan Lodi, Aktan Okan, Remzi Sanver, Batu Tarman

Masonluğun ilk kez, ne zaman, nerede ve nasıl başlamış olduğu, bir türlü uzlaşmaya varılamayan konulardan biridir. Masonluğun başlangıcını Süleyman Mabedi yapımına, hattâ Babil Kulesi inşaatına götürenler bile var! Ama biz söyleşimizi, Ortaçağ'ın son dönemi ile, Spekülatif Masonluğun Büyük Loca olarak kurumlaşp, Anderson Anayasası ile kimliğini belirlediği süre arasında sınırlayalım dedik.

Ortaçağ'dan başlayalım. Ortaçağ, siyasal, hukuksal, ekonomik ve sosyal bir sistem olarak feodal rejimde ifadesini bulur. Feodal rejim, devlet birliğinin olmadığı, iktidarın parçalanmış olduğu bir düzendir. Sosyal sınıflar soylular, din adamları yani rahipler, çalışan köylüler ve serfler olarak sıralanır. Feodal piramitte sadece iki sınıf toprak sahibidir: Senyörler ve Kilise adına rahipler. Ortaçağ Avrupa'sının değerler sistemini hemen hemen tek başına Hristiyanlık temsil ediyor. Esasen, İsa'dan sonra, Roma İmparatorluğu'nun bu yeni dine karşı takındığı sindirme ve zulüm politikasının sonuç vermemesi; 313 yılında Hoşgörü Fermanı'nın yayınlanıp, 325 yılında Büyük Constantinus'un Hristiyanlığı devlet dini olarak kabul etmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelen Hristiyanlık, imparatorluk çöktüğünde Avrupa'nın sınırlar ötesi tek örgütlü gücü olarak kaldı. Bu güç ile feodal düzendeki güçsüz krallara diz çöktürmek, güçlü senyörler ile toprak ve rantı kırısmak kolay oldu. Yani, Kilise Ortaçağ'a çok güçlü bir şekilde girdi.

Bu arada ilginç gelişmeler de oldu. Dev imparatorluğun çökmesiyle, Avrupa'da okul adına bir tek Manastır Okulları kaldı. Bunlar, yedi serbest sanat adı altında toplanmış bilgileri öğretiyorlardı. Dersler arasında geometri, aritmetik ve astronomi de vardı.

Ama başka bir olgu daha var, Ortaçağ'da inşaatçılık, diğer meslekler arasında öncelikli bir yer tutar. Operatif Mason diye adlandırılan inşaatçılar, ayrıcalıklar elde eder. Ortaçağ'ın başlarında dar anlamda birliklerde örgütlü olan; feodal düzenin sembolü derebey şatoları, senyör malikaneleri ve kaleler inşa eden Operatif Masonlar, manastır inşaatları sırasında keşişlerle tanışırlar. Bu keşişler ile olan düşünsel alışveriş, mesleğe mistik bir cephe katar. Birlik disiplini

⁸ Bu bölüm, yazarlarının muhtelif Localar'da sunmuş oldukları “Yeni Bir Yaşama Doğru: Spekülatif Masonluk” başlıklı konferansa dayanmaktadır.

içlerinde sıkı bir şekilde uygulayan, eriştiği mesleki bilgileri sır haline getirip saklayan, sebatkar, doğru sözlü, namuslu, adil Mason ustalarının bu küçük ama kapalı örgütlenmeleri ise, keşişlerin yoğun ilgisini çeker. Neticede, ortaya çıkan kardeşlik birliği, zamanla meslek örgütlenmesi kavramını da aşan bir niteliğe ulaşır.

Operatif Masonlar, dönemin yapı tekniğine ve mimarisine inanılmaz boyutlar katmış! Çünkü manastırlardaki eğitim, bunların iç dünyasını, dış dünyadaki sanatla bütünleştirmiş.

İyi ki de bütünleştirmiş! Çünkü o sıralarda Romanesk sanatla ilişki kurmasalardı mimarlık tarihindeki ilk başarılarını sağlayamazlardı. 12. yüzyıl sonlarına doğru, kentlerdeki servet sahibi tacirlerin sayısı artmıştı. Masonların başarısı tacirleri, paralarını genellikle mülklere yatıran kişileri etkiler. Artık aranan, klasik ahşap evler değil taş duvarlı yapılardır. Benzer istek askerlerden de gelir, eski ahşap ve toprak kaleler, artık taş yapılar olacaktır. Bu artış sürecinde yeni yapılar roman sanatı andırsa da, ondan çok daha insancıl yeni düşüncelere yanıt veren bir biçim alır. Neden mi? Çünkü Gotik sanat etkisini göstermeye başlamıştır. İlginçtir, bu Gotik sanat etkisi ile özellikle katedraller genişler ve yükselir. Katedralleri süsleyen heykeller daha zenginleşir ama tanrının yüceliğinden çok iyilikseverliği dile getirmeye başlar, çünkü gotik estetiğin tüm güzellikleri bu yapılara yansımıştır. Ama bu eserlerin sadece inşaat işlerinde yetkinleşmiş olanların bilgi düzeyi ile bitirilmesine imkan var mı? Bence bunu onlar da hissetmiş olmalı. Ve onun için aralarına gotik sanatı özümsemiş olanları da aldılar. İşte onlar bugün hür ve kabul edilmiş olarak adlandırdığımız kişilerdir. Yani operatif olarak yapım eylemine katılamayan ama yapım için spekülative olarak fikir veren kişiler.

Her ülkede, sanatın yüksek ilkelerini öğrenmiş Hür Masonlar ile bunlar tarafından geliştirilmiş geometri ve mimarlık bilgileri üzerinde hak iddia edemeyen alt düzey Masonlar arasında kalın çizgilerle çizilmiş bir ayrım vardı diyebiliriz. Öyle ki, örgüt üyelerinin, mesleğin gizlerini taş yontuculara aktarmaları yasaktı. Halbuki diğer meslek örgütleri çok katıyken, Ortaçağdaki Masonlar, meslek dışından kişileri de Masonluğa kabul etmişlerdir. Çünkü, bu kişiler bilgileri, sosyal düzeyleri ya da mal varlıkları sayesinde, örgütün niteliklerini yüceltebilecek ve Masonluğa yarar sağlayabilecek kişilerdi. Ve böylece operatif örgütlenme, yavaş yavaş spekülative bir yapıya dönüşmeye başladı.

13. yüzyıldaki gelişme sadece Masonluk için değil tarım için de geçerli. O tarihe kadar uygulandığı sınırlı kalmış olan tarım yöntemleri kırsal kesimde hızla yayılır. Böylece tarım alanında çalışanların büyük çoğunluğu toprağı terkedip köyden kente göç eder. Bu gelişme önemli bir olguyu çıkarıyor karşımıza:

Kentlerin gelişmesi. Çünkü ticaret patlamış; tarımda biriken nakit kent zenginlerine ve kiliseye akmış; doğal olarak kilise de eline geçen bu fırsat ile daha çok dini yapı yapılmasını talep etmiş. İşte Operatif Masonluktaki gelişme böylesi bir talep patlamasının doğal bir sonucudur.

Operatif Masonluğun önü açılmıştır artık... Katedral inşaatçılarının kurdukları birlikler ile Masonluk, efsaneler döneminden sıyrılıp, gerçek kimliğine doğru ciddi adımlar atmaya başlar.

Masonluk gelişirken Avrupa’da hiç mi gelişme yok?

Olmaz mı! Tanrı’yı ve dini yaşama nedeni olarak alan düşüncenin yerini insanı merkez alan düşünce almadı mı? Birleşmiş toplum anlayışı terk edilip, bireye ve özgürlüklere yönelinmedi mi? İnanç ve ahlakta bile serbestlik savunulmadı mı? Dalga dalga bütün Avrupa’yı saran çok yönlü bir hareketten bahsediyoruz.

Rönesans bu! İnsanlık tarihinin kırılma noktalarından biri. Üstelik bu dönem edebiyat, sanat ve düşün alanında inanılmaz ufuklar açtı. İnsanlığa, hümanizm denilen o olağanüstü insalcıl değerleri kazandırdı. Bu yeni yaşam anlayışı, dinden bağımsız bir kültür kurmayı, sadece insan ile ilgili bir felsefe yaratmayı hedefledi. Bu gelişmeler, Rönesans adını almış olan kültürün ideolojik içeriğini de oluşturdu. İlerlemeden yana olanlar ilk çağın mirasına büyük bir susamışlıkla sarıldı. Parlak bir edebi kültüre ulaştı. Montaigne bu yolun Fransa’daki öncüsüdür. İngiltere ise İngiliz edebiyatının en büyük dahisi Shakespeare ile tarih sahnesine çıkar. Bu arada İspanyol edebiyatı Cervantes’in Don Kişot’unu ortaya koyar. Rönesans’ın büyük dahisi Leonardo Da Vinci deneyimin önemini derinden kavrayarak “bilgelik deneyimin oğludur” der. Büyük bir ressamdır Da Vinci. Ressam olduğu kadar matematikçi ve seçkin bir mühendis. Onu Rafaello ve Michelangelo izler. Bu olağanüstü üç kişinin etkisi ile Operatif Masonlar, gotik yapılara kendilerine özgü bir stil katarlar. Yalın bir geometriyi hayranlık veren bir üslup ve yetkinlikle kullanarak katedrallerin en muhteşem örneklerini sergilerler. Yapı sanatında bir mucizedir bu ve gerçekleşir!

Rönesans ilkeleri, inanç sistemi üzerinde de derin depremler yaratır. Martin Luther, Kale Kilisesi’nin kapısına Protestanlığın ilkelerini çakar! Aslında o, tarihin eşref saatini yakalamıştı. Büyük bir ekonomik ve siyasi güç olarak toplumu ezen ruhban sınıfının, Tanrı adına günah çıkartıp, cenneti vaad ederek adım başı halkı soyması, kara sakalların ardındaki yolsuzlukların gün ışığına çıkması, Rönesans’ın düşünsel tetiklemesi ile birleşince Reform hareketi başarıya ulaştı. Bu hareket, Almanya’da Luther’le başlamıştı ancak Fransa’da Calvin, İsviçre’de Zwingli ile ileri açılımlarını buldu. Reform hareketi Hristiyan Avrupa’yı altüst ediyordu. Roma’daki Papa’nın iflahı kesilmiş, Katolik Kilisesi kendi derdine düşmüştü.

Ama 15. yüzyıla gelindiğinde Reform hareketi önemini yitirmiştir. Çünkü zaman uçsuz bucaksız okyanuslara açılma zamanıdır. Yeni kıtalar keşfedilir, uzak ülkeler ile ilişkiler kurulur. Oralardaki bitmez tükenmez kaynaklar sömürülür. Bu imkanla ticaret burjuvazisi olağanüstü bir sıçrama yapar. Sonuçta Avrupalılar burjuvazinin önderliğinde bıkmış usanmadan aradıkları yanıtları da bulmaya başlarlar: Toplum hiyerarşisi, kamu düzeni ve devlet kurumlarının bilincine varışıyla uygarlık Avrupa'yı sarar.

Bu uygarlık ile Operatif Masonlar öldürücü bir darbe aldılar. Bilimsel ve teknik gelişmeler matematik formüllere dökülüyor, geometri teoremleri şekline getirilip açıklanıyor; mühendislik biliminin temelleri atılıyor; bilimsel gelişmeler Operatif Masonluktaki kapalı eğitimin önüne geçiyordu.

Yalnız bu mu? Hristiyanlık, üçüncü ana mezhep ile tanışıyor, Avrupa çalkalanıyordu. Operatif Masonlar bir şeylerin değiştiğini görüyor ama anlam veremiyorlardı. Aslında her şey çok açıktı: İstavrozun gölgesinde yaklaşık 600 yıl süren 'güzel günler' sona ermişti. Sanki tarih Avrupa'da Operatif Masonluğun sonuna ama İngiltere'de Spekülatif Masonluğun doğuşuna davetiye çıkartıyordu. Feodal düzeni yıkan devrimin zemini burjuvazi tarafından hazırlanır. Deniz ticareti ve sömürgelerin yağmalanmasıyla zenginleşen İngiltere'de buna paralel olarak sanayi gelişir. Bilimde devrimler yaşanır: Astronomide hakikatlere ulaşılır; analitik geometri bulunur; mekanik evrenselliği ortaya çıkar; hidrolik basıncın ilkeleri konur; buhar bir güç kaynağı haline gelir; hareketin, matematik kanunlara tabi olduğu anlaşılır; fizik, kimya ve tıp bilim haline gelir; ve daha neler neler! Böylece, eskilerden çok daha fazla şey bilen 17. yüzyıl insanı, kendisinden sonra gelecek kuşakların çok daha fazlasını bilmeleri için olanaklar da hazırlar.

Bu dönemde siyasal yaşam da çok hareketlenir İngiltere'de. Yüzyıllarca devam eden feodal düzen büyük bir sosyal ve siyasal bunalımı beraberinde getirir. İşte Oliver Cromwell o dönemde tarih sahnesine çıkar ve dehasını devrimci bir savaşı devrimci bir şekilde örgütleyerek gösterir. 1644 yılında Cromwell parlamentoda "Ya düşündüklerimizi söyleyeceğiz ya da bir daha hiç ağzımızı açmayacağız" der. Cromwell'i Cromwell yapan kazandığı savaşı. Cromwell'in ordusu hem kralcılara karşı zaferler kazanıyor hem de köylülere özgürlüğü öğretiyordu. İngiliz tarihinde kanlı devrim olarak hatırlanan bu süreçte Kral yargılanır ve idam edilir. Özgürlükler güvence altına alınmadan dağılmama sözü veren ordu parlamentoya sahip çıkar; en önemlisi, Cromwell parlamentoya asiller dışında entellektüelleri yani çağını yaşayan ve özümseyen insanları alır. Ancak Cromwell'in 1658'de ölümü ile birlikte ayak takımının yeniden hareketlenmesinden korkan burjuvazi, yeni soylularla birlikte monarşiyi 1660'da bir kez daha canlandırır. Hükümdarlar, beceriksiz ve saldırgan bir tutumla

devrimin başını çekmiş olan İngiliz burjuvazisine cephe alırlar. İngiltere’de parlamento ve monarşi arasındaki güç dengesinin tam anlamıyla kurulması ancak 1688 yılında sağlanır.

Ama bu kez ilk devrimden farklıdır yaşananlar; kan dökülmemiştir. Kanser devrim, burjuvazinin, William of Orange’a (Guillame d’Orange) Haklar Genelgesini (Bill of Rights) imzalatarak, onu tahta geçirmesi ile noktalanmış devrimdir. Buna bağlı olarak İngilizler özgün bir temsil sistemine ve özgürlüklere kavuştular. Böylece geri dönülmez bir liberalizasyon başladı. Bu ilk burjuva devrimi, İngiltere’de feodal senyörler ve krala bağımlı kilise otoritesini sona erdirdi.

İlginçtir, bu çalkantılı dönemin içinde, bütün bilimsel gelişmelerin kaynağı olan Royal Society yani İngiliz Kraliyet Bilim Akademisi kuruldu. Ortaçağ boyunca, Kiliseye doğrudan bağlı olan Üniversiteler, bilim yuvası olmaktan çıkmışlardı. Bilim adamları, araştırmalarını üniversitelerin dışında yürütmek zorunda kalmış, hattâ gizli olarak çalışmaya başlamışlardı. İngiliz tarihi bunu ”Invisible College” yani “Görünmez Eğitim Kurumu” olarak tanımlar. Bilimsel araştırmaların İngiltere’ye kattıklarını gören Kral, bir kanun ile, Görünmez Eğitim Kurumu’nu, İngiliz Kraliyet Bilim Akademisi olarak resmileştirir. “İngiltere’nin kurtuluşu bilimdedir” fikri, bilimsel araştırmaları kilisenin baskısından kurtarır. O çağda bu fikir, Avrupa’nın diğer ülkelerinde düşünülmesi bile imkansız olan çok önemli bir yenilikti. Bilime kapılarını açan İngiltere o dönem sağlamış olduğu avantajların pek çoğunu kaybetmesine rağmen bugün halâ o buluşların ekonomisine getirdiği gücü kullanmaktadır. Sonuçta, 1662 yılında Londra’da kurulan Akademi, bilim adamlarının, filozofların, edebiyatçıların ve hattâ önemli politikacıların buluştuğu bir yer haline geldi.

Bilim almış başını giderken tarihin güçlü nefesi, paydos borusunu Operatif Masonların kulağına üflüyordu. Tam tarihten silinirken İngiltere’nin başına gelen bir felaket bunlara büyük bir fırsat yaratır: Londra Büyük Yangını. Bu yangın şehrin beşte dördünü yok eder. Söz konusu Londra’nın imarıdır. Bu görev Sir Cristopher Wren’e verilir. Aslında matematikçi ve astronom olan Wren özel ilgisi ile mimar olan bir kişidir. 40 yıllık bir süre boyunca, bütün şehrin yeniden planlanması ve 51 kilise dahil inşasının bizzat yönetilmesi ile bu döneme imzasını atmıştır. Sonunda da Operatif Masonluğun senfonisini, muhteşem St. Paul Katedrali finali ile noktalamıştır. Öyle bir işti ki bu, doğal olarak yalnız Ada’daki değil tüm Avrupada’ki Hür Masonların buraya akın etmesine neden oldu. Yalnız onları mı? Spekülatif Masonluğu kuracak olan kabul edilmiş Masonları da! Böylece yangın öncesinde Operatif Masonluk can çekişirken yeniden canlandı.

Ne yazık ki Sir Christopher Wren Spekülatif Masonluğun oluşumunda yer almamıştı çünkü çok yaşlanmıştı. Ayrıca, toplumca tasvip görmeyen siyasi eylemlere katılmış ve bu eylemleri Masonluğa tercih etmişti. Bu nedenle devre dışı bırakıldı. Ama yine de Sir Christopher Wren, Masonluğun ölümsüz bir kahramanıdır. Özellikle, Londra'da gerçekleştirdiği o muhteşem başarıları ile.

Wren bu başarıya ulaşırken İngiltere’de peşpeşe bakın daha neler oluyor: Ekonomi geliyor, para asillerden halka doğru yöneliyor. Doğal olarak banka ve borsa hayata geçiyor. Kültürel birikimin önünü tıkayan sansür kaldırılıyor. Ticari gelişme ve burjuvanın zenginleşmesiyle Londra yayıncılık, eğlence ve kültür merkezi haline geliyor. Kültürel merkezler kapalı odalardan açık alanlara; kafelere, tavernalara, cemiyet toplantılarına, tartışma kulüplerine, tiyatro, galeri ve konser salonlarına kayıyor. Londra moda metropol haline geliyor; zevk ve eğlence doruğa ulaşıyor. Bu yıllarda Londra’da, Avrupa’nın merkezi sayılan Viyana’nın 10 katı kafe, taverna ve han bulunuyor; daha da önemlisi fikri tartışmaların yapıldığı 2000 kulüp ve cemiyet kuruluyor. Önceleri biraraya gelmeleri düşünülemeyen iki sınıf, avam ve soylular, birlikte aynı mekanlarda görülmeye hattâ tartışmaya başlıyor. Hattâ bir dergi bu durumu şöyle dile getirmiş: “Hepimiz birer devlet adamı olduk, kafe ve tavernalarımız da bunlarla dolup taşıyor.” Dönemin İngilteresinde değişim, gücünü ve ivmesini halkından ve öncülerinden alıyordu. İngiliz düşünürleri fildişi kulelerde yaşayan akademisyenler değil, isteklerini pazar yerinin ortasında açıklayan ve böylece örümcek ağlarını süpürerek felsefeyi cennet katından kulüplere, kafelere ve çay masalarına taşıyan kişilerdi.

Bu değişim sokakla da sınırlı kalmadı. Kansıız devrimden sonra bireysel özgürlük, kanun önünde eşitlik, parlamento ve dini hoşgörü gibi konular öne çıktı. 17. yüzyılın ikinci yarısında, İngiltere’de ortaya çıkan entelektüel bir güç “Özel inançlara saygı gösterilmelidir!” der. Etkili de olur. Bu etki ile, yeni bir inanç sistemi arayışı başlar. Deizm’dir bu! Deizm, inançla ilgili bir düşünce sistemidir. Buna göre tanrı ‘Evrenin Ulu Varlığı’dır! Ama, vahiy ve doğaüstü ile ilişkisi olmayan bir Ulu Varlık... Yani Deistler, Ateistler gibi Tanrının varlığını reddetmezler. Bir süre sonra sahneye büyük İngiliz düşünürü John Locke çıkar. Der ki: “Vicdan ve âyin özgürlüğü insanların en doğal hakkıdır. Tanrı tanımazlık kabul edilemez. Üstelik, Tanrıyı aradan çıkarmak, yıkmaktır her şeyi!” Newton da benzer bir açıklama yapar: “Biz bilim adamları, tanrının o hayran olunacak kanunlarını incelemeyi bırakalım da, sadece gerçekten varolan nedenleri araştıralım.” Bu arada, John Locke, “İnsanları yöneten akıldır. Akıl onlara haklarını gösterir” der. Toleransı ve sosyal barışı sağlamak için hakikati, yani doğruları yansıtmayan tüm düşünceleri saf dışı bırakır. Ruhun beden ve bedeninin ise ruh üzerindeki metafizik varsayımlarını terk eder. Yalnızca insan aklını, düşüncelerin nasıl oluştuğunu, hakiki olan bilgileri incelemeyi yeğler. “Düşünceler, dogmaların arkasına takılmamalıdır!” der. Benzer bir ifadeyi,

Spinoza da söyler: “İnsan dogmalardan ne denli uzaksa, hakikate o denli yaklaşmış olur.” İşte bu düşünceler, entelektüeller arasında yandaş bulur. Doğal olarak, Spekülatif Masonluğu kuracak olanlar arasında da...

Böylece, 1717’de Londra’da dört Loca bir araya gelir ve Londra Büyük Locası’nı kurar. Ancak 1721’de Montegu Dükü Büyük Üstat olana kadar localarda önemli bir hareketlilik yaşanmaz. Bu tarihten itibaren asiller ve toplumun tanınmış simaları Masonluğa kabul edilmeye başlanır. Masonluğa ilginin hızla artması ve operatif olan kardeşlerle kabul edilmiş olanların biraraya gelmesi, yeni bir düzen gerektirmektedir. Bu nedenle 1721’de Montegü Dükü, Gotik Anayasaları -ki bu deyim o dönemde sadece yasalar anlamında değil tarihçe ve hikayeler anlamında da kullanılıyordu- Anderson’a vererek yenileştirmesini ve düzenleyip bir bütün haline getirmesini ister.

Bu görev neden Büyük Loca kuruluşunda yer almamış ve bu tarihe kadar ismi geçmeyen Anderson’a verilmiştir?

Anderson İskoç asıllıdır, Aberdeen’de tanınmış bir Operatif Mason’un oğludur ve bir din adamıdır. O dönemde yazılı eserlerin birçoğu din kökenli kişiler tarafından hazırlanmaktadır. Anderson tarih yazmaya çok heveslidir, daha sonraları Kraliyet ailesinin de tarihini yazmıştır. Bütün bu özellikleri Montegü Dükü’nü bu kararı vermeye itmiş olmalı. Anayasa’nın altında Büyük Loca görevlilerinin onayı olsa da bu işe başlanırken bir Loca kararı alınmamıştır. 24 Şubat 1735’te Büyük Loca tarafından da onaylandığı üzere 1723 Anayasası Anderson’un şahsi malıdır; yani yazımı gibi basımı ve satışı da kişisel bir girişim olarak yapılmıştır. Anderson kendi sözleriyle bu görevi şöyle tanımlar: “Şu anda hür doğmuş İngiliz ulusları iç ve dış savaşımlardan kurtulup, barış ve özgürlüğün meyvalarını toplamaktadır; bu mutlu düşünme gücü ile Masonluğun her türüyle uğraşmakta; Londra’nın düzensizlik ve ilgisizlik içinde olan localarını canlandırmaktadır. Böylece metropolümüz birbiriyle düzenli üç ayda bir irtibatta bulunan değerli localarla çiçek açmaktadır.”

Bu gerçekten çok zor bir görevdir: Hem tüm belgelerden yeni bir sentez yaratmak hem de çok farklı kültürlerden gelen operatif kardeşlerle, kabul edilmiş yani spekülatif kardeşleri bir locanın çatısı altında, hem de eşit şartlarda toplayabilmek. Anderson bu nedenle Anayasa’yı bölümlere ayırmış ve Yükümlülüklerde Hür Masonlara yani tüm kardeşlere hitab ederken, tarihçenin anlatıldığı bölümü ise Hür ve Kabul edilmiş Masonlara, yani spekülatif Masonlara hitaben yazmıştır.

Esasen, eski yazıtlar kadar günün şartları da Anayasa’nın içeriğini belirlemiştir. Mesela, din konusunda bir Masonun ateist veya liberten olmaması gerektiği belirtilmiştir. Liberten, bugün "sefiş" anlamındadır. Oysa, 17. yüzyılda, dinin

açıkladığı hakikatlerden deney ve akıl adına şüphe eden ya da düşünce bağınazlığına karşı inançsızlık hakkını talep eden düşünürler için kullanılan bir deyimdi. Ayrıca Anayasa’da, herkesin kabul ettiği din olarak da Hristiyanlığın kasdedildiğini anlıyoruz. Anderson yükümlülüklerin VI. maddesinin 2. bölümünde “Biz Katolik dinine bağlı Masonlar olarak, özellikle Reform’dan sonra dinimizin farklı gruplarına da her zaman açığız, ancak bu konuda ve politika konusunda hiçbir tartışmaya girmeyeceğiz” diyerek o günün hararetli tartışma konularını loca dışına itmiş oluyordu.

O çünkü ortam, locanın işleyişiyle ilgili konularda da etkisini göstermektedir. 18. yüzyıl İngiltere’inde bir asilin locada bile olsa daha alt seviyeden birinin yönetimine girmesi mümkün değildi. Bu nedenle de Büyük Üstatlar asiller arasından seçiliyordu. Anderson bu nazik konuyu da ustaca halletmiştir. Anayasa’ya göre bir Mason Büyük Üstat Kaymakamı olmak için sırasıyla kalfa, nazır, loca üstadı olmak zorundaydı, ancak Büyük Üstat olmak için sadece kalfa olması yeterliydi. Ayrıca detaylı olarak Büyük Üstadın görevlerini nasıl Kaymakamına devredeceği de Anayasa’da belirtilmiştir. Böylece Büyük Üstat kişiliğiyle Locayı temsil ederken, işin içinden yetişmiş bir kardeş de işlerin usulüne uygun gitmesini sağlayacaktı.

Bir de Yükümlülüklerin IV. ve V. Bölümlerde mükerrer olarak “Lord” kelimesi geçmekte ve “Lord’un yararına”, “Lord’un işi” gibi deyimler kullanılmakta. Eğer bu sözü işveren ve gerçek bir Lord olarak algılasak, Anayasa da bir iş aktine benzer. Ancak “Lord” İngilizce’de Tanrı ve Katoliklerde aynı zamanda Hz. İsa anlamına gelmektedir. Böyle yorumlarsak da Anayasa bize yaşamda Tanrı’nın yararına ve işine, yani doğruluk ve iyiliğe ulaşma yollarını gösterebilir. Bu metni de o dönemdeki operatif ve kabul edilmiş olanlar farklı anlamlarda okumuş olabilirler.

Anayasa’da daha birçok irdelenmesi gereken konu var ama belirgin olan Anderson Anayasası’nın ve dolayısıyla da Spekülatif Masonluğun, eski geleneklerle, yaratıldığı çağın bir sentezi olduğudur.

3.2- Operatif Masonluk

Ender Arkun

Masonluğun örgütsel tarihi, eski zamanlarda sisler arasında kalmış ve kesin olmayan bazı başlangıçlara işaret eder. Bunlardan en çok kabul görenlerden bir tanesi, 10. yüzyıla, İngiltere kralı Athelstan zamanına uzanan, taş yontucu yapı ustaları tarafından kurulmuş bazı birlikler ve bunlara tanınmış ayrıcalıklarla ilgilidir. Dokuzuncu yüzyıl sonu ve onuncu yüzyıl başında yaşamış (897-939) İngiltere Kralı Athelstan'ın yasa koyucu olarak namını pekiştiren pek çok yasayla birlikte, yönetimi altındaki topraklarda yaşayan mason localarının işleyişi ile ilgili 926 yılında yayınlanmış “Onbeş Nokta” (15 Points) isimli York yasasının sonraki pek çok masonik el yazmalarının kökünü oluşturduğu söylenir. Ancak bunlara ait günümüze ulaşan bildiğimiz herhangi bir kalıntı yoktur.

Esasen, derebeylik geleneğinin güçlü olduğu; soylu olmayanların toprağa bağlı ve derebeylerinin mülkiyetinde, onların tebası olarak yaşadıkları Ortaçağ'da; kale, şato, katedral gibi büyük yapıları gerçekleştirme becerisine sahip taşçı ustalarınca oluşturulmuş bazı birliklere ayrıcalıklar verilerek onlara, hiçbir toprağa ve derebeyine bağlı olmadan ülkeler ve yöreler arasında serbest seyahat hakkı tanınmış olduğu bilinmektedir. Bu birlikler, loncalar şeklinde örgütlenip, kendilerine özgürlük sağlayan zanaatlarının inceliklerini gizli tutacak töreler ve birbirlerini tanımak için tanışma işaretleri oluşturmuşlardı. Ayrıca aralarına kabul edecekleri çırakları seçmekte kullanacakları ölçütler oluşturmuşlar ve kendi aralarındaki davranış biçimlerini düzenleyen bir ahlak yasası geliştirmişlerdi. 17. yüzyılın başından itibaren bu localar taşçı ustası olmayan ancak düşünsel yetenekleriyle öne çıkmış “centilmen” üyeleri de aralarına almaya başlamışlardı.⁹ Zamanla taşçı localarına verilecek büyük inşaat işlerinin azalması ve bu “centilmen” üyelerin sayılarının localarda artmasıyla, Operatif Mason locaları spekülatif hale gelmişlerdir. Bir yaklaşıma göre çağdaş Hürmasonluğun kökleri bu inşaatçı birliklerine, onların usul ve yasalarına dayanır.

Başka bir yaklaşım ise, Masonluğun örgütsel kökenlerini, dinsel hoşgörüsüzlüğün ve politik çekişmelerin İngiltere’de had safhaya ulaştığı 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında, insanlar arasında dinsel ve siyasal ayrılıklardan kaynaklanan ve kanlı bir iç savaşa yol açmış olan hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldırmayı amaçlayan aydınlanmış insanların birlikteliğine bağlar. Buna göre bu birliktelik kendisini Mason localarında gizlemiş; eski Mason birliklerinin yaptığı gibi, tanışma işaretlerini ve inşaatçılık mesleğinin sembolizmasını benimsemiş; üyelerine çırak ve kalfa payeleri verip bir üstat tarafından yönetilmişlerdi. Benimsedikleri sembolizmada yapmakta oldukları

⁹Kayıtlara girmiş en eski düşünsel Mason 1646’da tekris edilmiş olduğu bilinen Elias Ashmole’dur. Elias Ashmole önce *Invisible College* (görünmez kolej) sonra da, dünyanın ilk bilim akademisi olan *The Royal Society*’nin kuruluşunda öncü rol oynamıştı. Buna karşılık, tekrisine dair kesin kanıtlar elde olmamakla birlikte, 13. yüzyılda yaşamış olağanüstü bilgin Roger Bacon gibi, Masonluğu seçmiş ondan çok daha eskilerinin de varlığına dair işaretler bulunmaktadır.

mabet olarak, Eski Ahit’de yer alan Süleyman Mabedi inşaatının öyküsünü işlemişlerdi. İnsanlığın birliğini, insanların kardeşliğini sağlayacak hoşgörü, barış ve sevgi tohumlarını atmayı amaçlayan bu örgüt, kendisine Hürmason kimliğini yakıştırmış ve böylece, gerçek taşçı ustalarından esinlenen ancak onların devamı olmayan bir farklı başlangıç ortaya çıkmıştı.

Bir üçüncü yaklaşım ise Şövalye Andrew Micheal de Ramsay’in ilk defa 26 Aralık 1736’da Charles Radclyffe’in Fransız Hürmasonluğunun Büyük Üstad’ı olarak isad edildiği gece yaptığı ve daha sonra çeşitli defalar tekrarladığı konuşmaya dayanır. Bu tarihi konuşma, Hürmasonluğun kökeninin katedral ve şatoların inşaatçısı eski taşçı ustalarından değil, haçlı seferleri sırasında kutsal topraklarda savaşmış St. John ve Mabet Şövalyelerinin İskoçya’daki Mason localarına getirdikleri düşünsel boyut ve asil yaklaşımdan kaynaklandığını iddia eder. Şövalye Ramsey’in sözleri şöyledir:

“O halde, Hürmason sözcüğü, sanki kurucularımız basit birer taş işçisiymiş veya bazı meraklı dahiler sanatta mükemmeli yakalamak istemiş gibi yalın sözcük anlamlarıyla ya da kaba ve maddi anlamda anlaşılmamalıdır. Onlar sadece tanrı vergisi yeteneklerini ve servetlerini maddi mabetlerin inşasına adamaya istekli becerikli mimarlar olmayıp, aynı zamanda Yücelerin Yücesi’nin yaşayan mabedini fikren aydınlatmayı, ahlakını yükseltmeyi ve korumayı amaçlayan dindar ve savaşçı prenslerdi. Bunun böyle olduğunu tarihsel gelişimi içinde ya da Nizamımızın yeniden gelişim süreci boyunca göstermeye çalışacağım....

...Aradan geçen bir süre sonra Nizamımız Kudüs’lü St. John (Aziz Yahya) Şövalyeleriyle özel bir ittifak oluşturdu. O zamandan beri Localarımız St. John Locaları adını taşımaktadır. Bu ittifak Eski İsrail Kavmi’nin ikinci mabedi inşa ettiklerinde, bir ellerinde mala ve harç diğer ellerinde ise kılıç ve kalkan tutmaları örneğine dayanarak yapılmıştır. Bu nedenle Nizamımız (hazcılığa yönelik) Baküs’çülüğün yeniden canlandırılması sanılmamalıdır; bilakis kuruluşu eski zamanın derinliklerinde kalmış, ama Kutsal Topraklarda atalarımız tarafından toplumun iradesi doğrultusunda en yüce hakikatlerin anısını çağrıştırmak üzere yeniden yaşama geçirilmiştir.”

Şövalye Ramsey’in bu söylevi, o sıralarda Masonluğa sempati duymakta olan aristokratların taşımakta oldukları “sıradan taşçı işçilerinin kurdukları, kökeni proleter bir işçi cemiyetine” girme kaygılarının ortadan kalkmasına yol açmış, Masonluğa aristokrat ve asil bir kimlik kazandırmıştır.

Daha sonra, Şövalye Ramsey’in 1743 yılındaki ölümünden dört yıl sonra, 1747 yılında, Şövalye Bérage adında başka bir aristokratın yayınlamış olduğu bir kitapçık, çok açık ve belirgin olarak çağdaş Masonluğun kökeninin Godefroi de

Bouillon tarafından 1330 yılında Kudüs'te kurulmuş bir locaya dayandığını, bu locanın Mabet Şövalyeleri kökenli olduğunu ve bu şövalyelerin, bir süre sonra sırlarını yalnız az sayıdaki Fransız Masonlarına aktardıklarını ve bunların da daha sonra İngiliz ve İskoç Şövalyeleriyle işbirliği yaparak ana localarını Edinburgh'dan 60 mil kadar uzaklıkta kuzey batı İskoçya'da Heredom dağında oluşturmuş olduklarını iddia eder.

Gerek Şövalye Ramsey'in gerekse de Şövalye Bérage'ın söylediklerinin sağlam kanıtlara dayanıp dayanmaması önemli değildi. Önemli olan bu yaklaşımın Masonluk anlayışı içinde kabul görmesiydi ki öyle de oldu. Özellikle aristokratlara cazip gelen asalet unvanlarının verildiği çok dereceli felsefi nizamlar kabul gördü. O derecelere inisiye edilen Masonlar kendilerini St. John ve Mabet şövalyelerinin varisleri; tantanalı unvanlar taşıyan şövalyeler olarak görmeye başladılar.

Görüldüğü üzere, Masonluğun kökenlerine dair bir belirsizlik mevcuttur. Bu belirsizlikte, Operatif Masonluğa dair birçok belgenin, 1720 yılında, İngiltere Büyük Locası'nın kuruluş aşamasında çıkan bir yangında yok olmasının etkisi vardır. Kimileri bu yangının, Masonluğun, baştaki Hannover hanedanına sempatik görünmeyen İskoç ve İrlanda kökenlerini gizlemek amacıyla kasten çıkartıldığını ileri sürer. Gerçek ne olursa olsun, bu yangın, Masonluğun kökenlere açıklık getirebilecek pek çok belgenin yok olması sonucunu doğurmuştur.

Bugün elimizde kalan ve Masonluğun başlangıcı ile ilgili bazı bilgileri içeren belgeler arasında en eskisi Halliwell El yazmaları ya da daha iyi tanınan adıyla Regius Şiiridir. Orijinali British Museum'da saklanmakta olan bu belgenin 1390 yılına kadar gittiği anlaşılmakla birlikte, orijinal metnin daha da eskiye dayandığı sanılmaktadır. İlk yazıldığı tarihten sonra geçen zaman içinde bazı değişikliklere uğramış olduğu düşünülmektedir. Bu tarihten 18. yüzyılın başına kadar da 130 civarında baskısının yapılmış olduğu sanılmaktadır. 794 dizeden oluşan uzun şiir, Hristiyan dinsel inançlarına dayalı öykülerin anlatıldığı girişi ve Masonların koruyucu azizlerine övgülerin ardından, Mason şehitleri dört taçlının (*Quatuor Coronati*) öyküsünü anlatmaktadır. Regius el yazmalarının büyük bölümü Masonik efsanelere ayrılmıştır. Bu efsanelerin arasında Masonların yüce yaratan tarafından dünyanın ilk sabahında yaratıldıkları; Hz. Davut, Hz. Süleyman, Euclid, Pisagor gibi önemli kişiliklerin ezoterik bilgileriyle dünya düzenini zenginleştiren büyük üstatlar oldukları; ve bu büyük üstatların geometriyi kutsal sanat kabul ettiklerinden söz edilir. Bu türden öykü ve efsanelerin dışında, Masonların ortak yaşamlarında ve mesleklerini icra ederken uymaları gereken kurallara da değinilmektedir. Bu kurallar, Anderson Anayasasının başındaki "Eski Yükümlülükler"de belirtilenlerden çok farklı değildir.

Daha sonraki bir tarihte -uzmanlara göre 1430-1440 civarında- yazılmış olduğu tahmin edilen Cooke El Yazmaları da Masonluğun önemli belgelerinden biridir. Masonluk konusundaki önemli uzmanlardan biri olan Robert F. Gould, History of Freemasonry adlı eserinde, bu belgenin, aslında 14. yüzyıl sonlarında düzenlenmiş başka bir belgenin kopyası olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan, Regius el yazmasıyla aynı dönemde oluşturulmuş ve bu nedenle de içerik olarak ona çok yakın bir belge niteliğindedir. Bu belgeye göre, Masonluk, Süleyman Mabedi'nin inşaatında çalışmış bulunan ve Kitab-ı Mukaddes'e göre sayıları 80 000'i bulan bir grup işçi tarafından Eski Mısır'da oluşturulmuş ve Avrupa başta olmak üzere bütün dünyaya bunlar tarafından buradan yayılmıştır. "Dünyanın ölçüsü olduğu" gerekçesiyle geometri biliminin bütün bilimlerin önünde ve üstünde olduğu konusu ilk defa Cooke el yazmasında ortaya çıkmaktadır.

Cooke el yazmaları Masonluk düzeninin sınırlarını oluşturmakta, çok eskiden gelen gelenek ve düzenlemeleri bir araya getirerek tamamen operatif boyutta olmak üzere mesleğin ilgi alanını ve çalışma düzenini belirlerken, bu saptamalarını derin bir ruhani hava içinde gerçekleştirmektedir. Bu el yazmasında, aynen bu unvanlar kullanılarak, çırak, kalfa ve üstat düzeyindeki kardeşlerin görevleri tanımlanmakta, yetki sınırları da açıkça çizilmektedir. Masonluğun eski belgeleri arasında ilk defa, bu belgede, Süleyman Mabedi'nin inşasından söz edilmektedir.

Operatif Masonluğun eski el yazmaları arasında, Masonluğun kökenlerini İskoçya'da aramanın yerinde olacağını düşündürenler de vardır. İskoçya Kralının Baş Mimarı (Master of Works) William Schaw, kendisini İskoç Masonlarının "Genel Nazırı" (General Warden) olarak ilan etmiş ve "Mesleği" yeniden düzenlemeyi öngören iki nizamname yayınlamıştır. "Schaw Statutes" olarak bilinen, 1598 ve 1599 tarihli bu iki nizamname, Masonluk mesleğinin yalnızca uygulanışı ile değil ayrıca da büyük ölçüde, düzen ve örgütlenmesi ile ilgiliydi. Bu açıdan Schaw Statüleri, birçok araştırmacı tarafından, bugünkü anlayışımıza uygun, bir merkezi otorite tarafından yönetilen örgütlü Hürmasonluğun başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Anderson Anayasasından 125 yıl kadar önce yayınlanmış belgeler olan Schaw Kanunları, locaların kuruluş biçimini belirlemenin, çırak ve kalfa sayılarını sınırlamanın ötesinde, ortaya koyduğu düzen ve ilkelerle bugün bildiğimiz anlamda çağdaş Hürmasonluğu oluşturmakta etkili olmuştur. Bugün kullanmakta olduğumuz "Çırak" (Entered Apprentice) ve "Kalfa" (Fellow Craft) deyimleri Schaw Kanunlarıyla ilk defa belirlenmiş; ayrıca, daha sonra Spekülatif Masonlukta kullanılacak olan hermetik öğretiyi esas alan ritüeller de, Schaw Kanunları ile, İskoçya localarının çalışmalarının bir parçası haline getirilmişti.

O dönemde loca çalışmaları dışarıya titizlikle kapalı tutuluyor olmakla birlikte, o günlerde İskoçya’da Schaw Kanunları uyarınca en az 7 locanın kurulmuş olduğu veya mevcut 7 locanın bu kanunları benimsemiş olduğu güvenilir kaynaklarca belirtilmektedir. 1710 tarihine gelindiğinde ise İskoçya’da Schaw Kanunlarına uygun olarak çalışmakta olan en az 25 locanın bulunduğu ve bu locaların bazılarının asilleri veya Masonluk mesleği erbabı olmayan diğer mesleklerden kişileri üyeliğe kabul etmiş oldukları bilinmektedir. İngiliz Bilimler Akademisi’nin (The Royal Society) nclerinden biri olan Sir Robert Moray’in 1641 yılında İskoçya’da bir locada tekris edilmiş olduğu kendi anılarından bilinmektedir. Ancak şunu da belirtmekte yarar var ki, Schaw Kanunları ile aralarına seçkin “kabul edilmiş”leri alan ve böylece ağdaş Hürmasonluğun yolunu açan İskoçya Masonluğu, 1717 yılına gelindiğinde, halâ operatif bir organizasyondur.

Hürmasonluğun kökenlerine dair bu kısımda bahsedilen yaklaşımlardan hangisi benimsenirse benimsensin, eski katedral ve şato inşaatısı taşçı ustalarının kurmuş oldukları mesleki yetenek ve ahlak sistemine dayalı inşaatçılık geleneğinin, Masonluk kültürünün temel kaynaklarından bir tanesi olduğu şüphesizdir.

3.3- İnisiyasyon Geleneği

Ender Arkun

Masonluk inisiyatik yani tekris esasına dayalı bir örgüttür. *İnisiyasyon*, en yalın anlamıyla “başlatmak” demektir. Bu kavrama, bir göreve başlatmak, bir bilgiye ortak etmek, bir topluluğa giriş gibi anlamlar verilebilir. İnisiyatik örgütlere girmeye talip insanlar, sınavlardan geçip liyakatlerini ve istenen niteliklere sahip olduklarını ispat ettikten sonra, topluluğa, sembolik karakteri olan bir törenle kabul edilirler.

İnisiyasyonla birlikte düşünülmesi gereken bir diğer kavram ezoterizmdir. *Ezoterizm*, bilgilerin, onları alma, anlama, özümseme gücü ve yeteneğine sahip kişilere verilmesi; bunları hazmedemeyeceklerden gizlenmesi anlamına gelir. İnisiyasyonun anlamı ve gerekçesi budur. İnisiyasyon, ezoterik nitelikli bir öğretinin bilgilerinin, seçilmiş kişilere –yani inisiyelere- verilmesidir.

Masonluk, operatif dönemlerinden beri inisiyatik bir niteliğe sahiptir. İnşaatçılık mesleğinin incelikleri, basitten derine doğru gelişen aşamalarla, bu aşamalara ulaşmaya hak kazanmış Masonlara verilirdi. Hak kazanma, yapılan bir sınavla belirlenirdi. Operatif Masonlar bu sınama geleneğini ya çırağ alırken uygulamış, sonra kalfalığa geçişte bir sınava daha gerek görmüş; ya da çıraqları gerçek anlamda “Mason” olarak değerlendirmediklerinden, çıraqlık dönemi sonunda sınav uygulayarak kalfa rütbesiyle gerçek Masonlar arasına “inisiye” etmiştir. Bazı Mason localarında bu sınavı geçemeyen çıraqlara *Cowan* adı verilir ve locanın sıradan işlerinde çalıştırılırlardı.

Verilen bilgiler, pratik alanda değeri olan ve bilinmesi mesleki yetenek ve ustalık kazanmaya olanak sağlayan bilgilerdi. En üst aşamaya ulaşmış bir Üstat Mason ileri derecede geometri bilgisine sahip, bir kemer veya kubbenin geometri kurallarına göre dengesini kurup onu bu hesaba göre inşa etme yeteneğine sahip bir kişiydi. Bu derinlikte bilgiye sahip bir üstattan iyi bir yönetici ama daha da önemlisi adil, dürüst ve insan sevgisi taşıyan bir lider olması da beklenirdi. Çünkü olgunlaşma kademelerini aşarken, ondan beklenen yalnız geometri bilgisini değil insanlık niteliklerini de geliştirmesiydi. Aldığı derslerin büyük bölümü bu yöndeydi. Bu dersler ona sembollerle, örnek olayları yaşatarak verilirdi. Çünkü bu şekilde yaşanarak ve alegorilerle edinilen bilgi daha derinde yer eder ve daha köklü olurdu.

Daha ziyade mesleki bilgilere dayanan ama kişisel olgunlaşmayı da içeren bu inisiyasyon anlayışı, Operatif Masonluktan Spekülatif Masonluğa geçiş sürecinde, insanoğlunun temel sorularına cevap arayışını da içerecek biçimde zenginleşti. Böylece, kadim zamandan günümüze gelen ve insanlığın kaderi olan

üç kaçınılmaz gerçeğin - çalışma, ıstırap ve ölümün- anlamını aramaya yönelik geleneksel ezoterizm anlayışı, Masonluk içerisinde gittikçe daha fazla yer almaya başladı. Bu suretle Masonluk bir yandan insancılığa, insan merkezliliğe ve hümanizme dayandırılırken, diğer yandan insanın kim olduğu, evrendeki yeri ve görevi gibi varoluşa dair soruları da gündemine aldı. Bu çerçevede, eski misterlere, gittikçe daha fazla atıf yapılmaya başlandı.

Eski misterlerin kökeni kimine göre Hindistan ve Çin başta olmak üzere Uzakdoğu'ya gider; kimine göre ise İslam ezoterizminde “Terzi İdris” olarak bilinen Hermes Trismegistos'tur.¹⁰ Eski Mısır mitolojisinde tanrıların habercisi, tanrı sözlerinin yazıcısı büyük Hermes olarak bilinen, hattâ Mısır tanrısı Thoth ile özdeşleştirilen bu efsanevi figürün eseri olduğu söylenen eski yazıtlar, MS. 3. yüzyılda Mısır'da bulunmuştur.

Eski Mısır'da ve daha sonra eski Yunan'da mabet gizemlerine inisiye edilmek ancak az sayıdaki ayrıcalıklı kişiler için olanaklıydı. İnisiyasyon yoluyla aktarılan kutsal bilgiler eski Mısır İmparatorluğunu 2000 yıldan uzun bir süre yaşatmış ve bu imparatorluğun sanat, mimarlık, astronomi, tıp ve genel olarak bilimde inanılmaz gelişmişliğe ulaşmasını sağlamıştı. Eski Mısır'daki gizemli ezoterik cemiyetlerin inisiyasyon ritüelleri gizliydi. Bu törenlere katılan inisiyelere vecde ulaştıkları bir aşamada verilen uhrevi bilgilerin gizli tutulması ve ancak ölüm tehdidi karşısında açıklanabilmesi esastı. Bu gizli bilgilerin bütünü, inisiyelerin bilincinde, içinden yaşama ve dünyasal olaylara ait sonuçların çıkarılabileceği felsefelerin adım adım oluşturulmasına yönelikti. Bunların tamamı uhreviyatı temel almakla birlikte, dünyasal olguları daha iyi anlayıp yorumlamaya yönelik bilinci inisiyelerde oluşturma amacını taşırdı. İnisiyasyonla aktarılan ezoterik bilgiler bir yandan toplumsal olayları daha iyi anlayıp daha iyi yönlendirme yetisini inisiyelere kazandırmayı amaçlarken, diğer yandan müzik ve matematik/geometrinin, sesler, sayılar ve çizgilerle, ortak olarak kazandırdığı uyum ve arınma duygusuyla inisiyelerde ruhsal açıdan arınıp yücelmeyi de sağlamayı hedeflemekteydi.

Bu ritüeller kanalıyla inisiyelere aktarılan bu kutsal bilgiler, başka bir deyimle “gnosis”, yalnız ayrıcalıklı az sayıda insana aktarılmış olmakla birlikte, bütün ülkenin, yani çoğunluğun yararına kullanılmıştı. Mesela, Pisagor'un Babil'de, Kalde misterlerine ve İran Magi'lerinin sırlarına inisiye olduğu ve bu inisiyasyondan elde ettiği gelişmeyi Yunan yarımadasındaki ve İtalya'daki okullarına taşıyarak yetiştirdiği inisiyelerde matematik alanında gelişmeler sağladığı ve bu gelişmelerin, uygulama alanında topluma önemli katkılar sağladığı bilinmektedir. Pisagor okullarının öğretisi ile, eski Olimpos tanrılarına dayalı mitolojinin yerini manevi içeriği daha zengin yeni bir dinsel bakışın

¹⁰ “Kapalılık”, “sızdırmazlık” anlamında kullanılan “hermetizm” sözcüğü, Hermes'ten türemiştir. Hermetizm, ezoterik örgütlenmelerin neredeyse zorunlu olarak sahip oldukları bir özelliktir.

almaya başlamış olması gerçeği de kayda değerdir. Eski Yunan ezoterizminin ürünleri olan Pisagor, Socrates ve Eflatun'un eserleri bugünün matematik ve felsefesine yön vermiş, çağları aşan değerlerdir.

Esasen, ezoterik örgütlenmeler, inisiyatik geleneği her çağda insanlığın yararına kullanmışlardır. Onlar sayesinde felsefe ve bilim gelişmiş, hümanist bakış açısı öne çıkmış, bir başka deyişle insanlık gelişmiş, ilerlemiştir. Çünkü inisiyeler, yani inisiyatik/ezoterik öğretinin içinden yetişmiş seçkin insanlar, insanlığa örnek olmuş; toplum liderleri olarak başarılı eylemleri, eserleri ya da düşünceleriyle diğer insanların izlediği yolları açmışlardır. İnsanlık bu yollardan yürüyerek ilerlemiştir.

Hürmasonluğun geçmişten devraldığı belki de en önemli miras inisiyatik yapısıdır. Bu yapı dolayısıyla Masonluğun taşıyıp getirdiği mesaj, Masonluğun kendisinden eskiye dayanır. Masonluk, çağları aşan varlığını ve yüzyıllar sonrasında kaybolmayan güncelliğini bu geleneğine borçludur.

İnisiyasyon Masonluk tarafından icat edilmiş ya da başlatılmış bir yöntem olmamakla birlikte, tarihi gelişmesi içerisinde inisiyasyon ve ezoterizm kavramlarını kendi anlayışı çerçevesinde anlamlandırmıştır. Çağdaş Hürmasonluğun benimsediği kültür, dengeli olarak, bir yanıla hümanizme, diğeriyle de akılcılıktan güç alan bir ezoterizme dayanmaktadır. Esasen, Ortaçağ'dan başlayarak etkinliğini Avrupa kıtasında göstermiş olan ve daha sonra da Rönesans'tan çağımıza kadar uzanan; Aydınlanma hareketi, insan hakları evrensel bildirgesi gibi insanlığın önemli dönüm noktalarını da içeren bir perspektif içinde öncülüğünü tartışmasız olarak kanıtlamış Masonluk fenomeni, yakın dönem dünyasının en önemli inisiyatik/ezoterik hareketidir.

3.4- Masonluğun Temel Kavramları

Ender Arkun

3.4.1- Semboller

Semboller, Masonluğu tanıyıp anlamamanın temel öğeleridir ve bu nedenle Masonluk kültürünün vazgeçilmez parçalarıdır. Masonluk sembollerin diliyle konuşur. Sembollerin dilinden anlamayanlar Masonluğun mesajını alamaz; onun derinliklerine ulaşamaz. Masonluktaki sembolik ifade tarzı, bir şeyleri birilerinden gizlemek değil, birileri onların derinliklerini görebilecek gözler geliştirsınler diyerdir. Bu sebepten sembollerin konuştuğu tek bir dil yoktur. Masonlukta semboller çok dilden konuşur, öyle ki bu diller başlangıçta basit ama giderek karmaşıktır. Taşıdıkları mesaj da basitten başlayarak derine doğru gider. Ritüel, ışıklar, sütunlar, giysiler, yerdeki ve duvarlardaki süslemeler, çalışma tablosundaki imgeler, anlatılan olaylar, efsaneler; bunların her biri ve toplu olarak hepsi derin ve farklı mesajlar taşırlar. Sembollerin karmaşık diline vakıf olan Masonlar, bu dilin hangi derinliğine vakıf iseler, Masonluğun da o kadar derindeki anlamlarına, mesajlarına ulaşabilirler. Semboller bir anlamda herkesle her birinin anlayabileceği dille konuşan bilge filozoflar gibidir. Her farklı bireyle farklı konuşurlar. Bazılarına az söylerler bazılarına çok. Bazılarına da farklı şeyler söylerler. Örneğin, Masonluğun en temel sembollerinden olan gönye ile pergele, bunların her birine, birbirlerine göre konumlarına, bulundukları yerlere göre yüklenen o kadar çok anlam vardır ki sadece bu bile kendi içinde bir eğitimidir. Bütün bu çok sesli mesajlar tek bir şeyi öğretmek için oradadırlar: İnsan olmayı. Her birimiz bu seslerin tamamını duyamayız, ancak Masonlukta ilerledikçe sembollerin seslerinin daha fazlasını duyabiliriz. Yeter ki görmek için bakalım, duymak için dinleyelim. Başka bir deyişle semboller ve alegoriler Masonluk eğitiminin kitaplarıdır, okumasını bilenler için.

3.4.2- Hakikatı Arayış

Bütün inisiyatik nizamlar gibi Masonluk da seçilmişlere hitap eder. Mensuplarını titizlikle seçer, onları belirli yöntemleri kullanarak sınavı arasına alır, onlara olgunlaşmaları aşamalarına uygun bilgileri uygun yöntemlerle uygun zamanlarda verir. Çırak, kalfa ve üstat derecelerinden her biri, dışarıdan merkeze doğru ilerleyen, derinleşen ezoterik bilgi, başka bir deyişle olgunlaşma kademeleridir. Her kademedeliyakatini kanıtlayan üye, yeni bir sınavla (törenle) bir üst kademeye geçmeye hak kazanır. Üstat derecesi en üst derecedir ve buraya ulaşan Mason, tam ve yetişmiş bir Masondur. Ancak bu Masonun olgunlaşma süreci aslında burada başlar. Ona bütün temel bilgiler verilmiştir, bunun üstüne koyacaklarını artık kendisi bulmalı ve kendi yeteneğiyle elde ettiği yapı taşlarıyla ve kendi ölçüsüne göre, kendi “mabedini” inşa etmelidir. Çünkü

bu dereceye geldiğinde, üstatlığın sırlarını içeren ezoterik bilginin kaybolmuş olduğunu öğrenmiştir. Yolunu, bundan sonra kendisi bulacaktır. Her Mason kendi niteliklerine uyan ayrı bir mabet inşa eder ve manevi kişiliğini orada yaşatır. Bu mabet çok basit, küçük ve sade de olabilir, çok büyük süslü, karmaşık ve görkemli de. Her Mason, yeteneği, ruhsal derinliği neye izin veriyorsa onu yapabilir. Ama, eğer Masonluktan bir şey alabilmişse, muhakkak manevi varlığını içinde yaşatabileceği bir özel mabet yapar kendisine. Özetle, Masonluk yolunda ilerlerken ulaşılan sonuçlar değil süreç önemlidir. Masonluk, hamlıktan olgunluğa doğru bir yolculuksa, bu yolculukta ulaşılan merhaleler değil, yolculuğun kendisi önemlidir. Bu durum, çağdaş Masonluğun “hakikatı arayış” kavramına yüklediği anlamla uyumludur. Masonluğun sembolik anlatımı içinde, hakikat, eski Masonlarca bir zamanlar bilinen fakat sonra kaybolmuş olan bilgidir. Üstat derecesine yükseliş töreninde bu bilginin nasıl kaybolduğu ve bulunana kadar onun yerine nelerin konulduğu bir teatral anlatımla betimlenir. Simgesel olarak kaybolan bilgi üstatların tanışma işareti olan bir kelimedir. Bu kelimeyi bilenler üstatlık sırlarına ulaşmayı sağlayacak anahtara sahip olan kişilerdir. Üstat derecesi Masonluğun son ve en üst derecesi olduğundan bu bilgiye sahip olanlar Masonluğun amacına ve misyonuna da erişmiş olacaklardır. Başka bir deyişle ulaşılmak istenen en derindeki bilgiye, Masonluğun en derindeki sırlarına erişmiş olacaklardır. Ancak kelime kayıptır. Artık bu sırlara ulaşmak kolay hattâ mümkün değildir. Buna rağmen Masonluk mensuplarına bunlara ulaşmak için uzun ve meşakkatli bir uğraşı önerir. Bu uğraşının verileceği dikenli yollar, aşılması gereken yalçın dağlar insanın benliğinin derinliğindedir. Kat edilecek merhaleler insanın kendi içinde, kendi zayıflıkları ve eksiklikleriyle savaşıarak, onları aşarak geçilmesi gereken pek çok engeli içerir.

3.4.3- Sır

Bu süreç içerisinde Masonluk mensuplarından edindikleri ezoterik bilgileri gizli tutmalarını ister ve yalnızca bilgileri değil uyguladığı yöntemi, sembolleri ve araç gereçleri de kendi iç dünyasında kapalı tutar. Bu kapalılık, yapılan işin duyulması, verilen bilgilerin dış dünyaya sızması durumunda büyük zararların oluşacağı, tehlikeli sonuçların ortaya çıkacağı gibi bir kaygıya dayanmaz. Bu gizlilik ve kapalılık, sadece olgunlaşma yolundaki adayların nefislerinin terbiyesini gerçekleştirmek, onca çabayla ulaştıkları sembolik bilgilere anlam kazandırmak içindir.

Yoksa içinde yaşadığımız iletişim teknolojileri ve bilgi yaygınlığı çağında sır denecek pek bir şey kalmadı demek abartma olmaz. Masonluğun ritüelleri ve tanışma işaretleri bile kitaplarda, hattâ sesli ve görüntülü olarak internet

ortamında bulunabilmektedir.¹¹ Buna rağmen, halâ Masonik sırdan söz etmek mümkündür. Bu durum, çağdaş Masonluğun ezoterizm anlayışının sembol kavramına yüklediği anlamdan kaynaklanmaktadır.

Geleneksel ezoterizmdeki hakikat arayışı, çağdaş Hürmasonlukta kişinin ruhunun derinliklerinde var olan tanrısal ışığı arayışı haline dönüşmüştür. “Kendini tanı” ifadesi ya da VITRIOL sembolü ile önerilen, bu ışığa erişmek için benliğinin gizli uzantılarında yapılacak bir seyahattir. İşte bu sebepten, iletişim ne kadar gelişirse gelişsin, çağımızda ve gelecekte, Masonik sırdan söz etmek her zaman mümkün olacaktır. 1750 tarihli bir Fransız Masonik metni Mason sırrı konusunda, bizim de katıldığımız şu bilgece ifadeyi kullanmakta:

“Masonluğun sırrı, kendi içeriksel özellikleri nedeniyle başkalarına iletilemeyecek niteliktedir. Çünkü bu sırra ulaşmış olan Mason, bu sır ona anlatıldığı için ulaşmış değildir. Bu sırrı kimseden öğrenmiş değildir. Bunu ona kimse söylememiştir. Bu sırra; locasına devam ederek, gözlemler yaparak, sonuçlar çıkararak zaman içinde erişmiştir. Bu sır sözcüklerle ifade edilemeyecek bir sırdır. Açığa vurmak istese bile bunu kimseye anlatamayacaktır. Ancak Masonik iklim içinde yaşanarak ulaşılabilecek bir sırdır ve her Masonun sırrı kendisine aittir. Bunu en yakın Mason kardeşiyle dahi paylaşma olanağı yoktur. Sözcüklerle ifade edilemeyen bu sır bu nedenle her zaman sır olarak kalacaktır.”

Mason, Masonluk içerisinde geçirdiği yıllarla bu sırrı çok daha iyi algılayacak duruma gelir. Masonluğa girmeden önceki kişiliğiyle o andaki kişiliği arasındaki farkları değerlendirdiğinde, Masonluk çatısı altında geçirdiği yılların, yaşlanmanın kişiye sağladığı olgunlukla açıklanamayacak unsurlar kattığını farkederek kişiliğine. Bunlar nelerdir?

Bir kere, insanlara karşı davranışlarında daha olumlu, anlayışlı ve sabırlıdır. Peşin hükümleri, halâ kaldıysa bile, bunlar yumuşamışlardır. Zaten yardımsever bir insan idiyse bile, Masonluk ortamında geçirdiği yıllar onda, insanlara yardım etmeyi adeta bir refleks şekline getirmiştir. Sormadan, sorgulamadan gereksinme duyanın yardımına koşmayı doğal bir davranış şekli olarak benimsemiştir artık. Daha hoşgörülüdür, eşine, çocuklarına, dostlarına, iş arkadaşlarına karşı. Sevgi sözcüğüne artık farklı anlamlar yüklemeye başladığının bilincine varmıştır: Bu duygu yalnız en yakınlarına karşı beslediği bir duygu değildir artık. Doğal olarak eşini, çocuklarını, kardeşlerini, annesini, babasını çok daha derin bir sevgiyle sevmeye devam etmektedir ama Mason kimliğini ilk kazandığı günden o güne, sevgi duygusunun benliğinde çok büyük

¹¹ Bunların bir bölümü doğrudur, bir bölümü de bunları hazırlayanların niyetlerine (çoğunlukla kötü niyetlerine) bağlı olarak uydurma ve saptırmadır.

bir yaygınlık kazanmış olduğunun bilincine varmıştır. Hiç tanımadığı insanlara karşı; olumlu nitelikler taşıdıkları için, kendisine yakınlık ve dostluk gösterdikleri için, cana yakın oldukları için ama belki sadece insan oldukları için sevgi gösterdiğini görmekte ve şaşırmaktadır. Benliğinde görev ve hizmet bilincinin eskiden olmadığı kadar güçlenmiş olduğuna tanık olmaktadır. Kişisel bir kazanç, bir çıkar getirmeyen; kamu yararına, insanlık yararına, sırf dostluk uğruna pek çok girişimin içinde artık severek yer aldığını görmektedir. Daha yapıcıdır, daha üreticidir, olaylar karşısında daha iyimserdir, tepkileri daha olumludur. İnandığı doğrular yönünde mücadeleci ve ısrarcıdır ama asla kavgacı değildir.

Mason, Masonluk dünyasındaki yaşantısı sonucunda kazandığı bu nitelikleri nasıl elde etmiştir? Bunu sözcüklerle ifade edemez. Bunun yöntemini istese bile birilerine anlatamaz. Çünkü bunlar sözle ifade edilebilir değildir. O, yalnızca zaman içinde, Masonluk dünyasında yaşayarak, benliğine, iç kişiliğine doğrudan bağlı bir üçüncü gözün, diğerlerinin göremediklerini gören bir üçüncü gözün daha açılmaya başladığını ve bu üçüncü gözün gördüğü dünyanın diğerlerinin gördüklerinden çok daha farklı ve daha güzel olduğunun bilincine varmış, böylece yaşamı yeni bir boyut kazanmıştır.

Masonluğun dışarıdakiler tarafından hiç ulaşılamayacak, her zaman Masonlara ait olarak kalacak sırrı işte budur. Yoksa adaya aşamalarla verilen “sırlar” –ki bunların çoğu inşaatçılık mesleğine dairdir- yalnız sembolik anlamdadır. Bilgilerin içeriği önemsizdir. Amaç adayın bu bilgileri edinmesi değil, bunları edindirme süreci boyunca yaşadıklarıyla kendisini aşması, daha üstün insanlık niteliklerine ulaşma doğrultusunda yol almasıdır. Başka bir deyişle, Masonluk bir inşaatçılık okulu değil, bir insanlık okuludur. Bizim “Mason” dediğimiz kişi insanlık değerlerini özümsemiş tam bir olgun insandır. Bu nitelik bir ülküdür ve bütün üyeler Masonluk kariyerleri içinde bu ülkeye doğru yol alırlar. Dolayısıyla Masonlara Masonluk dünyasında aktarılan ezoterik bilgiler aslında bütün dünya ve bütün insanlığa hizmet için kullanılmak amacını taşır.

3.4.4- Konstrüktivizm (Yapıcılık)

Burada karşımıza konstrüktivizm (yapıcılık) kavramı çıkar. Masonluğun bütün sembolizması inşaatçılık mesleğinin öğeleri üzerine kuruludur. Bu durum özellikle ilk üç dereceye hakim sembolik Masonlukta öne çıkar. Masonlar bir inşaat şantiyesi ortamında, inşaatçılık mesleğinin simgeleriyle iç içe Masonluğu öğrenirler. Sanki bir inşaat yapıyorlarmış gibi...

Bu son cümle aslında tam olarak doğru değil. Masonluğu öğrenme gayreti içinde olan üyeler aslında bir inşaat yapmaktadırlar. Birinci derecenin açılışında, Üstadı Muhteremin “*Burada ne amaçla toplanıyoruz?*” sorusuna cevap olarak

İkinci Nazırın “Bizim olduğu kadar bütün insanlar ve insanlık için de mutluluk yuvası olacak bir ülkü mabedi yapmak amacıyla toplanıyoruz” ifadesi bir inşaat yapma etkinliğinin devam etmekte olduğunu belirtir. Yapılmakta olan inşaat taştan, harçtan gerçek bir inşaat değildir, bir sanal inşaattır. “Bütün insanlar ve insanlık için de mutluluk yuvası olacak bir ülkü mabedi” yapılmaktadır ve bu inşaat sürüp gitmektedir. Hiç tamamlanmamaktadır. İnşaatın bu niteliği bazı mabetlerde görülen tamamlanmamış duvar imgeleriyle de betimlenmektedir. Tamamlanmamaktadır çünkü bu ülkünün yakın zamanda gerçekleşmesi, aynen hakikatin bulunması gibi, olanaklı değildir. Masonlar her şeye karşın bu doğrultuda çaba harcamaktadırlar. Bu inşaatın yapı taşları Masonluk yolunda çalışarak “kendilerini yontan” kardeşler, harcı da insan/insanlık sevgisidir.

Ve inşaat sürüp gider...

İnşaatın kalitesi, onu oluşturan taşların ve harcın kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu inşaat kolay bir inşaat değildir. Bu zorluk, yalnızca projenin karmaşıklığından değil, projenin yürütülmesini engelleyen bozucu güçlerin varlığından da kaynaklanmaktadır. Bu ülkü/insanlık mabedinin yapılmasını istemeyen, onun gelişimini engelleyen bozucu güçler vardır. Bunlar insanlar arasında ayrılıkların ve bu ayrılıklardan doğan kavgaların bulunmasını ve bu ayrılıkların ve kavgaların sürdürülmesini isteyen güçlerdir. Bunların başında bağnazlık, hırs, kıskançlık ve cehalet gelir. Masonlar, inşaatı yürütürken, bir taraftan da bu bozucu güçlerle savaşmak zorundadırlar.

Bu sembolik anlatım, Masonlukta var olan ve her Masonun da edinmesi için çalışılan *konstrüktivizm* kavramını yerleştirmeyi amaçlar. Konstrüktivizm, Masondan yaşamdaki bütün olaylara yaklaşımında benimsemesi istenen hareket tarzını betimler. Mason her koşul altında adil ve uygulanabilir çözümler önerebilen, bunları üretebilen kişiliğe sahip olmalı, yıkıcı olmayan yapıcı bir tutum izlemelidir. İnsanların ve insanlığın yararına olacak eylemlerde bulunurken bunların sonuç vermesi için çaba göstermelidir. Özetle, her türlü yıkıcı, yok edici güce karşı koymayı ilke edinmeli, yapmayı, üretmeyi birinci planda tutabilmelidir. Özetle, Masondan beklenen davranış tarzı, her koşul altında, çözüm oluşturmaya yönelmesi, hangi büyüklükte olursa olsun içinde bulunduğu, gelişiminde söz sahibi olduğu toplumu daha ileriye götürecek eylemlerin itici gücü olmasıdır. Ne kadar küçük olursa olsun, parçası olunan toplumu/topluluğu ileriye götürecek her eylem, her olumlu davranış, yükselmesine çalıştığı insanlık mabedine eklenecek bir taştır. Mason işte bu türden yapıcı eylemlerde bulunmak için eğitilir. Masonların bu doğrultudaki kolektif çabaları da daha büyük ölçüde etki gösterecek, ülkü mabedinin yükselmesine katkıda bulunacaktır.

3.5- Masonluk Kültüründe   valyelik Etkisi

Daniel   of

Bu makalede, Masonluk sanatın oluşmasında ve gelişmesinde katkıları olan Kilise mimarlık örgütlerinden ve   valyelik kurumundan bahsetmek istiyorum.

  valye, Fransızca bir sözcük olup, düz anlam itibariyle "atlı savaşçı" demektir. Ortaçağda at üstünde savaşan seçkin bir askeri sınıfı temsil etmektedir.   valyenin temel görevi d v  mek ve zırh ku anmış atlı birliklere liderlik etmektir.   valyelik Avrupa'nın değişik bölgelerinde farklı şekillerde yorumlandı ancak temellerini Fransızlar belirledi. 12. yüzyılda   valye olmanın temelleri keskin çizgilerle belirlenmiştir.   valye, mükemmel savaşçı, mükemmel insan peşinde ko manın somutlaşmış bir tanımlamasıdır.

Manastır birlikleri tarihine baktığımızda, önemli iki dinsel kökenli örgüt görülür: Benediktenler ve Tapınak   valyeleri. Benediktenlerin 12. yüzyıla kadar etkin faaliyetleri olmuştur. Romanesk sanatın yayılmasına katkıları kadar, Gotik sanatın do uşunda da önemli rol oynamışlardır. Tapınak   valyelerine gelince, onları Benediktenlerin   rencileri olarak tanıtmak gerekmektedir. Aralarındaki ba  hiçbir zaman kopmamış ve manastır birliklerinin oluşmasından sonra da devam etmiştir. 12. yüzyılın başından itibaren laik in aat ı birliklerinin başlangıcı olarak kabul edilmişler, zamana göre sahip oldukları ayrıcalıklı bağımsızlık ve göreve kutsal bir inançla sarılmaları sonucu  zg r meslek adını almışlardır.

   i birliklerinin her yerde yaptıkları görkemli kiliseler dini inançların yayılması ve güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Hristiyanlığa duyulan sevgi ve hayranlığın yayılmasına önemli katkıda bulunmalarına rağmen, bilahara istilalar sonucu eski konumlarını yitirerek yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan bu birlikler, kurtuluşu kiliselere sığınmakta bulmuşlar ve buralarda yeni gruplar olu urmaya başlamışlardır. Bu grupların sahip oldukları eski haklar korunmuş ve önceden olduğu gibi Roma yasalarına tabi olmuşlardır. Yapıları yalnız inanç ve dinsel b t nl   değil siyasal örgütlenmeyi de yansıtmaktadır. Küçük bir devlet özelliğine sahip olan bu grupların gücü giderek tüm Hristiyan ülkelere yayılmaya başlamıştır. Uyguladıkları yasalara ve devlet kurallarına ek olarak kalplerinde taşıdıkları kutsal inanç, onları kısa zamanda sosyal ve kültürel gelişimin odak noktası haline getirmiştir. Kilisenin bu evrensel rolünün piskoposlardan çok dinsel örgütler sayesinde ger ekle ti ini belirtmek gerekir. Zira piskoposların kutsal kimlikleri zamanın karışık ortamı içinde mücadelelerini engellemekte ve otoriteleri kilise ortamı ile sınırlı kalmaktadır.

Romanesk sanatı, “manastır sanatı” adı altında, laik Gotik sanatı da bünyesinde saklamayı bilmiştir. Hem Romanesk sanat hem de Gotik sanat, yapıtlarında son derece basit ve gösterişsiz güzellikleri ön plana çıkartırlar. Bu iki sanatın arasında bir yaklaşım farklılığından bahsedecek olursak, bunu papaz mimarlar ile laik mimarlar arasındaki anlayış farkında görebiliriz.

Romanesk sanatın ve bilahare laik Gotik sanatın yayılışının, manastır birlikleri sayesinde ve özellikle Benediktenler ile Tapınak şövalyeleri eliyle gerçekleştiği yadsınamaz. Zaten onların dışında bu işi gerçekleştirebilecek başka örgütlerin varlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, bu iki örgütün dışında, Saint Benoît örgütünün bilime olan katkılarının da inşaat sanatının yayılmasında büyük rol oynadığı kesindir.

Manastır birliklerinin bünyesinden çıkan zanaatçı birlikleri, manastırların malı olan topraklarda yaşamak durumunda kalmışlar ve tabiatıyla manastırların bağlı oldukları derebeylerin yasalarına uymak zorunda kalmışlardır. Zamanla bu zorluklara karşın Kilise kendilerine önemli ayrıcalıklar tanıyacak, daha özgürce bir hayat yaşamaları için yardımlarda bulunacak, böylece tarih Hür Masonluğun doğuşuna tanık olacaktır.

Hristiyanlığın Ortaçağ dönemine baktığımızda, Hür Masonluğu bir şövalyelik kurumu çerçevesinde olan Tapınak şövalyeleri ile görmek mümkün olmaktadır. Bazı tarihçiler kutsal tapınağın militan koruyucuları sıfatı ile ünlenen bu tarikat mensuplarının, akıl ve hikmet ile bağdaşmayan bir gizli kuruluşun üyeleri olduklarına veya inşaat sanatının o derinlik isteyen ruhuna sahip olmadıklarına inansalar da kardeşlik anlayışı içinde Hristiyanlığın koruyucusu durumundaki bu şövalyeler, bir tül perde arkasındaki gizem gibi kendilerini saklamayı bilmişler ve bu durumu mükemmel bir yardımlaşma anlayışının ürünü olarak sağlamışlardır. Esasen, zanaatçı birliklerinin ve inşaatçı kuruluşlarının ortaya çıktığı sırada, Tapınak şövalyeleri yalnızca kutsal topraklarda değil, Hristiyan dünyasının her yöresinde kendilerini göstermeye başlamışlar; varlıklarını başarılı bir şekilde geliştirme yoluna sokmuşlardır. Bu şövalye tarikatının, aynı zaman sürecinde ortaya çıkan inşaatçı kuruluşları ve inşaat sanatı üzerindeki birlikler üzerinde büyük etkileri olmuştur. Bu etkileri, iki başlık altında ele almak mümkündür:

1. Tapınak şövalyeleri, Benedikten ve Sisteryenlerin yaptıklarına benzer şekilde dinsel inşaat birlikleri kurmuşlardır. Tapınak şövalyelerinin inşaatçılık alanındaki girişimleri, kutsal topraklarla sınırlı kalmamış; Hristiyan dünyasının her yanında kilise ve dinsel kullanıma yönelik yapıların inşasında bulunmuşlardır. Ayrıca, kiliselerin dışında binalar, yollar, köprüler ve yoksullara yönelik bakım evleri yapmışlardır. Romalılardan kalan üç büyük anayolu onarmışlar ve Roussillon’dan Saint

Jacques de Compostele'e kadar uzanan bölgede değişik uzunlukta köprüler; çocuklar için bakım evleri ve yoksullara yönelik hastaneler inşa etmişlerdir. İtalya'da yaptıkları kilisenin adı, kendilerini onurlandırmak amacı ile, "Della Massone" olarak değiştirilmiştir. Tapınakçı şövalyeler aynı zamanda savaşçı keşişler de olduklarından, gerek saldırı gerekse savunmalarında kendilerine yararlı olacak çeşitli dallarda da inşaat yapmışlardır.

2. Doğu dünyasının (Bizans ve Müslümanlar) kültürünün, Haçlı Seferleri döneminde, Batı dünyasına, yeni sosyal ve kültürel değerlerin biçiminde aktarılmasına ön ayak olmuşlardır. Hristiyanlığın Müslümanlardan etkilenmesinde, Tapınak şövalyelerinin büyük rolü olmuştur. Bu etkilenme, bilimsel alanlardaki alışverişlerle sınırlı kalmamıştır. Tapınak Şövalyeleri, mimarlık sanatı dışında, örgütlenme biçimlerinde, İsmaili ve Hassasin örgütlerinin ezoterik yükseliş sistemlerini de kendilerine örnek almışlardır. Böylece, Doğu kökenli örgütlerin işleyiş tarzları ve uyguladıkları özel törenlere dair birikimler, Batı'ya kolaylıkla aktarılmıştır.

Tapınakçıların ortaya koydukları yapıtların önemi, niteliği ve niceliği dikkate alındığında, Avrupa'lı zanaatkarların mesleki gelişiminde ve ustalık kazanmalarında oynadıkları rolü görmek mümkün olmaktadır. Karargah kurdukları her bölgede inşaatçıların başında, mabedden bir uzman sorumlu ("Magistar Carpentarius") bulunmaktadır. Bu uzman yetenekli bir mimar olup, örgütteki görevli işçilere yapı sanatı ile birlikte, geometri öğretmektedir. Koyu dindar veya laik olsun herkes, örgütün üstlendiği inşaatlarda var gücü ile çalışmaktadır. Zira onlar güçlerini mabet için ortaya koymuşlardır. Operatif işçileri birleştiren bu yeni oluşumun kontrolü, şövalye örgütü içinde bir üst sınıfa bağlı olup, yönetim derebeylik anlayışı içinde yürümektedir. Bu nedenle bu devir, meslek adamlarının şövalye örgütünün karargahlarına adeta akın ettikleri bir devir olmuştur. Mabed şövalyeliği koruyucu özelliği yanında, çatısı altındaki operatif işçilere o güne kadar görmedikleri ayrıcalıklar olan, sığınma hakkı, hür davranış hakkı ve vergilerde ayrıcalık tanımıştır.

Buradan "Hür meslekler" ve "Hür Masonluk" terlerine gelmek istiyoruz: 14. yüzyılın başlarında, Boutillier, Kırsal Varlıklar adlı kitabında "Hür Tımar üzerinde çalışanlar, Tanrının topraklarında ter dökerler; bu yüzden onlardan vergi alınmaz; rant elde edilmez ve kira ödemeleri istenmez. Zira onlar kendilerini tapulu bir mal sahibinin emrine değil, hür iradeleri ile Tanrının hizmetine vermişlerdir" diye yazmaktadır. 16. yüzyılda hukukçu Guy Coquille ise "Hür Tımar tanımındaki 'hür' sözcüğünün yerinde kullanıldığını" söylemektedir. "Hiçbir derebeyinin araziler üzerinde hakkı olmadığından, toprağın işlenmesinde çalışanlar özgürdür" diyebilmektedir. Tapınak Şövalyeleri'nin ilk önemli yapıtlarını verdikleri Flandre'da dört kent olan

Bruges, Grand, Audenarde ve Alost'da hür meslekler iş başında olduğundan, bu dört kente hür meslekler yuvası adı verilmiştir.

Hür meslekler döneminin başından beri faaliyette olan ve esas üzerinde durulması gereken örgüt Tapınak şövalyeleridir. Örgütte yer alan burjuvalar için yasal kayıt olan “hür burjuvalar” tanımının, bilahara, inşaat birliklerinde “Hür Masonlar” adı altında yer aldığını görüyoruz. Hür Masonların, Kilisenin gücü ve ağırlığına paralel olarak artan etkinlikleri, pek çok ülkeye yerleşmelerini ve karargahlar kurmalarını kolaylaştırmıştır: Hür Masonlar, serbest dolaşım hakkına sahiptiler.

Mesela, 1154 yılında Londra'da Fleet Street kilisesini yaptırmak için elde bilgili inşaatçı ustaları olmadığından, kutsal topraklardaki birlik mimarlarına başvurmak zorunda kalınmıştır. Doğu'dan şövalye örgütü tarafından getirilen inşaatçı birliği, Londra Mason topluluğunun çekirdeğini oluşturmuştur. Bu birlik giderek güçlenmiş, bilahara örgütten ayrılarak bağımsız bir kuruluş haline gelmiştir. Nitekim Londra'da Mason örgütlenmesinin ilk belirtileri 13. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış; örgüt kralı himayesiyle gitgide güçlenmiştir. Tapınak şövalyelerinin Aslan Yürekli Richard ile olan özel yakınlığına da ayrıca dikkat çekmek gerekir.

1756 yılında, Geleneğe Kesin Bağlılık (Stricte Observance) ritinin yaratıcısı Baron de Hund, Tapınak Şövalyeliğinin Fransa kralı Philip tarafından lağvedilmesinden sonraki gelişmeleri değişik bir açıdan değerlendirmektedir. Buna göre, örgütün çöküşünden sonra, Auvergne Büyük Üstadı Pierre Aumont ve yanındaki şövalyeler bulundukları yerden kaçır ve tanınmamak için Mason kılığına girerek İskoçya adalarından birinde karaya çıkarlar. Burada Büyük Mabed Amiri Haptoncourt, George Harris ve diğer pek çok kardeşle görüşerek örgütün ayakta tutulması ve faaliyetlerin sürdürülmesine karar verirler. 1312 yılının St. Jean gününde yapılan toplantıda Aumont'u büyük üstat seçer; sorgulamalardan ve olası işkencelerden kaçınmak için aralarında masonlara özgü bazı gizli işaret ve kelimeler oluşturur; kendilerini de Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar olarak tanıtmaya başlarlar. 1361 yılında Büyük Üstadın makamı Aberdeen'e taşınır ve örgüt bu şekilde varlığını sürdürmüş olur.

Hür Masonlukla Tapınak Şövalyeleri arasındaki böyle bir ilişki efsanevi bir fanteziyi andırmaktadır. Ne var ki bu durum, iki kurum arasındaki tarihi bağların bütünüyle kalktığı anlamına da gelmez. Neticede, Tampliye örgütünün çöküşünden sonra, şövalyelerin gönül rahatlığı içinde sığındıkları yegane mekanın, kuruluşlarında ön ayak oldukları inşaatçı birlikleri olduğunu görüyoruz.

Herhalükarda, şövalyelik gizemi altında oluşmuş ve tül perde gerisinde saklı bir sembolizmalar bütünü görmek mümkündür. Şövalyelik, Ortaçağ'dan, kendisini açıklık, adalet ve sadakat erdemlerine adanmış insanlar topluluğudur. Şövalyelikte temel kavramlardan biri olan asalet, şövalyelik idealinin gerekliliğini yerine getirmek aracılığıyla, dünyayı korumak ve arındırmak olarak adlandırılmıştır. Şövalye sembolü çağlar boyu sadakat, onur, adalet, güzel ahlak ve tüm erdemlerin hayata geçirilmesini ifade etmiştir. Şövalye olgun, cesur, yardımsever ve centilmendir. Biri şövalye olduğunda, kendini belirli değerlere göre yaşamakla yükümlü kılan bir and içmektedir. O, öğrenmenin pınarından kana kana içmiştir. O, öyle bir biçimde yaşar ki, insanlar kıskansa bile ona saygı gösterirler. O, kendi içinde kendi savaşını verir. Söylemi ve eylemi arasında mümkün olduğunca az çelişkiye düşmek için didinir. Şövalye olmanın olmazsa olmaz özellikleri, aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

Prouesse (prowess): Savaş konusunda kendini ispatlamış olmak

Loyaute (loyalty): Sadakat

Largesse (generosity): Altındakileri yaptıkları iyi doğru işler karşılığında ödüllendirmek, cömertlik

Courtoisie (courtesy): Etiket, yerinde davranma, kurallara uyma

Franchise (free birth): Kanuni etkinin dışında ve soylu olarak doğma, hür doğma

Honneur (honor): Onur, şeref

Şövalyeler inançlı savaşçılardır. Bencil olmamak; iyilik, adalet, doğruluk gibi erdemler için varlıklarını sürdürür ve bunu hayatlarının tek amacı olarak görürler. Gerçek şövalyeler için, kendi hayatlarını iyilik adına feda edebilmek, düşünülmesi gerekmeyen ve gerektiği ilk fırsatta yapılabilecek bir eylem halini almıştır.

Kurum içinde muhakkak uyulması gereken on kural, şövalye kalmak için zorunlu kılınmıştır. Bunlar, sırası ile,

1. Kutsal saydığı değerleri ölümü pahasına korumak.
2. Savunmasız ve acizleri korurken onlara saygı göstermek.
3. Ülkesini sevmek.
4. Düşmandan önce savaş meydanından geri çekilmemek.
5. Tek bir kadına karşı aşk beslemek, ona bağlı olmak.
6. Kötülüklerin ve acımasızlığın karşısında durmak.
7. İnanıldığı değerlerle çakışmadığı sürece, emri altında olduğu amirlerinin tüm emirlerine uymak.

8. Sözüne sadık olmak, onurunu küçük düşürecek davranışlardan uzak durmak.
9. Cömert olmak, kendisine gösterilen iyiliği asla unutmamak.
10. Her durumda doğruluğun ve iyiliğin temsilcisi olmak.

Şövalyelik hem bir unvan, hem de bu unvanın hakkını veren bir hayat tarzı ve felsefesine (inançlar, iyilik, doğruluk, erdemler vs.) sahip olabilmekle mümkün olmaktadır. Gerçek şövalyenin erdemi, adil olmak, akıl ve vicdan ile hareket etmek, irade gücünü sergilemekten oluşmaktadır. Şövalye, özgürlük, sevgi ve ketumiyettir. Şövalye, bilginin ve gücün; insanoğlunun mutluluğu, sevginin sınır tanımazlığı ve özgürlüğünün bireye indirgenmiş sembolüdür. Şövalyelik ise harekete geçme ve dur diyebilme gücüdür; değişimdir; fikrin eyleme geçmesidir.

Bugün Hür Masonlukta var olan anlayış kaynağını, Ortaçağdaki şövalyelik ruhuna bağlamaktadır. Hür Masonluğun oluşmasında büyük emekleri geçen Tapınak Şövalyeleri örgütü geleneğinin, Hür Masonlukta hakettiği yeri almasını ve öyle bilinmesini dilerim.

3.6- Masonluğun Temel İlkeleri

M. Remzi Sanver

Masonluğun operatif halden spekülative hale dönüşmesinin dönüm noktalarından biri, 24 Temmuz 1717 tarihinde, Londra’da çalışmakta olan dört locanın bir araya gelmesi ve merkezî bir otorite altında örgütlenerek dünyada ilk defa bir büyük locayı kurmasıdır. Kurulan örgüte Londra Büyük Locası adı verilmiş ve büyük üstatlığa Anthony Sayer seçilmiştir.¹²

Akla gelen ilk soru bu yeni örgütün ne gibi kurallara tabi olacağıydı. Operatif Masonluk döneminde her loca bağımsız olarak çalışırdı ama tüm locaların ortaklaşa benimsedikleri bir takım geleneksel kurallar vardı. İngiltere Büyük Locası kurulduktan sonra, oturup yeni bir tüzük hazırlamaktansa, Operatif Masonluk dönemine ait belgelere ulaşip eski gelenek ve kuralların tespitine ve bu sayede bu yeni oluşumun kaide ve tüzüklerinin kaleme alınmasına çalışılmıştır.¹³

¹² Londra Büyük Locası kuruluşundan kısa bir süre sonra adını değiştirmiş ve İngiltere Büyük Locası ismini almıştır. Bu kurum, ele alacağımız tarihî gelişmeler sonucunda bugün, İngiltere Birleşik Büyük Locası ismini taşımaktadır.

¹³ Zaten Masonik terminolojide İngiltere Büyük Locası’nın kurulması yeni bir oluşum olarak görülmez ve “revival” yani yeniden canlandırma olarak adlandırılır.

Bu işle görevlendirilen James Anderson, bugün Masonluğun Anderson Anayasası olarak da bilinen “Hür ve Kabul Edilmiş Masonların Eski ve Muhterem Kardeşlik Cemiyetinin Nizamları” başlıklı metni kaleme almıştır. Bu metin üç ana bölümden oluşur. İlk bölüm Masonluk tarihine ayrılmıştır. İkinci bölümün iki kısmı vardır. Bunlardan ilki Hürmasonların yükümlülüklerini düzenler, ikincisi bir localar genel tüzüğüdür. Üçüncü bölümde ise birtakım Masonik şarkılar ve bunların notaları vardır.

1723 senesinde ilk baskısı yapılan Anderson Anayasası’nın ikinci bölümünde yer alan ve Masonun inancına dair şartları ortaya koyan, “Tanrı ve Dine dair” başlıklı birinci madde, kısa bir süre sonra tartışmaların odağı olmuştur. Evvelâ metnin ne dediğini görelim:

“I. Tanrı ve Dine dair

Bir Mason, sıfatının gereği, ahlâk yasasına uymak zorundadır; ve eğer Sanat’ı doğru anlıyorsa, hiçbir zaman budala bir tanrıtanımaz ya da dinsiz bir liberten olmaz. Fakat eski zamanlarda Masonlar, her ülkede, o ülkenin ya da ulusun dininden, bu her ne idiye, olmak yükümlülüğündeydiler; şimdi ise, özel kanıları kendilerine bırakılarak, bütün insanların mutabık oldukları dinden olmaları yeterli görülmektedir; bu da, onları ayırdeden sıfat ve kanaatleri ne olursa olsun, iyi ve doğru, veya onurlu ve dürüst insanlar olmaktır. Böylece Masonluk, aksi takdirde birbirlerinden ebediyen uzakta kalacak kişilerin arasında bir birlik merkezi, hakiki dostluğun kazandırılmasında bir vesile olur.”

Masonluğun kapılarını tanrıya inanmak kaydıyla her dinden insana açan bu ifadeler, Masonluğun içinde ciddi tartışmalara yol açmıştır. Bir taraftan mesleği Hristiyan geleneğinin bir parçası olarak gören Masonların rahatsızlığı, diğer taraftan Katolik Kilisesi’nin 1738 senesinde yayınladığı “In Eminent” fermanıyla Masonluğu aforoz etmesi, İngiltere Büyük Locası üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu baskının ağırlığı gözdardı edilemeyecek bir ölçüye ulaşmış olmalı ki, 1738 senesinde Anderson tarafından yapılan düzeltmelerle bu Anayasa’nın ikinci baskısı yapılmıştır. Söz konusu madde 1738 Anayasası’nda aşağıdaki biçimde kaleme alınmıştır:

“I. Tanrı ve Dine dair

Bir Mason, sıfatının gereği, gerçek bir Noaşit olarak ahlâk yasasına uymak zorundadır; ve eğer zenaati doğru anlıyorsa, hiçbir zaman budala bir tanrıtanımaz ya da dinsiz bir liberten olmaz ve vicdanına karşı hareket etmez. Eski zamanlarda Hristiyan Masonlar, seyahat ettikleri veya çalıştıkları ülkedeki Hristiyan âdetlerine uymak zorundaydılar. Fakat Masonluk bütün milletlerde,

hattâ değişik dinlerde bile bulunduğundan, bugün sadece, (özel kanıları her kardeşin kendisine bırakılarak), bütün insanların mutabık oldukları dine mensup olmakla yükümlüdürler. Bu da, onları ayırdeden isimleri, dinleri veya kanaatleri ne olursa olsun, iyi ve doğru, onurlu ve dürüst insanlar olmaktır. Zira herkesin Nuh'un 3 büyük buyruğunda mutabık olması, locanın harcını korumak için yeterlidir. Böylece Masonluk, onların birliklerinin merkezi ve aksi takdirde birbirlerinden ebediyen uzakta kalacak kişileri uzlaştırmada mutlu bir vasıta olur.”

Mesleği Hristiyan geleneğinin bir parçası olarak görenler, 1738 senesinde yapılan değişiklikle de tatmin olmamışlardır. Bunlar, İngiltere Büyük Locası'nın kuruluşundan sonra bu örgüte katılmayan bir takım localarla birlikte, 1751 senesinde Eski Masonların Büyük Locası –ya da kısaca Eskiler- adı altında kendi büyük localarını kurmuşlar ve 1764 tarihinde, 1738 Anayasası'ndan yararlanarak, Ahiman Rezon adını verdikleri kendi anayasalarını kaleme almışlardır. Ahiman Rezon koyu Hristiyan bir metindir ve “Tanrıya ibadet, kilisenin kutsal pederlerine itaat ve onlar tarafından derlenmiş kutsal yazılara inanç” benzeri şartlar içermektedir. Esasen Eskiler, Masonluğun gerçek adetlerini sürdürme iddiasında olup, “Modernler” adını verdikleri İngiltere Büyük Locası'nın yaklaşımlarını geleneksel Masonluktan bir sapma olarak görüyorlardı.

İngiliz Masonluğundaki Eskiler-Modernler ayrılığı kalıcı olmamış, iki büyük loca 1813 senesinde birleşerek İngiltere Birleşik Büyük Locası'nı oluşturmuşlardır. Birleşme öncesinde yapılan anlaşma sonucunda, Modernlerin benimsemiş oldukları Anderson Anayasası, bazı maddelerinin gözden geçirilmesi kaydıyla, İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın anayasası olarak kabul edilmiştir.¹⁴ Anderson Anayasası'nın “Tanrı ve Dine dair” maddesi bu çerçevede yeni bir düzeltmeye tabi tutulmuş ve Noaşit olma şartı metinden çıkartılmıştır. 1815 tarihinde kaleme alınan bu metin şöyledir:

“I. Tanrı ve Dine dair

Bir Mason, sıfatının gereği, ahlâk yasasına uymak zorundadır; ve eğer Sanat'ı doğru anlıyorsa, hiçbir zaman budala bir tanrıtanımaz ya da dinsiz bir liberten olmaz. O, Tanrı'nın insanlar gibi görmediğini, tüm insanlardan daha iyi

¹⁴ Birleşme şartlarından bir diğeri de İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın, Eskilerin uygulamakta oldukları ritüelleri kullanmasıydı. Böylece, Eskiler'in kendilerini Modernler'den ayırmak için benimsemiş oldukları Royal Arch derecesi de İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın ritüellerine dahil edilmiş oldu. Bugün Royal Arch Nizamı'nın İngiltere Büyük Locası'nın bünyesi içinde üstat derecesinin tamamlayıcısı olarak mevcudiyeti bu tarihî gelişmenin sonucudur. Bu konuya dair daha fazla bilgiyi Ayan (2000) ve Sanver (2001a)'de bulmak mümkündür.

anlamak zorundadır. Zira insan dış görünüşe, Tanrı ise kalbe bakar. Bir Mason, bundan dolayı, asla vicdanının emirlerine karşı hareket etmemeye özellikle mecburdur. Bir insanın dini ve ibadet biçimi ne olursa olsun, Masonluktan çıkartılamaz. Yeter ki yerin ve göğün şanlı mimarına inansın ve ahlakın kutsal ödevlerini yerine getirsin. Masonlar, kardeşlik sevgisinin sağlam ve güzel bağı içinde, her inançtan erdemli insanlarla birleşirler; onlara, insanların kusurlarına merhametle bakmaları ve sahip oldukları inancın üstün mükemmelliğini kendi hareketlerinin safiyetiyle göstermeleri öğretilir. Böylece Masonluk, iyi ve doğru insanlar arasında bir birlik merkezi, aksi takdirde birbirlerinden ebediyen uzakta kalacak olanlar arasında dostluğun kurulmasında mutlu bir vasıta olur.”

Üzerinde yaşanmış olan bütün tartışmalara rağmen, Anderson Anayasası’nın Hürmasonların yükümlülüklerini düzenleyen kısmı, Masonluğun geleneksel değerlerini tespit eden bir metin olarak, Masonlukta özel bir yere sahiptir. Spekülatif Masonluğun doğuş yıllarında, yeryüzündeki bütün büyük localar, hepsi, ifadesini Anderson Anayasası’na riayette bulan geleneksel Masonluk anlayışı çerçevesinde çalışmışlardır. Gerçi “Anderson Anayasası’na riayet” ifadesiyle neyin kastedildiği çok açık değildir ama bütün bu büyük locaların yaklaşımları birbirine yakın olmuştur. En azından hiçbirinin Masonluğu uygulayış biçimi, bir diğerini rahatsız etmemiştir. Ta ki 1877 senesine kadar...

O yıl, Fransa’daki büyük loca olan Fransa Büyük Doğusu (Grand Orient de France), tanrıya inanç şartının vicdan özgürlüğüyle çeliştiği gerekçesiyle, Evrenin Ulu Mimarı kavramını ritüel ve tüzüklerinden çıkartır. İngiltere Birleşik Büyük Locası bu durumu kabul edilemez bulur ve Fransa Büyük Doğusu ile olan ilişkilerini keser. Geleneksel Masonluk anlayışını savunan diğer büyük localar da bu kararı takip ederler.

Bu gelişme Masonlukta ilk önemli kalıcı ayrılıktır. Fransa Büyük Doğusu’nun İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından dışlanmasıyla birlikte Fransa’da geleneksel ilkeleri benimseyen yeni bir büyük loca elbette ki kurulmuştur. Ne var ki bu olaydan sonra, “Masonluğun geleneksel ilkelerinin günün şartlarına göre yorumlanması” fikri yaygınlaşmış ve Masonluk varolduğu her yerde geleneksel ilkelere riayet eden ve etmeyen olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrılık geleneksel Masonluğun inanca dair tavrıyla başlamışsa da, bununla sınırlı kalmamış ve kadınların Masonluğa alınmaması, Mason örgütlerinin din ve siyaset tartışmalarının dışında kalmaları gibi konulara da yayılmıştır.

Burada dikkati çeken bir husus, geleneksel çizgiden ayrılan bazı büyük locaların bile Anderson Anayasası’nı benimseme iddiasını sürdürmeleridir. Sadece, bu metni artık başka biçimde –kendi ifadeleriyle günün şartlarına uygun olarak- yorumladıklarını söylemektedirler. Dolayısıyla, ister geleneksel çizgiyi

benimseyin, isterse de bu çizgiden ayrılmış olsun, birçok büyük loca için “Anderson Anayasası’nı benimsemek” ortak bir tavidir. Aralarındaki farkı yaratan, bu ifadede ne anladıklarıdır.

Anderson Anayasası’nın içerdği mesaja dair farklı yorumların varlığı çok doğaldır. Zira, Hürmasonların yükümlülüklerini düzenleyen kısmı muğlak ifadeler içermektedir. Üstelik birbirinden çok farklı konuları ele aldığından, içerdği ifadelerin önem sırası da açık değildir. Aynı metin, bir yandan Masonun sahip olması gereken inanç hakkında söz söylerken, diğer yandan loca toplantılarından sonra geç saatlere kadar içki içilmemesi gerektiği gibi konulara bile değinmektedir. Bu kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan, üstelik de muğlak ifadeler içeren bir metne, tarihin akışı içerisinde çok farklı yorumlar getirilmiş olmasında şaşılacak bir şey yoktur. Ne var ki bu farklı yorumlar birbiriyle uzlaşamayacak uygulamalara yol açmış ve neticede geleneksel Masonluğu benimseyen büyük localar, “Anderson Anayasası’nı benimsemek” ifadesinin ne manaya geldiğini, yoruma imkân tanımayan bir kesinlikle ortaya koyma yolunu seçmişlerdir.

Bu yaklaşımın ilk ve en önemli örneği, İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın 4 Eylül 1929 tarihinde yayınladığı “Büyük Locaların Tanınması için Temel İlkeler” beyannamesidir. Bu beyanname, Masonluğun temel ilkelerinin İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın penceresinden ilanıdır. Esasen, İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın 1929 beyannamesiyle yaptığı, Anderson Anayasası’nın içerdği çeşitli ifadeler arasında hangilerinin geleneksel Masonluğun temel değerlerini temsil ettiğini ön plana çıkartmak ve kurum olarak “Anderson Anayasası’na riayet etmek” ifadesinden ne anladığını açık biçimde ortaya koymaktır.

1929 Beyannamesi’nin maddeleri şunlardır:

1. Menşe intizamı, yani bir büyük locanın tanınmış bir büyük loca tarafından yahut en az üç kökeni muntazam locanın bir araya gelmesiyle, usulüne uygun biçimde kurulmuş olması.
2. Evrenin Ulu Mimarı’na ve onun vahyedilmiş iradesine inancın üyeliğe kabul için temel nitelik olması.
3. Tekris edilenlerin, yeminlerini açık olan “Kutsal Kanunun Kitabı” üzerine etmeleri ve böylece vicdanlarını yukarıdan gelen vahiyle bağladıklarını göstermeleri.
4. Büyük locanın ve locaların üyelerinin yalnızca erkeklerden oluşması ve kadınları üye kabul eden localar ya da oluşumlarla hiçbir şekilde Masonik ilişki kurulmaması.
5. Büyük locanın kendi kontrolü altındaki localar üzerinde hükümranlığa sahip olması, yani jüridiksiyonu altındaki sembolik dereceler (çırak, kalfa ve üstat)

üzerinde tek ve tartışmasız bir otoriteye sahip olan sorumlu, bağımsız ve kendi kendini idare eden bir kurum olması; bu otoritenin bir Yüksek Şura'ya veya bu dereceleri kontrol etmek ya da gözetmek iddiasında olan herhangi bir güce bağlı olmaması ya da bunlarla paylaşılması.

6. Hürmasonluğun üç büyük nurunun (Kutsal Kanunun Kitabı, Gönye ve Pergel) büyük loca ya da ona bağlı locaların çalışmaları esnasında açık bulundurulmaları - bunlar arasında Kutsal Kanunun Kitabı başta gelir.
7. Loca içinde siyaset ve din tartışılmasının kesinlikle men edilmesi.
8. Mesleğin eski Landmarklarına, örf ve âdetlerine sıkı bir şekilde riayet edilmesi.

İngiltere Birleşik Büyük Locası, 1929 senesinden sonra, Masonluğun temel ilkelerine dair başka beyannameler de yayınlamıştır. Bunlardan başlıcaları, 1938 ve 1949 senelerinde yayınlanan “Mesleğin Hedef ve İlişkileri”, 1984 senesinde yayınlanan “Masonluk Nedir?”, 1985 senesinde yayınlanan “Masonluk ve Din”, 1989 senesinde yayınlanan “Hürmasonluğun Dış İlişkileri: İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın diğer Masonik örgütlerle olan ilişkileri” başlıklı beyannamelerdir. 1989 tarihli bu beyanname, 1929 tarihli beyannameyle aynı hususları ele almakta, diğer yandan Mason olacaklarda aranan inanç şartlarına ciddi değişiklikler getirmektedir. 1989 beyannamesi vahiy kavramını hiçbir surette dile getirmemekte; Mason olacakların bir yüce varlığa inanmaları ve yeminlerini de Kutsal Kanunun Kitabı üzerine etmeleri gerektiğini söylemekle yetinmektedir. Ayrıca, 1929 beyannamesinde var olan, “Kutsal Kanun Kitabı'nın gönye ve pergelin önünde geldiği” ifadesi de burada kaldırılmıştır.

1989 beyannamesinin sekiz maddesi aşağıdaki gibidir:

1. Bir büyük locanın muntazam bir büyük loca tarafından ya da intizamları muntazam bir büyük loca tarafından tespit edilmiş en az üç locanın bir araya gelmesiyle kurulmuş olması.
2. Büyük locanın bağımsız ve kendi kontrolü altındaki localar üzerinde mutlak otoriteye sahip olması; sembolik dereceleri idare etme yetkisine tek başına sahip olup, bunu herhangi bir diğer Masonik örgüt ile paylaşmaması.
3. Jüridiksiyonu altındaki Masonların erkek olmaları ve kadınları kabul eden localarla hiçbir Masonik temasta bulunulmaması.
4. Jüridiksiyonu altındaki Masonların bir yüce varlığa inanmaları.
5. Jüridiksiyonu altındaki Masonların yeminlerini Kutsal Kanunun Kitabı (yani İncil) ya da kendilerince kutsal addedilen kitap üzerine etmeleri.
6. Hürmasonluğun üç büyük nurunun (Kutsal Kanunun Kitabı, gönye ve pergel) büyük locaya bağlı locaların çalışmaları esnasında açık bulundurulması.
7. Localar içinde dinî ve siyasi tartışmalara yer verilmemesi.
8. Masonluğun eski nizamlarına (“eski Landmarklara”) ve mesleğin örf ve âdetlerine büyük loca ve kendisine bağlı localar tarafından riayet edilmesi.

İfadesini 1989 beyannamesinde bulan Masonluk ilkeleri, geleneksel Masonluğun değerlerini günümüze taşımaktadır. Bu beyannamenin İngiltere Birleşik Büyük Locası tarafından yayınlanmış olması, geleneksel Masonluğun değerlerini bu büyük locanın belirlediği anlamına gelmez. Neticede Spekülatif Masonluk, bir meslek örgütü olan Operatif Mason localarının, çeşitli inisiyatif kurumlardan gelen aydınlarla karşılaşmasının bir ürünüdür. Buna paralel olarak, Masonluğun kurumsal kimliği, değerleri, hedefleri ve yöntemleri, Masonluğun mesleki ve inisiyatif geleneğinin birlikteliğinden oluşmaktadır. 1989 beyannamesinde ifade edilen ilkeler, Masonluk kültürünün yapıtaşı olan bu iki geleneğin temel unsurlarının korunmasına yöneliktir.

1989 beyannamesinin atıfta bulunduğu ve Masonluk kültürünün temel unsurlarından bir tanesi olan *Landmark* kavramını da bu perspektiften görmekte fayda vardır. Landmark sözcüğü, bütün dünyada, Masonik literatüre İngilizce dilindeki biçimiyle girmiştir. Landmark, inşaatçılık mesleğinin en eski geçmişinden bu yana var olan bir kavram olup üzerine yapı yapılacak bir alanın sınırlarını belirlemek için yerleştirilmiş arazi işaretleri anlamına gelmektedir. Taşlar, kazıklar, kireçle çizilmiş çizgiler ya da doğal işaretler “landmark” olarak değerlendirilebilir. Sembolizmasını inşaatçılık mesleğinden alan Hürmasonluk da ilgi alanını, varlığının sınırlarını, kendisine ait olan ile olmayanın ara çizgisini belirleyici kavramları tanımlamak için inşaatçılık geleneğinden gelen “landmark” tabirini kullanmıştır.

Landmark kavramının Spekülatif Masonluk’ta ortaya çıkışı Anderson Anayasası’yladır. Söz konusu Anayasanın Genel Kurallar’ı belirleyen bölümünün 34. maddesinde, Eski Yükümlülüklerle bağlı olarak “*The old landmarks will be carefully preserved*” yani “*eski landmarklar, dikkatle korunacak*” ifadesi yer alır. Bu kavrama İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın 1929 ve 1989 tarihli beyannamelerinde de yer verilmiştir. Diğer yandan, ne Anderson Anayasası’nda ne de İngiltere Birleşik Büyük Locası’nın herhangi bir beyannamesinde, Landmarklar’ı listelemek yoluna gidilmemiştir. Buna mukabil, Amerika Birleşik Devletleri’nde, bilhassa 19. yüzyılda, çeşitli Landmark listeleri üretilmiştir. Bunlar arasında en meşhuru Albert Mackey’in 25 maddelik listesi olmakla birlikte, elliye aşkın madde içeren listeler de vardır. Bu listelerdeki bazı maddeler üzerinde mutabakat sağlanmadığı gibi, birçok Büyük Loca, Landmarkları, Masonluğun başlangıcı bilinmeyecek kadar eski ve değiştirilmeleri halinde Masonluğun Masonluk olmaktan çıkacağı uygulamalar olarak tanımlamış ama bunların açıklanması, listelenmesi fikrine kategorik olarak karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışı çok güzel özetleyen bir ifadeyi, Iowa Büyük Locası Kütüphanecisi C.C. Hunt dile getirmiştir: “*Landmarklar, ilke olarak açık, ayrıntı olarak müphemdir. Bunları tanımlamak temel özelliklerini yok eder.*”

Bu vesileyle, Anderson Anayasası'nın metni üzerindeki tartışmaların 1815 senesinde son bulduğunu, bundan sonra bir daha metin üzerinde kalem oynatılmadığını tespit etmekte fayda vardır. 1815'ten sonra geleneksel Masonluğun ilkeleri, Mason kuruluşlarının yayınladıkları beyannamelerle ortaya konmuştur. Bu beyannameler daima Anderson Anayasası'na atıfla kaleme alınmış ve Anayasa'nın bir nevi yorumu olma özelliğini taşımışlardır. Böylece Anderson Anayasası'nın kendisi bir Masonik hukuk metni olmaktan çıkmış, Masonik hukuk metinlerine mesnet oluşturan bir tarihi belge, bir temel kaynak haline dönüşmüştür. Bu sağlıklı bir durumdur. Zira bir taraftan Anayasa üzerindeki sancılı tartışmalar sona ermiş ve metne değişmez bir hüviyet kazandırılmış, diğer taraftan bu değişmez metne yeni yorumlar getirmek imkanına sahip olmakla Masonluğun donup kalmasının önü kesilmiştir. Böylece gelenek ve çağa uyum gibi ilk bakışta birbiriyle çelişen iki kavram, Masonluk kültürünün iki temel unsuru haline gelmiştir.

4- KÜLTÜR VE MASONLUK İLİŞKİSİ ÜZERİNE

4.1- Masonlukta Kültürün Yeri¹⁵

Okan Işın

Kuşkusuz kültür, insancıl, bilimsel, sanatsal ve ahlaki değerler başta olmak üzere, pek çok öğeyi kapsamaktadır. İnsan sosyal bir varlık olduğundan, kültürel gelişimde çevreye dönüklük vardır. İnsanlık tarihi boyunca gelmiş geçmiş bütün uygarlıkların birbirleri ile kültür alışverişinde bulunmuş olmaları ve yeni sentezler yaratmış olmaları nedeni ile kültürün hem değişken hem de dinamik bir yapısı vardır. Bu yapıda, insan unsuru merkezi öneme sahiptir. İnsanın gelişimi, değişimi ve özyapısının oluşumunda, o insanın ailesinden ve çevresinden başlayarak toplumun büyük etkileri olduğu gibi, özellikle geçen asrın sonlarından beri, iletişim ve bilişim teknolojilerinin de büyük etkisi olmuştur. Her insan, ailesinden başlamak üzere, kendisinden sonraki kuşaklara kendi kültürünü öğretmek için büyük uğraşlar vermektedir. Aile düzeyinde kültürel bir temele sahip olan insan, daha sonra değişik okullarda kendi yöresinin, toplumunun, ulusunun olduğu kadar, başka ulusların kültürel değerlerini öğrenerek evrensel kültürle donanmaktadır. Ancak insan değişen ve gelişen bir varlık olduğundan, araştırdıkça kültürün bilmek ve bilinçlenmek olduğunu öğrenmektedir. Evrensel kültürden daha çok pay almak; daha bilgili ve ahlaklı bir insan olmak isteyen kimi insanlar, insancılığı ve evrensel ilke ve idealleri benimsemiş olan kurum ve kuruluşlara yönelmektedirler.

Üç asırdan beri insanı ve insancılığı benimsemiş olan Hürmasonluk, dünyada değişik din, dil, ırk, sosyal ve ekonomik sınıf ve kültürden insanları kendi ilke ve idealleri etrafında birleştirmektedir. Gerek ilke, ideal, öğreti ve gelenekleri, gerekse yaşam biçimi ile Masonluk bir alt kültürdür. Masonluk kültürü, her şeyden önce, Mason Localarına katılan değişik din, dil, ırk, sosyal ve ekonomik sınıf ve kültürlerden insanların, kendi kültürel birikimleri dışındaki kültürler hakkında bilgi sahibi olmalarını ve sonra bu zengin kültürlerden yararlanarak kendi içsel gelişim ve değişimlerini sağlamalarıdır. Diğer bir deyişle, kendi kültürel değerleri içinde yaşamak yerine evrensel kültürleri tanımak, öğrenmek, öğrendiklerinin yardımları ile Mason olmaya ya da evrensel insan olmaya çalışmaktır. İnsanların bir kültüre özgü öğreti ve inançlara, tek yanlı düşünceye saplanmalarını engelleyici Masonik çalışmalarla, Masonları her türlü kölelik bağlarından çıkartmaktır. Mustafa Kemal Atatürk'ün 70 yıl önce söylemiş olduğu gibi, “okumak, okuduklarını anlamak, bunlar içinde hakikati görebilmek, hakikatlerden anlamlar çıkartabilmek ve dersler almak, onlar üzerinde

¹⁵Bu bölüm, Okan Işın'ın “Kültür ve Masonik Kültür Üzerine Düşünceler” başlıklı çalışmasından alıntıdır.

düşünmek ve onları kendi yaşantısında uygulayabilmek”tir. Mason, yaşamı boyunca elde edeceği her bilgiyi benimsemeden önce, mutlaka o konuda var olan diğer bilgiler ile karşılaştırmayı; aklının ve vicdanının kabullenemeyeceği bilginin evrensel olamayacağının bilinci içinde onu reddetmeyi; aklının ve vicdanının kabulleneceği ve onu özgür bırakacak her türlü bilgiyi, kökeni hangi kültüre ya da uygarlığa dayanırsa dayansın kabul etmeyi öğrenmelidir. Mason, bu bilgilerin yardımı ile tutku ve bağımlılıklarından kurtularak özgürleşmeye, kendi eksik ve kusurlarını gidermeye başlayacak; daha derin hakikatlere inisiye olacak; hem yaşam hakkındaki bilgisi hem de gelecekte beklenmesi de değişecektir.

Bu birikim gerektiren bir süreçtir. Onun için, toplum içinden özenle seçilen Mason adaylarında aranmakta olan ahlaki niteliklerin yanı sıra, onların kültürel birikime sahip, gelişmeye ve değişmeye açık kimseler olup olmadıklarına da önem verilmelidir. Hem “kendini bilmek”, hem de “kendisi olmak” için Locaya katılan Masonlar orada, geçmişten günümüze gelebilmiş pek çok evrensel kültürel değere ait alegori ve semboller ile karşılaşmaktadırlar. Bu alegori ve sembollerdeki evrensel hakikatlere dair dolaylı ip uçları elde edebilmeleri için, bilmek ve öğrenmek için gayreti göstermeleri; kültürlü olmaları gerekir.

Bir insanın kültürlü olarak nitelendirilebilmesi için hem kendi toplumunun ve insanlığın geçmişi, gelenek, örf ve adetleri hakkında bilgi sahibi olması; hem de ahlaken gelişmiş bir özyapıya sahip olması gerekmektedir. Geçmişten beri çok az rastlanan bu nitelikteki kimselere Batıda elit/seçkin adı verilmişken, Türk toplumunda güngörmüş, ya da insan-ı kâmil/olgun insan adı verilmiştir. Hangi sıfat ile tanımlarsak tanımlayalım kültürlü bir insan, hem yaşamış olduğu toplum ve insanlığın maddi ve manevi değerleri hakkında bilgili; hem de kendi özyapısını geliştirmiş ve geliştirmekte olan insandır. Ahlaken iyi yetişmiş bilgili bir insan, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayırt eden ve daima iyinin, doğrunun ve güzelin yanında ve izinde olan insandır. Böylesine kültürlü bir insan, yaşadığı toplumun ahlak, ilke, kural ve yasaları ile gelenek, örf ve adetlerine saygılı ve uyumlu insandır. Ancak o kültürlü insan, geçmişin bu kültürel değerlerini körü körüne kabul etmek yerine, onların kendisi ve insanlık için yararlarını araştırıp öğrendikten sonra eğer onların kendisi ve toplumu için vazgeçilmez olduklarına inanmış ise onları sahiplenen ve onların toplumda yerleşmesine katkıda bulunan bir insandır. Kültürlü insan, kendisini toplumsal olay ve olgulardan soyutlamayan, erdemli düşünce söz ve davranışları ile başkalarına örnek olan insandır. Böylesine niteliklere sahip bir insan, ailesinden başlayarak yaşadığı topluma, ülkeye, insanlığa maddi ve manevi katkılarda bulunmayı ideal edinmiştir. İnsanlık tarihi boyunca bu örnek insanlar ve onların kültürel alandaki katkılarıyla kültürel zenginlikler artmıştır.

Böylesine niteliklere sahip bir Mason, kendisine dolaylı yollardan verilecek evrensel hakikatlere ait ip uçlarından yola çıkarak, hakikati sadece Masonik

kitaplarda değil, evrensel kültür kitaplarında, değişik toplumlarda aramak zorundadır. Bütün bu farklı kaynaklardan elde edeceği kültürel değerleri aklının önderliğinde değerlendirip Masonik öğreti ve geleneklerle karşılaştırması gereken Masonun, önce Masonik çalışmalara katılması gerekmektedir. Orada kendisine gösterilen alegori ve semboller, Masonik davranışlar ve hareketlerle sahip olduğu doğruları karşılaştırma fırsatını bulan Mason, daha sonra Kardeş sofrasında Kardeşlerinin düşünce ve duygularını öğrenmektedir.

Ancak Masonik kültürde önemsenen bir başka olgu da kültürel göreceliktir. Bir Masonun bir düşüncesini ya da davranışını, kendi kültürümüzün, dünya görüşümüzün düşünce inanışları içinde değerlendirmek için elimizde bir ölçüt olmadığını; bunların geçerliliği ile değerinin yalnızca o toplumun kültürüne ya da o kimseye bağlı olduğunu; değişik düşünce ve yaşam biçimlerini yargılamaktan kaçınmamız gerektiğinin farkında olmak esastır. Çağımızın ahlak felsefesi ile evrensel kültüründe benimsenmiş olan kültürel görecelik, karşıdaki insanı ya da toplumları kendi ölçütleriyle yargılamayı men eder.

Kendisi olabilmenin, ancak ve ancak başkalarının düşünce ve duygularını, doğrularını öğrenmekle olası olduğunu öğrenen Mason, böylece, kendi doğrularının doğru olup olmadıklarını öğrenme fırsatını bulduğu kadar, çok daha geniş bir bakış açısından olaylara ve olgulara bakma olanağını da elde etmektedir. Hür düşüncenin, eşitliğin ve Kardeşliğin egemenliği altında kendisi olmaya ya da benliğinin derinliklerinde başkasını bulmaya çalışan Mason için artık ben değil biz, sen değil ben vardır. Kimi Masonun Çıraklık, kiminise Üstatlık ya da çok daha sonraki dönemlerinde varmış olduğu bu gerçeğe uygun biçimde sürdürülen yaşama biz Masonik yaşam biçimi adını vermekteyiz. Mason, bu değişmez gerçeği kavradığı günden sonra, Masonik yaşam biçiminin değişmez normları içinde bir yandan kendisi olmaya; diğer yandan benliğinde ideal bir Mason olmaya çalışacaktır. Yaşamı boyunca değişik kaynaklardan elde edeceği bilgilerle evrensel hakikatleri elde edecek ve bu yolla bir yandan ideal Mason ya da evrensel insan modeline yaklaştırmaya çalışırken, diğer yandan tanrı-evrensel düzen-insan ilişkileri konusundaki zengin kültürel birikimi ve bilinci sayesinde değişik katmanlardaki insan toplulukları ve dünya ile uyumu artacaktır. Kültürel düzeyi böylesine yüksek ve kendisini aşmış bir Mason, Hürmasonluğun ilke ve ideallerini sadece kendisi için değil, insanlar ve insanlık için yaşatmak isteyecektir. Değişik kaynaklardan sürekli beslenerek gelişim ve değişimini sürdüren Mason, bir yandan kendi kültürel zenginliğini geliştirirken, diğer yandan başkalarının kültürel zenginliğinin, kendi eksik ve kusurlarının farkına varmaktadır. Böylelikle yaşamında karşılaçağı olay ve olgular karşısında dar ve bencil değerlendirmeler yapmak yerine, başkalarının düşünce ve duygularından yararlanarak daha geniş kapsamlı ve herkes için yararlı değerlendirmeler yaparak hemcinsleri ile bütünleşmeyi öğrenmektedir. Mason artık kültürü sadece bilgi ve güç olarak görmek yerine, evrensel hakikatlere

ulaşmanın ve onların yardımları ile evrensel insan olabilmenin bir aracı olarak görmeye başlamaktadır.

Fuad Göksel, Masonik kültürü, bireye sorumluluğunu yükleyen ve düşünme zorunluluğu altında bırakan bir kültür olarak niteliyor. Esasen Masonik kültür, insanın insana karşı sorumluluğunu sorgulayan bir kültürdür. İşlevsel olduğu içindir ki Masonluk vardır ve sanıyorum birkaç asır daha insanın vicdani muhasebesini; insanın insanla tokuşmasını, çatışmasını gündeme getiren bir kültür kurumu olarak yaşayacaktır.

4.2- Masonluğun Kültürümüze Etkisi¹⁶

Mehmet Akif Akev

Masonluğun kültürümüze etkisi ne olmuştur? Bir defa şunu kaydedelim ki Masonluğun müessesese olarak doğrudan bir etkisi olmamıştır, olamaz da. Zira Masonluk bir fikre, bir felsefi akıma, bir dinsel inanca veya bir siyasî olaya taraf olursa, bütün yüceliğini, bütün objektifliğini yitirir. Bu sebeptendir ki toplantılarımızda, dinden ve siyasetten konuşulmaz; toplumu kamplara bölebilecek tavırlardan kaçınılır. Yani Masonluk yok Masonlar vardır. Masonluk ne bir din, ne bir felsefe, ne bir doktrin, ne bir siyasî partidir. Masonluk bir insanlık kardeşliğidir. Mason, mümkün olduğunca  zg r ve tarafsız düşünmeyi öğrenen, insanlığı seven kişidir. Tabii bu seviyeye gelebilmek için uzunca bir öğretiye; entelektüel/bilimsel bir potansiyele ve eğitime ihtiya ı vardır. Masonik  ğreti her insanın belleğinde hayatı boyunca unutamayacağı bir davranış ve düşünce dersi verir. Mason, her şeyi kendi  zg r mantığı, vicdanı ve iradesi ile tartar. Büyük şair Tefvik Fikret'in ifadesiyle " rfanı h r, vicdanı hür bir insandır." Masonlukta dogma yoktur. "Evrenin Ulu Mimarı" bir semboldür ve her insanın aradığı yüce hakikatı simgeler. Bu varlığı hiçbir surette tarif etmez ve isimlendirmez. Her Mason, hakikati ile baş başadır ve kimseye hesap vermez.

Dolayısı ile Masonluk, din ve siyasetin yaptıkları gibi, büyük insan katmanlarına yayılamaz. Hattâ, bir ayrıcalık olarak görüldüğünden; dini ve siyasi otoriteye karşı durduğundan cahil topluluklarda husumetle karşılanmıştır. Fakat elit olmasından dolayı  zg r ve demokratik toplumların her katmanına yayılmış, yaşamın bütün katmanlarına etki etmiştir. Milyonlarca insan aynı tekristen geçerek toplumların çeşitli katmanlarına dağılmış ve bir elit olarak üst düzeyde oldukları için diğer insanları etkilemiştir. Etkileri doğrudan Mason oldukları için değildir. Bir Mason gibi düşündükleri için yarattıkları bütün eserlerde ilerici bir tutum göstermiş ve iz bırakmışlardır. Böylece insanlığın kültür tarihine Masonluk değil, fakat Masonlar etki etmiştir.

Siyasette, sanatta, bilimde önemli yeri olan Masonlara bakıp sorulabilir: Bütün bu insanlar Mason oldukları için mi meşhur olmuşlardır? Tabii ki hayır. Herhalde çoğu, meşhur olduktan sonra Mason olmuşlardır. Fakat tekris olduktan sonra aldıkları öğreti ve bilgilerle donatılmış olarak, Masonik erdemler olan tolerans, insan sevgisi ve  zg r düşünceyi, bulundukları seçkin mevkiden, diğer insanlara daha etkin bir şekilde yayabilmişledir. Diğer taraftan başarıları ve eserleri de ister istemez Masonluğun izini taşımaktadır.

¹⁶ Bu bölüm, Mehmet Akif Akev'in 16 Mayıs 2009 tarihinde Mimar Sinan Araştırma Locası'nda vermiş olduğu konferansın özetidir.

Peki Masonluğun yüklendiği misyon halâ geçerli ve etkin midir? Geçenlerde Fransız televizyonunda Grand Orient de France Büyük Üstad'ı “Masonluğun yeni bir mesajı yoktur artık” demişti. Evet mesajı hep aynıdır. Fakat hiçbir zaman modası geçmeyen bir mesajdır. Zira insanın en derin vasıflarına değinir. Masonluk bir doktrin ve bir ideoloji değildir. Masonluk bilgelik erdemlerine ulaşmak için, doğrudan doğruya akla ve mantığa dayalı bir yetkinleşme alanıdır.

Biliyoruz ki, evrende her şey durmadan değişmektedir ve hiçbir şey kalıcı değildir. Masonluk acaba ilelebet kalacak mı? İnsan, sonsuz ve ezeli evrende uzun bir evrimin eseridir. Hürmasonluk öğretisi de bu evrimin içinde bir merhaledir. İnsan nesli bir gün sona erip, başka bir hayat tarzına dönüştüğünde, şimdiki kuralların geçerli olup olmayacağını tabii bilemiyoruz. Fakat diyebiliriz ki evrende insan yaşadıkça, Masonluğun öğrettiği hür düşünce, sevgi ve erdemler daima mevcut olacaktır. Böylece bizim öğretilerimiz ister Masonluk adı altında, ister başka bir ad altında daima geçerli olacaktır.

4.3- Genel Kültür Kapsamındaki Karşıtlıklar ve Mason Kültürünün Bunlara Bakış Açısı¹⁷

Bozkurt Güvenç

Size kültür ya da Masonluktan söz etmeyeceğim. Bunların bilindiğini varsayıyorum. Bu iki konu nasıl bir araya geliyor, hangi çerçevede, hangi koşullarda, bir araya geliyor, ilişkilerine, benzerlik ve farklarına bakmaya çalışacağım.

Sözlerime başlarken, bazı kavramları ve öncülleri hatırlatmak isterim. Evrende canlı, cansız ve bir de biz insanların yarattığı canlı üstü olmak üzere üç büyük varlık alanı vardır. İnsan dediğimiz varlık bu üç varlık alanının arakesitinde bulunur. Maddeden yapılmıştır ama canlıdır ve bir de kendi yarattığı kültür alanında yaşamaktadır. İnsanın bu alanlarla doğrudan ilişkisi vardır; bir toplumun  yesi olarak çalışır, yaşar, öğrendiklerini kültür olarak yaratır ve yarattığı kültür alanı aynı yolla, kendini, yani toplumun  yesi insanı yaratır. Daha on yedinci yüzyılın sonlarında, on sekizinci yüzyılın başlarında, filozof Locke, insanın doğmakla değil de eğitimle yaratıldığını  ne sürmüştü. Masonluk da insan ve toplum tarafından yaratıldığına göre, bir Mason kültüründen söz edilebilir diye düşünülebilir.

Kuşkusuz böyle bir kültür vardır, ama sorun bu kültürün var veya yok, alt veya üst olması değil, nasıl bir kültür olduğudur. Olaya farklı açılardan yaklaşmak mümkündür: Tarihi açıdan, siyasi açıdan, ekonomik açıdan, kurumlar teorisi açısından. Bunlar arasında bana kolay gelen bir yolu seçip kültürlerdeki ikilemler açısından yaklaşmaya çalışacağım. Bugün dünyamızın ulaştığı aşamada yalnız bizim toplumumuz değil, bütün insanlık çeşitli çelişkiler, ikilemler arasında bocalamakta, çabalamaktadır. İnsanlık geleceğe umutla bakmaya çalışıyor ama zaman zaman karamsarlığa da kapılıyor.

şimdi, bu ikilemler içinde belki de en genel, en evrensel olanı *ideal* ile *gerçek* ikilemidir. En basitinden en gelişmişine kadar bütün kültürlerin bir idealleri ve bir de gerçekleri vardır. Kültürlerin bu iki boyutu bazen birbirine yaklaşır gibi görünse bile çoğunlukla farklılaşır, hattâ çelişir, hattâ çatışır. Sorunlarımız da çoğunlukla bu çelişkiden kaynaklanır. Alman filozoflar bunlara Latince “*idealismus*” ve “*realismus*” diyorlar, biz buna ideal ve gerçek çelişkisi hattâ  atışması da diyebiliriz.

¹⁷Bu bölüm, Bozkurt Güvenç’in 17 Haziran 2006 tarihinde Anadolu Güneşi Araştırma Locasında verdiği ve telekonferansla Mimar Sinan ve İzmir Vadisi Araştırma Localarına da hitap ettiği konferansın özetidir.

Kültür varlığının evrensel çelişkilerine baktığımızda başka neler görürüz? Bir kere *barış* ve *savaş* çelişkisi var. Diğer taraftan *toplum* ve *birey* çelişkisi var. Ama görüyoruz ki toplum bireylerden oluşmakla birlikte, çok öncelerden fark edildiği gibi, toplum bireylerin toplamından daha büyük ve daha karmaşık bir varlık alanıdır. Bütün toplumlarda bir *öteki* ve *ben* ya da *biz* ikilemi var. İnsan kendisini “ben” olarak algılıyor ama diğer bütün insanlar onu “öteki” diye algılar. O zaman birey aslında ve gerçekte “ben” midir yoksa “öteki” midir?

Bütün toplumlarda, adı konmasa bile, *bu dünya* ve *öteki dünya (ahiret)* ikilemi var. Yine bütün toplumlarda, adı konmuş ya da konmamış bir *zaman* ve *mekan* ikilemi var. İnsan mekanı kendi duyu organlarıyla algılayabiliyor ama zaman onun zihninde oluşan bir kavram. Bu açıdan ne kadar insan varsa, ne kadar toplum varsa o kadar da zaman kavramı vardır denebilir. Ve yine bütün toplumlarda tabii ki bir *aşk* ve *nefret* ikilemi var, birbirinde çok da bağımsız olmamakla birlikte. Bir genç öldürüldüğü zaman polisler önce sorarlar, onun bir aşığı, yakın arkadaşı var mıydı diye.

Bütün toplumlarda bir *kadın* ve *erkek* çelişkisi var. Bütün canlılar gibi insan da kadın ve erkek cinslerinden oluşuyor ama bütün canlılar arasında bu iki cinsi en çok farklılaştıran, insan türüdür. Dünyaya dişi ya da erkek olarak geliyoruz ama kültürler bizleri iyice ayırarak iki dünya yaratıyor: kadın ve erkek dünyaları.

Bütün kültürlerde bir *Tanrı* ve *insan* ikilemi var. Bazen adı konuyor, bazen konmuyor. Bütün kültürlerde bilgiye önem veriliyor ama bir de *bilge* kavramı var, bilgiyi iyi değerlendirip ondan değer üreten insanlara bilge diyoruz. Bütün toplumlarda, hemen hemen hepsinde bir *akıl* ve *inanç* ikilemi vardır. Başlangıçta belki inanca akıl yoluyla ulaşıyoruz ama daha sonra bir çelişki başlıyor, inançla akıl ayrılıyor. Çünkü akıl soruyor, inanç ise sorgulanmak istemiyor. Bütün toplumlarda bir *iyi* ve *kötü* ikilemi var. Olayları değerlendirirken bunlara iyi ya da kötü diyoruz, bunlara bağlı olarak doğru ya da yanlış diyoruz, güzel ya da çirkin diyoruz. Hepsini sayabileceğimi sanmıyorum ama aklıma gelen başlıca ikilemler bunlar.

Bu ikilemlerin üzerinden böyle hızlıca geçtim ama izin verirseniz biraz derinlemesine hatırlatmak istiyorum. Barış ve savaş meselesi günümüzde de çok önemli bir sorun ama diyalektik felsefenin öncüsü olan Herakleitos demiştir ki: “Barışı boş ver, her şeyin başı savaş.” Bütün ilerleme, bütün gelişmeler savaşla ortaya çıkar, bütün değerler savaşla yaratılır. Bize ters gelebilir ama bu zatın görüşü uzun yüzyıllar gündemde kalmıştır.

Türkiye’de yetişen ama barınamayan Muzaffer Şerif, Amerika’da sosyal psikolojinin kurucusu oldu, yazdığı kitapta diyor ki “psikoloji, yani bireylerin davranışlarını anlamamıza yardımcı olan psikoloji, eğer sosyal değilse bilim

değildir.” Demek ki psikolojimizi de belirleyen bir toplum gerçekliği var. Bunu söyleriz ama pek çok ülkede sosyologlarla psikologlar birbirleriyle anlaşamıyorlar.

Kartacalı şair Terence demiştir ki: “Herkes bana ‘öteki’ diyor, o halde ben ötekiyim.” Bu söz üzerinde denemeler yazılmıştır ama tam anlaşıldığını sanmıyorum. Bu söz yalnız Terence için değil, hepimiz için geçerlidir. Biz hepimiz, her birimiz aslında “öteki”yiz.

Machiavelli, *yöneten – yönetilen* ikilemine baktığı zaman, kendisinden önce gelen sosyal filozofların görüşlerine karşı çıkarak demiştir ki: “Filozoflar derler ki keşke yöneticiler filozof, filozoflar da yönetici olsalar. Aslında öyle değil, yöneticiler görevde kalabilmek için her şeyi dener, gaye vasıtaları meşru kılar.” Tabii kendisi bunu söylediği için töhmet altında kalmıştır, yanlış anlaşılmıştır. Machiavelli, machiavelist değildi, yalnızca gerçeği anlatmaya çalışan bir bilim adamıydı. Machiavelli “Boşuna ümide kapılmayın, biz bunu seçtik şimdi o bizi adilane yönetecektir sanmayın, o görevde kalabilmek için her şeyi yapacaktır” diyor ve bu söylemiyle belki ilk gerçek sosyal bilimci Machavellidir denilebilir, çünkü ideali bırakmış, gerçeğin ne olduğunu topluma anlatmaya çalışmıştır.

Zaman – mekan ayrımını ilk defa ortaya koyan, bu sorunu gündeme getiren, “aslında zaman – mekan ayrımı yok, zaman-mekan birliği var” diyen bir Einstein olmuştur, onu anladım diyenler vardır ama hepsinin anladığından çok da emin değilim, bazen ben de anlar gibi oluyorum ama bazen de anlayamıyorum.

Tabii bu aşk – nefret ikileminde Yunus Emre’yi anmadan geçmek mümkün değil: “Ben insanları yaratandan dolayı severim, bizim nefretle, çekişmeyle, savaşıla ilişkimiz yok bizim mesleğimiz tam bir sevgi mesleğidir” diyor ve bu anlamda bütün dünyaya örnek olacak kadar güçlü tam bir hümanisttir.

Kadın – erkek çeşitliliği çok önemli, çok popüler bir konudur. Her toplumda yüzlerce şiir, roman, öykü yazılmış, felsefesi yapılmıştır. Konu, tarım devriminden sonra doğmuş ve o zamandan beri geçerliliği olan bir konu. Ondan önceki ilkel toplumlarda, avcı kültürlerinde, göçebe kültürlerde kadın-erkek farklılığı vardı ama bu biyolojik bir farklılıktı; kadın ve erkek, sosyal ve kültürel bakımdan biri birini tamamlardı. Tarım kültürü, bu geleneği yıkmış ve kadını çok farklılaştırmış, adeta ayrı bir kadın dünyası yaratmıştır. Halâ gündemde olan türban sorunu da buradan geliyor, dünya değişiyor ama bazı kadınlar hâlâ üyesi oldukları o kadınlık kültüründen ayrılmaya, onu reddetmeye razı olamıyorlar.

Tanrı – insan çelişkisini, insanları doğru yola getirmek isterken, peygamberler ortaya çıkarmıştır. “Aman doğru ol, beni dinle, çünkü Tanrı böyle buyuruyor”

demişlerdir. Peki, tanrının böyle buyurduğu ne malum? “Tanrı beni seçti, bana vahiy yoluyla özel bir mesaj gönderdi, ben de bunu size tebliğ ediyorum” demişlerdir. Tabii, bu inanç yayılınca, bir Tanrı – insan ikilemi de ortaya çıktı. Bazı insanlar var ki bunu kabul edemiyor, “*En-el Hak*” diyor, ben de biraz yaratıcıyım ben de biraz tanrıyım diyor. Tabii ne dediğini anlarsanız, belki hoş görürsünüz, ama bu sözlerin derinliğindeki anlamı kavrayamayan dinsel bağınazlardansanız, adamın derisini yüzer, hattâ kafasını kesersiniz.

Bu, *bilgelik* ile *bilgi* konusu da çok önemli bir sorun, Osmanlıca’da hakemlik, hekimlik yanında bir da hakîmlik vardır. Bilgili, bilgin olmak yetmiyor, *bilge* olmak lazım. Yani bilgiyi iyi değerlendirmek, iyi kullanmak lazım, çünkü yanlış bilgi, ya da yanlış kullanılan bilgi pek çok kötülüklere yol açabilir. Bilge insanlar, bilginin doğruluğu, yararlılığı konusunda bizleri uyarırlar. Burada tabii çok önemli bir ayırım var: belki bütün insanların öyle olmasını istiyoruz ama içinde yaşadığımız bilgi denizinin yükünü bir kenara bırakıp *bilge* olmak çok da kolay değil.

Akıl – inanç meselesine gelince, hemen hemen her toplumda bu ikilem var, görülebildiği kadarıyla bunun evrensel çözümü *laiklik*dir. Vicdan özgürlüğüdür. Dini reddetmeden, inanç sahibinin, dindarın, öteki dinleri ve inanç yollarını kabul etmesidir.

Bundan sonraki üç ikilem felsefenin ünlü problemidir: yani *iyi/kötü* nedir, *doğru/yanlış* nedir, *güzel/çirkin* nedir? Burada da bize bazı yol göstericiler var. Aristo diyor ki: “Ortanın ortası iyidir; uçlardan sakınınız, ifrat ve tefritten kaçınınız; ortanın ortasında kalınız”.

Doğru – yanlış nedir? 2005 yılı Nobel edebiyat ödülünü alan Harold Pinter, ödül töreninde yaptığı konuşmada; “*her doğruda biraz yanlış, her yanlışta biraz doğru vardır*” diyor. Doğru ile yanlış arasındaki sınır, sanıldığı kadar kesin değildir. Ama, yine de diyor ki, “Bir yazar ve vatandaş olarak ben yine de doğru ile yanlış bir birinden ayırmaya çalışıyorum, kolay kolay ayıramasalar bile, ayırmak zorundayım.”

Güzel ve çirkin konusuna gelince, Türkçe’miz onu çok güzel hallediyor. “Güzel seven için güzeldir, sevmeyene çirkin oğlu çirkin gelir”.

Şimdi, olaya bu açıdan yaklaşmamın bir amacı var. Acaba, bu ikilemler karşısında biz Masonlar ne diyoruz, nasıl bir tavır alıyoruz? Bu tavrımızı belirleyebilirsek, Mason kültürü konusunda da söyleyecek sözlerimiz olmalı. Bu saydığım ikilemlere ek olarak, şuna da değinmek isterim: 2001 yılında TÜBİTAK büyük bir hizmet yaptı, “*İki Kültür*” diye bir kitabın çevirisini yayımladı. Belki kitabı gören, okuyan kardeşlerim olmuştur, Batı kültüründe,

Anglo-Sakson dünyasındaki antropologlar ve sosyal bilimciler ve eğitimciler arasında, elli yıldır tartışılan bir sorun var: Bilim ve teknik ile sanat ve edebiyat arasındaki ikilem. Üniversitelerimizde fen-edebiyat fakülteleri var, fakat fencilerle edebiyatçılar arasındaki çelişkiyi, çatışmayı halledebilmiş değiliz. Biz halledemedik, dünyada halleden de yok. Sureta, halledebilmiş gibi yaparlar ama, bu halledilememiş çok önemli bir sorundur ve de bu sorun devam etmektedir. Adamın kitabı defalarca yazıldı, hattâ Türkçe’de de üst üste birkaç baskı yaptı, eğer okumaya fırsat bulmamışsanız, tavsiye ederim konuştuklarımızın büyük bir bölümünü burada bulacaksınız.

Şimdi, acaba, Mason kültürü, genel kültürde evrensel olarak rastladığımız bu ikilemler konusunda nasıl bir yaklaşımı benimsiyor? Mesela barış – savaş ikileminde, bizim mesleğimiz, Masonluk, gayet net olarak savaşın varlığını inkar etmemekle birlikte, tavrını, seçimini, barıştan yana koyar. Çalışmalarımızın sonunda söylenen sözleri hatırlayalım: O gece herkes hakkını aldı ya da almadı, beğendi ya da beğenmedi ama “sulh ve sükun içinde dağılalım kardeşlerim”, kavga edeceksek burada edelim ama buradaki tartışmayı, buradaki çelişkiyi, dışarıya taşımayalım. Bu tabii savaşın çözümü değil, Masonluk o kadar iddialı değil ama kesin olarak barıştan yanadır.

Toplum – birey ikilemi karşısında bizim mesleğimiz bireye saygılıdır, bireyin kutsallığına da inanır ama önceliği topluma, topluluğa verir. Topluluktur, vadidir, locadır önemli olan. Bireyler gelir, katılır, ayrılır, istifa eder, uykuya çekilir, gayri muntazam olur, intizama döner, bütün bu gelişmeler, bu değişimler olabilir ama, önemli olan sürekliliktir, yani topluluktur. Burada şöyle de diyebilirim: Bireyin hakları, hukuku yanında topluluğun, kamunun önceliği vardır. Masonluk öğretilerinde hizmet esastır, bağlılık esastır. Çıkarlar vardır ama hizmet onlardan önce gelir diye düşünüyorum.

Öteki ve ben ya da biz ayırımında, Masonlukta “biz” önde gelir, “biz Masonlar” diyoruz, ben demiyoruz. Siz Mason musunuz diye sorulduğunda, kardeşlerim beni öyle tanırlar diye cevap veriyoruz, yani kardeşlerimin kanaati ve de inancı benim kim olduğumu hemen hemen belirliyor. O zaman, her halde Mason kültüründe “biz” öncelik kazanıyor. Ve tabii biz, “öteki” konusunda da diğer cemiyetlerden daha insanca bir tavra sahibiz, üyemiz olmayanlara da, yerine göre, *dışarıdaki kardeşlerimiz, önlüksüz Masonlar* diyebiliyoruz. Onları reddetmiyoruz, onlar bugün üyemiz değilse bile yarın olabilir, hattâ onların içinde bizler kadar Mason olan, bizlerden de daha iyi Masonlar bulunabilir.

Yöneten – yönetilen konusunda Masonluk, disipline ve de yönetimin gücüne saygılıdır. Ama onu bir hanedana, babadan oğula geçen bir sisteme, bir monarşiye dönüştürmez, o çekici alır sonra verir, tekrar alır sonra başkasına verir, yani yöneticilik bir meslek değil, bir görevdir; Masonlukta değişir ve

dağılır. Burada çok güzel bir geleneğimizi de hatırlayalım: Bir süre çekici tutmuş olan kardeşimiz, üstadımız, görevi bitirince, kapının muhafızı olur. Yani *Aksa-i Şarktan*, *Aksa-i Garba* gider, biçimsel bir koruyuculuk, bekçilik görevini üstlenebilir. Sembolik olarak, bu çok önemli bir gelenek ve ilkedir.

Dünya – ahiret konusunda, Masonluk ahirete karşı çıkmaz, hattâ ahireti anlatan kitapları göz önünde bulundurur, törenlerde açar, fakat tartışmaz. Sadece kitapları açar orada bırakır, yani kitapların okunmasını, değerlendirilmesini, tartışılmasını kardeşlerin, üyelerin takdirine, tercihinin bırakır.

Zaman – mekan meselesinde, Masonluk, özellikle Aydınlanma çağından sonra, geleneklerini reddetmemekle birlikte, sürekliliğe ve gelişmeye, yani zamana öncelik vermiştir, mekandan ziyade. Masonlar böyle güzel tefriş edilmiş atölyelerde, mabetlerde çalışırlar ama, bu şart değildir, mühim olan üç beş kişinin bir araya gelip toplanması, o görevi yerine getirmesi, o çalışmayı yapmasıdır. Mekan gereklidir ama zaman şarttır, yani o işe zaman ayıracaksın. Değil mi, vakit tam öğle vaktidir gölgeler yok oldu demiyor muyuz? Ya da tam gece yarısıdır deyip, gece yarısına kadar çalışmaktan söz etmiyor muyuz? Yani zaman sürekliliğin ön şartıdır diyoruz.

Aşk ve nefret konusunda Masonluk fazla açık değildir fakat hizmetten, hizmet aşkından doğan sevgiyi vurgular. Yani her şeyin simetrik olduğu bu ortamda, bu mabette, simetrik olmayan bir üçlü vardır: Akıl, kuvvet ve güzellik üçlüsünü temsil eden ışıklar; dördüncü, yanmayan ışığın da *sevgi* olduğu düşünülebilir. Peki bu sevgi ışığı ne zaman yanar? İyi bir şeyler yaptığınız zaman bir hizmeti yerine getirdiğinizde, güzel eserler bıraktığınızda, yarattığınızda, sevgi ışığı yanmış olur. Yani burada da sevgi öncelik kazanır.

Kadın – erkek konusunda ne yazık ki bu kadar iyimser olamayacağım; kadınlara, saygılıyız, onlara “hemşire” diyoruz, yılda bir kere olsun onları mabetlerimizde ağırlayıp onurlandırıyoruz, birkaç kez dış dünyada birlikte oluyoruz; ancak, sembolik olarak, törensel olarak onları buraya kadar içimize alıyoruz, fakat halâ onları bir insan olarak, dengimiz olarak, eşitimiz olarak göremiyoruz. Belki de bu zamanla aşılacak bir ikilem olarak sürmektedir diye düşünüyorum. Ama muntazam görmediğimiz bazı büyük locaların Mason ve paramasonik bazı kuruluşların bu konuda bizden ileri olduğunu da kabul etmek zorundayız.

Tanrı – insan konusunda Masonluğun mesajı bana çok açık, çok kesin gibi geliyor. “Kendini Bil” diyor; yaratıcı olabilirsin ama sakın ha Tanrı filan olduğunu sanma; sen bir insansın, bil ki bu insanların en mükemmeli, kusurlarını bilen kişidir. Bu dünyada kusursuz kimse yok. O zaman “kendini bil”mek, belki genel kültürde olduğu gibi, Mason kültüründe de en yüce erdemlerden biri olarak yaşamaktadır.

Akıl – inanç konusunda da, kutsallık konusunda olduğu gibi, Masonluğun mesajı gayet açıktır: İnançları reddetmez ama aklın denetimine, aklın gücüne öncelik verir. “*Akl-ı hikmet hareketlerimizin rehberi olsun.*” Yani inanç demiyor, bakınız, *akl-ı hikmet* diyoruz, yani akıl ve aklın ürünleri hareketlerimize rehber olsun diyoruz. Çok önemli bir görüş. Bunu bu kadar açık söyleyen modern kuruluşların sayısı fazla değildir. En azından siyasette bulunanlar inanca çok daha fazla yer, değer verirler.

İyi – kötü meselesinde, Masonluk, zannediyorum ki daha ilk baştan itibaren, itidale, ortaya önem vermiştir. Yani ifrat ve tefritten kaçınmak, doğru düzgün yaşamak, ölçülü yaşamak, hattâ geçenlerde Gandhi ile ilgili bir filmi izlerken, yorumcu söyledi, Gandhi dermiş ki “ölçülü yaşayın, çok fazla tüketmeyin ki öbürleri de yaşasın”. Masonlukta da böyle bir ölçü öğüdü vardır. Her şey çok açık söylenmese bile, satırların arasında, iyinin ortada ölçülü davranmada olduğu söylenir.

Doğru – yanlış konusunda, galiba, çalışmalarımızın çok büyük bir kısmı doğru bildiklerimizin doğruluğunu, yanlış bildiklerimizin de yanlışlığını tartışmayla geçer. Ekseriya bir sorun ortaya atılır, bir ödev, görev verilir; ödevi, görevi hazırlayan kardeşimiz ödevi yerine getirdikten sonra, konu tartışılır, yani biz burada ne yapıyoruz dersiniz, sürekli olarak felsefî bir tutumla, adını koymasak bile *doğrunun doğruluğunu, yanlışın da yanlışlığını* tartışıyoruz denebilir. Acaba doğru bildiğimiz doğru mu? Ya da yanlış gerçekten yanlış mı?

Güzel ve çirkin konusunda da çok fazla ince düşünceli olduğumuz söylenemez, derli toplu olmaya çalışıyoruz, temiz giyiniyoruz, işte, güzellik hayatı süslesin diyoruz, çirkinlik hayatı bozacağına böyle söylüyoruz. Belki de güzelliğin derin anlamını yeterince irdeleyemiyoruz.

Şimdi bu açılardan baktığımda ve bunları biraz önceki tabloyla karşılaştırdığımda, görüyorum ki gerçekte bir Mason kültürü var ve bu Mason kültürü, kanaatimce, genel kültürdeki büyük çelişkilerin, çatışmaların, büyük sorunların büyük bir kısmına bir çözüm öneriyor. Burada sanıyorum ki Masonluğun öğünebileceği bir tablo çıkıyor karşımıza.

Hürmasonluk tarihini araştıran uluslararası bir konferansın -sanırım 2007 yılı Temmuz ayında İngiltere’de yapılmış olmalı- bir çağrısı var. Çağrının gerekçesinde: “Son otuz yılda dünyadaki akademisyenlerin Hürmasonluk tarihini araştırmaya başladıkları görülmüş, Masonluk tarihine gösterilen ilginin şaşılacak derecede arttığı gözlenmiştir” deniyor. Bunu söyleyen Andrew Prescott, bir üniversitede, Mason araştırmaları bölümünün başkanı, bu pasajı, Tesviye Dergisi’nin Mayıs 2006 sayısından aldım.

Şimdi, genel kültürün eğitim ilkeleriyle, Masonluğun eğitim ilkeleri arasındaki benzerliklere bakalım. Mesela dünyada çok yaygın olarak eğitim, eğitimin programlaması üzerinde düşünenler, yedi bilim ve sanatı vurgulamışlardır: gramer, hitabet, mantık, aritmetik, geometri, müzik ve astronomi, son zamanlarda astronominin yerini, uzay bilimleri aldı ama bu yedi bilim ve sanat hakikaten günümüzde de önemini koruyor. Ve bizim de çalışmalarımıza baktığımızda, hakikaten bu yedi sanat ve bilim bizim çalışmalarımızda da önemli bir yer tutuyor. Ayrıca, tabii, okur yazarlığa önem veriyoruz, kitapları tartışıyoruz, özetliyoruz, birbirimizi okuduklarımızdan haberdar ediyoruz. Okuma, yazma ve saymaya önem veriyoruz.

Yalnız, eğitim tarihiyle, ya da eğitim felsefesiyle, yahut genel kültürlerin eğitim felsefesiyle bizim eğitim felsefemiz arasında önemli bir ayrılık görüyorum; şöyle ki, dünyadaki eğitim kurumları, şu sayacağım eğitim felsefelerinden birini ya da ikisini uygular. Bunlar *gerçekçidirler, gelenekçidirler, deneycidirler, devrimcidirler, tutucudurlar, laiktirler, geliştiricidirler, uyumcudurlar, özgürlükçüdürler*; bunlardan birini veya ikisini seçerler. Burada da, kardeşlerim, Masonluğun, Mason kültürünün çok önemli bir farkı vardır: Biz Masonlar, bu eğitim felsefelerinin ayırımını yapmadan, galiba hepsini birlikte kullanıyoruz. Hem *gelenekçiyiz, hem gerçekçiyiz, hem uyumcuyuz hem de geleceğe* bakıyoruz. Bunlar arasında bir ayırım yapmıyoruz. Genel kültür de insanları eğitimle yetiştiriyor, biz de Masonlar olarak kardeşlerimizi eğitimle yetiştiriyoruz, yardımcı oluyoruz *ham taşı öyle yontuyoruz*, fakat eğitim felsefesinde bu ayırımı yapmıyoruz. Bu da biz Masonların büyük üstünlüğü, umarım bu üstünlüğümüzü, bu değerimizi korumayı da biliriz. O zaman soruyu şöyle de ortaya atalım, üzerinde düşünmemiz için: Acaba Mason kültürünü genel kültürden ayıran temel özellik eğitim felsefemizdeki bu *heterojenlik* midir? Biz eğitim felsefemizde homojen değiliz, heterojeniz. Çeşitliliğe inanıyoruz ve bunu da yaşıyoruz. Bu bence çok önemli bir değerimiz.

Bundan sonra konuşmamın başında değindiğim bazı özgün sorunlara gelmeyi düşünüyorum. Dünyamız şu anda rahat bir dünya değil, rahatsız bir dünya. Biz dikkatimizi Türkiye'ye, yalnız kendimize çevirdiğimiz için, sanıyoruz ki bu sorunları yalnız biz yaşıyoruz. Öyle değil. Bütün dünyada bir şaşkınlık, bir kaygı var, insanlık geleceğinden kaygı duyuyor. Bakın, bunlarla ilgili birkaç örnek vereyim sizlere: İktisatçı Galbraith, birkaç ay önce vefat etti, çok dürüst, sözünü esirgemeyen bir Amerikalıydı, 1988 olimpiyat oyunlarının açılışında şöyle söylüyordu: “Sosyalizm de, kapitalizm de topluma vaat ettiklerini yerine getirememiştir. Yeni bir sisteme ihtiyaç var.” Nedir bu? Kendisi bilmiyor ama bunların iflas ettiğini söylüyor, hemen arkasından biliyorsunuz Sovyetler Birliği, o dev, kendiliğinden dağıldı. Sosyolog, Wallerstein, o yıllarda başka bir gerçeği saptadı. “Bildik dünya sona erdi, bilinmeyen bir geleceğin eşiğindeyiz” dedi.

Bildik dünya, hangi bildik dünya? Yani, endüstri çağının sona ermesinden sonra, endüstri çağının yarattığı dünya bitti! Ne olacak bundan sonra? Bundan sonra bir şeyler olacak ama ne olabileceğini kestiremiyoruz. Bu da tabii insanları kaygıya sürüklüyor. Japon asıllı Fukuyama, tam o sırada Washington'dan çıktı dünyaya seslendi; diyordu ki, “ulusal devletler, onların politikaları, savaşları, barışları bitti, bundan sonra küreselleşme çağı var, büyük birader sizlere ne yapacağınızı nasıl yapacağınızı söyleyecek, siz de ona katılırsanız rahat edersiniz, bir barış dünyası yaratabilirsiniz”. Ama birkaç yıl sonra, dünyaya ikinci bakışında, yanıldığını anladı. Sonra bir kitap daha yayınladı, eğer fırsat bulmadıysanız, dikkatlerinize sunmak isterim, Kitabın adı: “Devletin İnşası”. Diyor ki, “ulusal devlet bitti diyordum ama siz yine de ulusal devletlerinize sahip çıkın, yıkmaya başlamışsanız vazgeçin, yeniden inşa etmeye bakın; başka bir güvenceniz yok!” Keza, Nobel ödüllü iktisatçı Stiglitz, Fukuyama'nın önerdiği küreselleşmenin uygulamasına baktı ve küreselleşmenin büyük bir hayal kırıklığı yarattığını savundu. Bu, Türklerin Amerika'ya duyduğu nefret değildi. Bunu yazan da Amerikalıydı, kendisi hem de Dünya Bankası'nın ve IMF'nin baş iktisatçısıydı. Yani, bu iki büyük kurumun İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barışı sağlamak, savaşları önlemek amacıyla benimsenen politikalarına baktı ve dedi ki: “küreselleşme önerisi, projesi iflas etmiştir, bu büyük bir hayal kırıklığıdır”.

Edgar Morin, İstanbul doğumlu bir tarihçi, sosyolog, antropolog, filozof, bir bilge kişi. İstanbul doğumlu olması ona bir şey kazandırmıyor, Mason olup olmadığını da bilmiyorum ama kitaplarını ilgiyle okuyorum. *Dünya Vatan* diye bir kitabı çıktı, burada insanlığı uyarmaya çalışıyor, diyor ki: “Ey insan, öyle büyük hayale kapılma, kendini çok güçlendi sanıyorsun ve şaha kalkmış bir karınca olarak evrene egemen olduğunu sanıyorsun. Uzay yolculuklarına çıkıyorsun, sakın aldanma, uzayda senin yerin yok, destek sistemleri olmasa ayda bile yaşayamazsın. Onun için böyle büyük hayallere kapılma, evren sonsuz, senin dünyanın hem çok küçük, hem de hızla tükeniyor ve senin dünyanın uzayın sonsuzluğu içinde biricik de olabilir, onu bu kadar kolay feda etme.” Morin'in bu mesajı üzerine UNESCO kendisine ricada bulundu, dedi ki, “dünyayla ilgili bir eğitim öneriniz var mı?” Bunun üzerine o da bir kitap yazdı: “*Dünya Eğitime Yedi Önerim*”. Şöyle özetleyeyim: yanlışı eleyin diyor, sağduyuyu geliştirin, yani doğruyu bulup geliştirin, varlık sorunlarını inceleyin, evrenin sonsuzluğunu, dünyanın biricikliğini, bilinmezi göğüslemeyi öğrenmeyi öğrenin diyor. Yedi tane kural. Ve bildiğim kadarıyla Edgar Morin'in bu kitabı Türkçe'ye de çevrildi, Bilgi Üniversitesi tarafından. İyi dağıtılmadı ve üzerine de bir tartışma açılmadı. Ama Edgar Morin'in önerdiği bu eğitim ilkeleri biz Masonlara yabancı gelmiyor diye düşünüyorum. Bizler de bu düşünceleri yaşatmaya çalışıyoruz.

Biz Masonlar eğitim felsefemizde usta-çırak ilişkilerine yer ve önem veriyoruz. Hatırlayacaksınız, genç çıraklar geldiği zaman, Üstadı Muhterem'in görevlerinden bir tanesi onlara bir rehber üstat atamak. Tabii her üstat üstattır ama her üstat rehber olmayabilir. Üstat ile rehber arasındaki fark nedir? Onu da biraz düşünüp ona bazı özellikler yüklemeye çalıştım. İyi önderlik yapan, iyi üstatlık yapan üstatlarda şu özellikler var: Bu kişiler cevapları değil, soruları biliyor; yaparak öğreniyor; aile içi ve okul sonrası eğitime inanıyor; reform istemiyor, ama yapıyor; yanılmaktan korkmuyor ve çevresini düzeltmeye çalışıyor. Böyle bir kişiyi bulduğumuz zaman, eğer bulursanız, hiç çekinmeden onu bir rehber olarak yeni gelen kardeşlere tayin edebilirsiniz. Bu bir görevdir.

Sözü daha fazla uzatmadan bitireyim, geçmişten geleceğe, dinlere, uluslara ve insanlara açık, insanlık mabedi inşa etmek isteyen veya bu yönde çalışıp ilerlemeyi hedef alan bir meslekten, ölçülü, akılcı, barışçı *Apollonien* diyoruz, yani *Dionisosçu* değil de *Apollonien*, ölçülü, barışçı, demokratik ve laik bir Masonluk kültüründen söz edilebilir kanısındayım. Masonluk, bugün insanlığın içinde bulunduğu din-devlet-bilim üçgeninin yarattığı kargaşada, belki de insanlığa güvenli bir barış limanı vaat ediyor: *Özgürlük. özerklik ve laiklik* sınırları içinde.

4.4- Masonik Kültürün İnisiyatik Gelenek  er evesinde Deęerlendirilmesi¹⁸

Moiz Varon

Masonluk inisiyatik bir kurum. Tekris töreninden geçmek buraya gelmenin olmazsa olmaz şartı olduğuna göre, bu bir yorum yahut kişisel kanaat değil, tespit. Bugünkü Masonluk kültürünün oluşmasında inisiyatik gelenek, elbette ki başka unsurlarla da birlikte, çok önemli bir rol oynuyor. Hattâ en önemli rolü oynuyor. Bu son nokta muhakkak ki kişisel yorumum ve şüphesiz ki uzun bir tarti ma ve araştırma konusu.

Nedir Masonluk? Aydınlanmanın ürünü, eklektik d  nceler ve evrensel değerler bütünü. Tanrı/insan/evren üçgenine derinlemesine bakış, diyalektik zemininde bilgilenme süreci. Pitagoras'ın geometri ağırlıklı, mistisizm-bilim birlikteliği anlayışında kartezyen analitik yönteme varış. Yöntemin desteğinde Newton'un mekanistik fiziğinde buluşma. Aydınlanma  ağında akıl gücüyle tanı ma.  ağın etik değerlerine yürekten saygı. Kesi me noktasından ba layan, düşünce, bilim ve evrensel değerler çizgisinden yansıyanlar, mesleğin öğretisine esin kaynağı. Esin Evrenin Ulu Mimarı deyiminde ifadesini bulan esindir. Esinin bizleri yönlendirdiği nokta, çağımıza adını veren bilimin, ulaştığı düzeyde metafizik ile fiziğin buluştuğu BİR'lik ve TEK'lik noktasıdır. Temelde bir evren ve varlık g r   , bir madde ve ruh g r   , bir yaşam ve ahlak g r    olan Masonik öğretinin sembolizmasına derinlik ve yoğunluk kazandıran Tanrı, insan, evren kavramlarının içeriğidir. Bu içeriğin semboller ve alegorilerle ifade edilir olması mesleğin doğru ve başarısı sınanmış yöntemidir. Yöntemin  zelliği Karde lerimizi sembollerin somut varlığında soyut kavramları anlamak ve yorumlamak noktasına getirir. Masonluğun kültür zenginliği misterlerden, mitolojiden, bilimden ve felsefeden gelir. Mason inisiyatik metotla bu kavramlarla tanı an, onları sembolizmin evrensel diliyle kavramaya ve yorumlamaya çalışan, sınırlı mekanda ve sınırlı zamanda sonsuzluğu idrak etmek gayretinde olan, aydınlık bilincine eri meye çabalayan kişidir. Hedef, tüm akıl, tüm kuvvet, tüm güzelliğe ulaşmaktır. Masonun yolu çalışarak kendi sınırlarının, yeteneklerinin ve gerçek imkanlarının bilincine varan insanın tanıyabileceği ve yapabileceği yoldur. O yolu yaparken, aslında kendini yaratmakta, kendini biçimlendirmektedir.

Masonik öğretiye egemen olan paradigma yöntem anlayışını Francis Bacon'dan, mekanistik sistemi Newton'dan, inisiyatik ezoterik geleneği hermetizmden, geometriyi, sayıların gizemciliğini, orfik kültün etkilerini Pitagor'dan, ruh ve madde dualitesi düşüncesini Descartes'dan alan paradigmadır. Öğretinin sentetik

¹⁸Bu bölüm, Moiz Varon'un 26 Mayıs 2007 ve 28 Mayıs 2007 tarihlerinde Mimar Sinan Araştırma Locası'nda verdiği "Masonik Kültür" başlıklı konferansların özetinden oluşmaktadır.

zemininde çağdaş paradigmanın izlerini de görmek mümkündür. Bu paradigma "Evren, nesneler ve olaylar arasındaki dinamik ilişkiler ağıdır" diyen paradigmadır. Desteğini Doğu mistisizminden, bilimden ve felsefeden alır. Çağdaş paradigmaya göre algılanan-algılanmayan, görülen-görülmeyen tüm nesneler uzay-zamanda dansediyor. Dans Şiva'nın dansıdır. Şiva, Hinduların evrende birliği, bilimin, sanatın, ve düşüncenin beraberliğini simgeleyen Dans Tanrısı. Dansının sonsuz akışı içinde yaratmakta ve yok etmekte, doğumla ölümün ritmini sergilemektedir. Maddeyi oluşturan atomların titreşimi kozmik dansın koreografisini ve senfonik müziğini oluşturmaktadır. Doğu mistisizmi, yaratma ve yok etmenin sonsuz sürekliliğinde dinamik biçimlerin kesin şeyler değil, hayali ve değişken olduğunu düşündürmektedir. Bu anlayışta, algılanan tüm nesne ve olaylar birbirine bağlıdır ve aynı gerçekliğin değişik görünümleridir. Evrende BİR'lik ve TEK'lik esastır.¹⁹

Görülüyor ki Masonluk, kültür dünyasında yer alan, çok yönlü bir ilişkiler ağının önemli bir düğüm noktasıdır. Esasen Masonik öğreti sentetik bir öğretilerdir. Yapısından kaynaklanan bir karmaşası, bünyesinde barındırdığı çelişkileri vardır. Masonluk bir ideoloji değildir fakat idealleri vardır; bir hümanizm değildir ama insancıl değerlere sahiptir; dogmatik değildir ancak dogmaları vardır. Öğretinin tek ve ortak bir tanımı yoktur. Bir taraftan bilime bilimselliğe büyük değer atfeder, diğer yandan metafizik sorulara cevap arar, hakikatın peşinde koşar.

Dünyamız sonlu ve sınırsız ve evrenin küçücük bir parçası. Hayatın ölümü, ölümün hayatı yenmeye çalıştığı bu dünyada insanımız yaşam mücadelesi veriyor. Güçlülüğü güçsüzlüğünden kaynaklanan bu dev, canlı türleri içinde bir tür. Yakın geçmişte bir düşünür, bir insan türü düşledi: Üstün insan. Bu düş, evrimin zincirinde insanın yerine insan üstünü yerleştiriyor ve şu öneriyi getiriyordu. Doğal ayıklamayı kolaylaştırın, insan üstüne varabilmek için insan yok edilmeli. Yaratma iyiliği için yıkma kötülüğü gerek. Evrenin hızını kesen tüm değerler parçalanmalı. Erdem de bu değerlerden biri. Ve düş şu fetvayı veriyordu: "Yeryüzünün amacı insan üstüdür. Yeryüzüne bağlı kalın, ötelere umutlarından bahsedenlere kanmayın, Tanrı ölmüştür". Düşten gerçeğe geçelim. Bir meslek, tarih boyutunda insanı inşa etme çabasıydı. Gaye insanı yok edecek, köleleştirecek, bir insan üstünü yaratmak değil, insanı gelişmiş, yücelmiş, olgunlaşmış varlık haline getirmek, hamuruna erdemlerin en güzelini

¹⁹ Çağdaş bilim bu düşünceyi üç dev buluşla desteklemektedir: İzafiyet kuramı, kuantum fiziği ve hologram teorisi. Bilimler bilimi sibernetik de kozmosun canlı ve zeki olduğunu, organize bir kaynakla nesneler arasındaki bilgi alışverişi sonucunda varolduğunu ortaya koyuyor. Felsefede Kant, Leibnitz'in monad kavramını geliştirerek maddenin cisimliliğini belirleyen nitelik kuvvettir derken, doğada cisim ve özün yokluğunu, enerjinin varlığını vurguluyor. Mistisizm, felsefe ve bilim evrenin yapı taşının düşünce olduğunda birleşmekte, evrensel gerçekliği ve düzeni bölünmez bir bütünlük olarak görmektedir. Ayrıca bu bütünlük ile onu gözlemleyen gözlemci arasındaki birliktelik ve beraberliğini savunmaktadır. Bu düşünceler, bizleri "Herkes herkesden ve her şeyden sorumludur" yargısına ulaştırmaktadır.

katmak, onu bilgiyle şekillendirmek, donatmak, güzelleştirmek, insanlaştırmaktı. “Bu kadar insanlaşmak niye?” sorusunu, “insanlaşmanın neresindeyiz?” sorusuyla karşılamaktı. Meslek bununla yetinmiyor. Mutluluk için bir insanlık mabedi inşa ediyor. Burada tanrıyla insanı buluşturan geometrik noktayı belirliyordu. Önce mesleğin çabalarının ürününe bir isim verelim: "Mason". Kimdi Mason? Gerçek peşinde avcı. Bilimsel gerçek kadar, mutlakın gerçeğini arayan, cevabı kendinde bulan kişi. Mason olmak için Masonik tecrübeyi yaşamak gerekti. Neydi Masonik tecrübe? Zaman tüneline 5000 yıl gerilere gidelim. O çağlarda yaşama ve toprağa son derece bağlı Mısır insanı için İsis çok önemli bir tanrıçaydı. İsis onlara refahı, bolluğu ve dünya nimetlerini sağlıyordu ama dünya nimetleri onlara yetmiyordu. Ötelerin güvencesini arıyorlar, ötelerden umutlu olmak, sonsuz yaşam sırrına ermek istiyorlardı. Çareyi inisiye olmakta buluyorlar. İnisiyasyon onlar için vazgeçilmez bir tutku oluyordu. İsis tapınağının kapısında tanrıçanın heykeli vardır, oturmuştur, yüzü tülle örtülü, dizlerinin üstündeki kitap kapalıdır. Heykelin kaidesinde şu cümle yazılıdır. "Yüzümdeki örtüyü hiçbir ölümlü kaldıramadı". Cümlenin mantığına göre bilmek için ölmek, ölümsüz olmak için bilmek gerekti. Ölümsüzlüğe hazırlanmak için, zorlu bir tecrübeyi yaşamak ve bu tecrübeden başarıyla geçmek gerekti. Tecrübenin amacı ölümsüzlüğe götüren bilgiyi istekliye kazandırmaktı. Sır, Hermes'in büyük sırrıydı. Terzi Hermes ya da İdris Peygamber o çağlarda yaşadı. İnsan beyninin çengeline bilincin binlerce mumluk ampulünü astı. İdris'in kalem tutan eli basiret gözünün görebileceği şu satırları, papirüslere değil, boşluğa yazdı. Ruhları ölümsüzlüğe götüren yol bilinçtir. Bu bilince erişmek için yükseliş ve yücelmeyi istemek yeter. Yücelen ruh aydınlık bilincine dayanarak tüm akıl, tüm kuvvet, tüm güzellik olacak ve ölümsüzlüğe kavuşacaktır. Sırta ve nura talip olduğumuzda şöyle dediğimizi hatırlıyoruz. Buğdayı değil marifeti istiyoruz. Mesleğe intisabımızdan bu yana Masonik tecrübeyi yaşıyoruz. Tekris, geçişler, celseler Masonik tecrübenin yaşandığı merhaleleri oluşturuyor. Bu merhalelerde aldığımız ruhi darbeler, biopsişik yapımızda depremler, indifalar, yankılar, yansımalar oluşturuyor. Beynimiz ve ruhumuzu etkileyen etkiler öyle bir ruh hali yaratıyor ki, çağrışımlar, çağrışımları davet ediyor. Şuur üstü, şuur altı hareketleniyor. Dağarcığımızda ne varsa çalkalanıyor. İlhamlar, esrimeler birbirini kovalıyor. İçeride bakışın dev aynasında kendimizi görüyoruz. Dalgalanmalar durulunca geride intibalar kalıyor. Bu tecrübeyle Mason hayatın evrensel cevherine içten katılıyor, yüce kozmik gerçekle sınırlı âlemi sezmek kabiliyetini geliştiriyor. İnisiyatik metodun sağladığı derin ve yoğun düşünce ortamında aydınlık bilincine erdiğini ve ilerde edineceği bilgilerin sağlam zeminine ayak bastığını hissediyor. İnsanı bir âlemden ötekine götüren yol sembolizması Masonik tecrübenin aydınlığında egoyu disiplin altına almak için aşkın kabiliyetler geliştirmede takip edilecek yolu işaret ediyor. Tecrübeye yaşadığımız benzersiz heyecan ve zevk benliğimizin vazgeçilmez tutkusu oluyor. Bu tutku, hayret ve merakımızın tahrikçisi olarak gerçek bilginin tohumlarını yeşertiyor. Duyularla

idrak edemediğimiz şeylerin varlığını anlamak ve onların en parlak güzellik halinde tecelli ettiğini bilmek bizi mutlu kılıyor. Masonun geçirdiği bu iç deney şahsidir. Ve öznel bir ilhamla yükselen ışığın insanın benliğine vurması onca anlaşılır hale gelmesidir. Olayın başkalarına anlatılabilmek imkânsızlığı sır niteliğini taşıyor. Bu tecrübeyle varılan nokta insanoğlunun kafası ve gönlüyle, ışık ve âhenge beslediği özlemle sonunda kendi benliğine ve özüne dönüşüdür. Senkretik evrimin ürünü olan Masonik düşünce Doğu ve Batı düşüncelerinin katkılarıyla insan oğlunun ebedi metafizik kuşkularına cevap veren en özlü düşüncedir. Madde evreniyle, madde evrenini değerlendiren insan düşüncesinin düalitesi bizi doğaya bilimsel üstünlük kuran Batı düşüncesiyle ruhun derinliğine inen, ona büyük anlayış gösteren Doğu düşüncesinin sentezine götürüyor.

Bilinçle kavrayan özne ile bilinçle kavranan nesne aynı kişilikte insanda özdeşleşmiştir. Gerçeği bulmada, bilimsel gerçekle metafizik gerçek arasında mutabakat aramada Mason, ortaklaşmacı ve dayanışmacı olurken yargılarında tam bir hürriyetçi ve ferdiyetçidir. Mason insanın mutluluğu için pragmatik çözümler ararken fizikötesi mutluluğa varmada mistik bir eda içinde olur. Eylemlerinin insan yararına olma ilkesi Masonik düşüncenin özünü teşkil eder. İnsanın kendini aşması, yücelmesi, insiyaklarından sıyrılıp insanlaşması ve geometrik noktada yerini alması geçişlerin en güzelidir. Masonik yöntem bu gayenin gerçekleşmesinde en olumlu yoldur. Bu yolda varlıktan öze, bencillikten özgeciliğe, sonlu mekândan sonsuz özgürlüğe geçiş güzelliğe varış vardır.

Locamız mabet. Hayatla ölümü birleştiren, ölümle ölümsüzlüğü ayıran çizgi kapısında eşik. Eşikte mezar, mezarda pirimiz üstadımız HİRAM yatar. Kaybolan kelimenin sahibi, bir ölümsüzlük abidesi. Örneğimiz, ülkümüz, özümüz. Onun gibi olmağa özendiğimiz, sahip olduğu değerleri kazanıp onun güzelliğine ulaşmaya çalıştığımız ustamız. Bir ideal kişilik. Üstadımızın yattığı eşikten tüm kardeşlerimiz geçtiler. Kapının ötesinde öldüler berisinde doğdular. İlk Masonik tecrübelerini yaşadılar. Bu tecrübeye ışık ve ahenge duyulan özlemle, kendi benliklerine kendi özlerine döndüler. Aydınlık bilinci ile akıl, kuvvet ve güzellikte bütünleştiler. Yönlendirme ile başlayan, itkilerden değerlendirmelere varan geri beslemeli bir kapalı devreye, bir sibernetik sisteme dahil oldular, sırra erdiler. Pindarosun deyişi ile "Ne mutlu onlara ki, sırlar öğretisinden geçmişlerdir. Onlar hayatın kaynağını da bilirler, hedefini de." Tekris sözlüklerde yersiz, kökeni belirsiz. Çağrıştırdığı kürsü. Çağrışımın çağrıştırdığı öğretim ve eğitim. Bu yolla bir sonsuz sürecin içine girdiler. Evrimleşme ve bilinçlenme. Giriş insanlaşma yoluna giristir. Yol çetindir, zahmetlidir. Yolun sonunda mükemmelliğe ulaşma sonsuz özgürlükte buluşma, öze ve nura kavuşma vardır. Geçmişte söylediklerimizden sonra bugün de söyleyeceklerimiz vardır. Kaynağı bilim, felsefî sistemler, misterler, mitler ve

mistik yollar olan Masonik öğreti, amaç olarak hakikatin mutlak varlığına ulaşmayı ve bu yönde bilimin sonuçlarıyla felsefenin verilerini birleştiren ve farklı inanç anlayışlarının aşkın birliğini ortaya koyan sentetik bir düşünce alanıdır. Öğretinin ilgileri gereği Masonluk kişiyi "Tanrı, Evren, İnsan" kavramlarına derinlemesine bakmaya bilimsel ve felsefi dayanakları olan bir yorum getirmeye, ezoterik yönüyle de hermenötik yapmaya yönlendirir. Yorumun çıkış noktası çağdaş paradigmadır.

Masonik öğreti yapısı gereği paradoksal bir yaklaşım sergiler. Paradoks Monizmle Düalizmin, Gnostisizmle Agnostisizmin, Materyalizmle Spiritüalizmin, Varlıkla Oluşun, Metafizikle Fiziğin, Teslisle Tevhidin yanyana getirilmesinde. Formel mantığa göre paradoksal görünen bu durum diyalektik mantığa göre çelişkili görünmeyebilir. Mason düşünürlere göre bu anlayış öğretinin inisiyatik metodunun özelliğine ve ezoterik karakterine bağlanabilir. Masonik öğreti yaşattığı tecrübe ve yükselişlerle bağlılarını entellektüel ve moral bir miracın öznesi kılar. Bu anlamdaki miraç Mason kişiyi bilge kişi konumuna getirir, metafizik hakikata yaklaştırır ve Masonluğun anlam dünyasının içine alır. İnisiyasyon, hariciyi ezoterik toplumun üyesi durumuna getirir ve öğretiye agâh kılar. Ezoterik geleneklerde ve toplumlarda inisiyatik yöntem vazgeçilmezdir. Grekçe Eisotheo sözcüğünden türetilmiş ezoterizm içeri almak anlamını taşır. Bu bağlamda ölüm tehlikelerini aşmış baştan çıkarmaların türlüünden başarıyla geçmiş zorlu sınavların üstesinden gelmiş seçilmiş kişiye örtülü hakikatı açıklamaktır.

İnisiyasyon, kişinin varlığın alt seviyesinden üst seviyesine geçişini, ruhsal düzlemde sağlamaya yönelik bir süreçtir. Amaç simgesel eylemler ve fiziksel edimler aracılığı ile inisiyeye yeni bir yaşama doğmak üzere ölmekte olduğu duygusunu uyandırmaktır. Bir alt evrende ölür ve bir üst evrene doğarken panteistik bir anlayışla tanrıyla bir ve bütün olduğu bilincini yaratmak, kendinde var olan özü canlandırmaktır. İnisiyasyonun ilk aşaması karanlıklara, ölümler ülkesi Hades'e giriştir. İkinci aşama kişinin ana rahmindeki konumuyla dar bir geçitten geçerek üst âleme doğuşunu simgeler. Üçüncü aşama nura kavuşma, aydınlık bilincine erişme aşamasıdır. Bu aşamalardan sonra inisiye dış âlemin pisliklerinden arındığını hisseder. İç dünyasındaki tanrısal özü fark eder. İnisiyasyon bir arınma, aydınlanma ve tanrıyla bütünleşme sürecidir. İnisiyasyonun hedefine varması inisiyenin fitrî yetenek sahibi olmasına ve ritüelin ciddiyet, titizlik ve samimiyetle uygulanmasına bağlıdır.

İnisiyasyon öznenin bilgi edinme sürecinde kullandığı öğrenim metodlarından biri olmadığı gibi bilimsel metotlara alternatif bir metot da değildir. Şamanların ve medyumların bilgi edinme yöntemleriyle de bir akrabalığı yoktur. İnisiyatik metot fitrî yeteneklerle donanmış seçilmiş kişiye ezoterik öğretiye giriş sağlamak için vardır. Uygulamanın amacı inisiyeye arınma, aydınlanma ve

tanrıyla bütünleşme duygusunu yaratmaktır. Amaca uygun olarak ruhsal bir platform ve derin düşünme ortamı oluşturarak inisiyeyi ileride aşama, aşama verilecek sırları almaya hazırlamaktır. İnisiyasyon istekliyi belli gayeler için hazırlayan ve onu bir anlam dünyasının içine alan ritüelik bir uygulamadır. Ezoterizm kadim geleneklerin, öğretilerinin içeriğini örten bir örtü, haricilerin önüne dikilen kapıdır. Kapının anahtarı sadece inisiyelere verilir ve ancak inisiyasyondan geçenler İsisin gözündeki örtüyü kaldırabilir.

Görülüyor ki Masonluk, kültür dünyasında yer alan, çok yönlü bir ilişkiler ağının önemli bir düğüm noktasıdır Bu özellikleri ile çok tartışılan çok ilgi çeken kurum olarak sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında araştırma konusu olmaya değer bir toplumsal yapıdır.

4.5- Masonluk Sanatı

Mete Gürler

“Atölyem mabedimdir”

BALTHUS

"Bodrum katındaki iki odadan oluşan atölyesinde Paracelsus belirsiz Tanrısı'na, herhangi bir Tanrıya, kendine bir çırak göndermesi için yakardı. Ocaktaki hafif ateşten çevreye düzensiz gölgeler dağılıyordu. Demirden lambayı yakmak için ayağa kalkmak büyük güç harcamayı gerektiriyordu. Yorgunluktan dalgın düşen Paracelsus Tanrıdan isteğini hemen unuttu. Kapı çalındığında, gecenin karanlığı, tozlu imbikleri ve tüpleri silikleştirmişti. Uykulu gözlerle doğruldu, döner merdivenleri çıktı ve kapının bir kanadını araladı. İçeriye tanımadığı birisi girdi. O da çok bitkin görünüyordu. Paracelsus ona bir tabure gösterdi; öteki oturdu ve bekledi. Bir süre hiç konuşmadan öylece durdular. İlk konuşan usta oldu. "Doğu'dan Batı'dan yüzler anımsıyorum" dedi, alçak gönüllü bir edayla. "Ama senin yüzünü anımsamıyorum. Kimsin? Benden ne istiyorsun?" "Adım önemli değil" diye yanıtladı öteki. "Evine girebilmek için üç gün üç gece yürüdüm. Sana çıraklık etmek istiyorum. Her şeyimi beraberimde getirdim."

İşte bu paragrafla başlıyordu hikaye. Paracelsus'un duası kabul olmuş, Tanrısı bir çırak göndermişti ona. Ne var ki çırak, "Bana sanatı öğretmeni istiyorum. Taş'a giden yolda sana eşlik etmek istiyorum" dese de, ustalığını kanıtlamasını istemişti ondan. Paracelsus'un, "Yol, Taş'ın kendisidir. Taş çıkış noktasıdır. Eğer bunu anlamıyorsan, henüz anlamaya başlamamışsın demektir. Çünkü amaç adımlarının her birindedir" demesine rağmen hem de. Elinde tuttuğu gülü havaya kaldırıp, "Sanatını kullanarak gülü yakıp küllerinden yeni bir gül yaratabileceğin söyleniyor. Bu mucizeye tanık olmama izin ver" demiş, ardından da gülü, alevlerin içine atmıştı. Paracelsus'sa, "Basel'deki bütün doktorlar ve eczacılar benim bir sahtekâr olduğumu iddia ediyorlar. Belki de haklılar. İşte bir zamanlar gül olan ama bir daha gül olamayacak küller" dedikten sonra, beklediği kanıtı takiben yaşamını ellerine bırakmaya kararlı çırağı uğurlamıştı. Sonrası: Paracelsus yalnız kaldı. Lambayı söndürüp emektar koltuğuna oturmadan önce, bir tutam külü avucunun içinde çevirdi aldı ve alçak sesle bir sözcük fısıldadı. Gül yeniden canlandı".²⁰

Dünyanın sanatsal olarak algılanışının temeli bizim tasarlama gücü, hayalgücü dediğimiz, insan bilincinin yaratıcı yeteneğidir. Ama burada, düşünce ile hayalgücünün karşı karşıya getirilmesi sözkonusu değildir; burada sözkonusu

²⁰ Jorge Luis Borges; "Dantevari Denemeler Shakespeare'in Belleği"nden "Paracelsus'un Gülü".

olan şey, daha çok bu ikisinin birbirinden değişik, karşılıklı ilişkilerinin belirlenmesidir.

Hayat salt düşünce yoluyla kavranamaz; onun gizemli, örtülü, keyifli, kederli ve bilge bir dili vardır. Ne yazık ki, birçok insan bu dili ya hiç öğrenemez ya da yeterince öğrenemediği için bir süre sonra tümüyle unutmayı seçer. Duygular ve düşünceler, birbirine karşıt iki ayrı eğilim değil, tek ve bölünmez bir bütünün iki ayrı yüzüdür. Tıpkı bir dağın iki ayrı yamacı gibi... İnsanı anlamak ise, dağın iki ayrı yamacını aynı anda görebilmek demektir. Rolla May: *“Bir nesneyi ona duygulanımsal bir bağlantımız olmadan göremeyiz”* diyor. Belinski'nin de belirtmiş olduğu gibi, bilimcinin hayalgücüne gereksinimi olduğu kadar, sanatçının da soyutlayıcı anlayış gücüne gereksinimi vardır. Ama bu zihinsel güçlerin burada oynadıkları rol başka başkadır. Sanatta hayalgücü, düşünceyle birlikte etkinliği içinde, yaratıcı imgeler ortaya koyar; daha önce bilinmeyen, yeniyi yaratır. Bilimde ise, soyut düşünce, hayalgücünün yardımıyla, varlığın yasalarını açığa çıkarır. Bilim adamı, modeller olmaksızın, işin içinden çıkıyorsa, bu modellere başvuramaz. Buna karşılık sanatta, imgesel modeller aslidir, onlar olmaksızın öyle bir sanat da varolmaz. Buradaki önemli detay, sanatçının imgesel olmayan, imgesellik dışı düşünceleridir. İşte bu anlamda sanat pratik yaratıcı etkinliktir, yaratıcılıktır.

Sanatsal-imesel modeller ile bilimsel bilgide kullanılan modeller arasındaki temel ayrım budur. Sanat ideale vücut vererek, etik ve maddeci öğeler arasındaki dengeye örnek oluşturmuştur. Bu dengenin ne salt bir mit ne de bir ideoloji olduğunu, bizim boyutlarımızda da gerçekliğe kavuşturulabileceğini ispat etmiştir. Sanat, insanın uyuma duyduğu ihtiyacı dile getirmiştir, özlemini çektiği maddeyle ruh arasındaki dengeyi benliğinde yaşatmak için insanın, gerekirse, kendisiyle bile mücadele etmeye hazır olduğunu göstermiştir.

Sanatın görevi, insandaki fikri-tinsel olanakları, mutlak özgürlük düşüncesini ifade etmesidir. Belinski'nin bir tanımlamasına göre, sanatsal yaratıcı etkinliğin amacı, yaşamı "olasılığı" içinde yeniden yaratmaktır ki bu sihirli küreye bakarak insan gerçekliğin daha derininde yatan şeyleri görebilsin. Sanatta, kendi var olduğu biçimde yeniden yaratılamaz nesnel dünya! Sanat, yaşamda verili olan şeyleri dönüştürebilmeli, değişikliğe uğratabilmeli; gerçeklikten farklı, hattâ onunla benzerliği olmayacak biçimde, yaşamın kendi öğelerinden yeniyi kurabilmelidir ki nesnenin imgesi ile öznenin imgesi birbirine denk düşebilsin, uygunluk gösterebilsin, canlandırma ile anlatım içiçe kaynaşabilsin, gerçeklik bilgisi aynı zamanda gerçekliğin yönlendirilmiş yorumu olabilsin.

Bütün bunlar, bizim, sanatsal-yaratıcı etkinliği, gerçekliği modellendirmenin özel bir biçimi ve tarzı olarak tanımlamamızı olanaklı kılmaktadır. Gerçekliğin sembolik olarak modellendirilmesinin bir biçimi ve tarzı olduğunu anlayabilmemizi sağlayan şey de budur. Çünkü modellendirme demek, ampirik olarak verili bir şeyi aynen kopyalayarak yansıtmak demek değildir; gerçekliği eşbiçimde yansıtmak, yani gerçeklikteki bazı bağıntıları ve ilişkileri yeniden yaratmak demektir. Gerçekliğin modellendirilebilmesi için, nesnel olarak verili şeylerin değişime sokulması, yeni (benzer ya da benzemez) ideal nesnelerin yaratılması gerekir.

Tarkovsky, “Mühürlenmiş Zaman”da, *“Sanatta insan, gerçeği, öznel deneyimler sonucu sahiplenir. Bilimde ise insan bilgisi, sonu olmayan bir merdivenin basamaklarını tırmanır ve atılan her adımla dünya hakkındaki bilgiler yerlerini yenilerine terkeder. Demek ki bu, nesnel ayrımın bilgisine dayanarak birbiri üstüne, mantıken inşa edilen kavrayışların basamak basamak yükselen yoludur. Buna karşın sanatsal kavrayış ve keşif, her seferinde dünyanın yeni ve benzersiz bir görüntüsü, mutlak gerçeğin bir «hiyeroglifi» olarak ortaya çıkar, kendini bir vahiy olarak sunar. Sanat, sanatçının ve çirkinliğiyle, insaniyeti ve acımasızlığıyla, sonsuzluğu ve sınırlılığıyla dünyanın tüm yasalarını sezgisel olarak yakalama arzusudur. Bütün bunları sanatçı, kendine özgü bir tavırla «mutlakı» yakalayan görüntüyü yaratma aşamasında yeniden şekillendirir. Tinin maddeyle, sonsuzun sonla sınırlandırılmasıyla ifade edilen sonsuzluk duygusu, bu görüntünün yardımıyla yakalanabilir. Sanat, olgucu-faydacı bir pratiğin bizden gizlediği, mutlak tinsel gerçekle içiçe geçmiş bu dünyanın bir simgesidir görüşünü bile ileri sürebiliriz.”* diyor ve devam ediyor: *“Sanat, doğası gereği aristokrattır ve dolayısıyla halkın arasında bir tür seçmeye başvurur.”* ve son noktayı koyuyor: *“Sanat, varlığımızın anlamını simgeselleştirir. Sanat, bir insanın muktedir olduğu en iyi şeyi, yani inancı, aşkı, güzelliği ya da istediği ve umduğu en iyi şeyi güçlendirir.(...) Sanatçı, insanlığın manevi içgüdüsünün temsilcisidir.”*

Sanat, aslında insanın kendini gerçekleştirmesinin sadece bir yoludur. Zira sanat, bazan bir arayış, kendisini bulma, yeniden üretme ve yaşam ve hakikati yeniden keşfetme çabasıdır. Bunun için kişinin kendi iç evreninde uzun bir yolculuğa çıkması gerekir. Ne var ki, bazı yollar insanı hiçbir yere götürmez. Bu yollar çoğunluğun kullandığı o çok bilinen yollardır. Bu çok bilinen yollarda "yolculuklara" çıkanlar, bakarlar ama göremezler, duyarlar ama işitemezler. Çünkü yolcular da, onları sözüm ona yolculuklara çıkaran gezginler de, gerçeği algılama yeteneğini yitirmiş korkak ve zavallı insanlardır. Eflatun'un gölgeler dünyası dediği sahte bir dünyaları vardır onların. Sadece onurlu, yürekli ve

duyarlı insanlar kendi iç evrenlerinde gerçek bir yolculuğa çıkarlar ve bu yolla hem kendilerini hem de yaşadıkları dünyayı sürekli olarak geliştirirler.

Eğitilmiş insan her yönüyle gelişmiş bir kişilik ve toplumsal sorumluluk bilincine de ulaşmış insan olabilmektedir. Hızla değişen dünyanın dinamik yapısına ayak uydurabilmek ancak yaratıcı güçlerle donanmış bir kişilik geliştirmekle olasıdır. Doğuştan yaratıcı güçlere sahip bireyin bu gücünün ortaya çıkarılması yollarından biri de insanın “estetik eğitimi” yani sanat yoluyla eğitimidir. Bu anlamda kişilik eğitimi sanat eğitiminin amaçlarından biri olmaktadır. Goethe de bireydeki doğal yapının açılıp gelişmesi için “en değerli kişilik eğitimi” yolunun sanat olduğunu vurgular. Ona göre çok yönlü eğitim, kişiliğin bütünlüğünü kapsayabilecektir.

Masonluk böyle bir yolculuğa çıkmak isteyen insanlar için kurgulanmış bir yolculuktur. Bu yolculuğun her aşamasında insan kendini, yaşamı ve dünyanın düzenini cesaretle sorgularken, önünde yeni yolların açıldığına tanık olur. Bu yollarda yürürken, bir yandan içinden geri dönmek ve kabuğuna çekilmek için dayanılmaz bir korku duyar. Bir yandan da insan olmanın sınırsız güzelliğini duyumsayarak özgürleşir.

İşte bu nedenle Masonluk “sanat”tır. Kendisine şekil veren temel ilkeleri yaşama sanatı olarak algıladığı için, daha sonraları masonluk da "mükemmel sanat" olarak karakterize edilmiştir. Anderson Yasasının birinci maddesi Masonluktan “sanat” olarak bahseder ve ileriki maddelerinde de “Krali Sanat” olarak tanımlar.

Masonluk insan düşüncesinin ufuklarına doğru yapılan gizemli bir yolcudur. En eski mitolojik anlatılardan günümüz sanat ürünlerine dek yaşamı ve insanı konu alan onlarca başyapıttan damıtılmış bir sevda öyküsü. Buna insanın varolma sevdası da denebilir. Zor, acılı, keyifli, alaycı, içtenlikli, onurlu, korkusuz ve şiirsel bir dille anlatılmış bir öykü... Bu anlamda Masonluk, hayatın anlamlı bir şekilde nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair yol gösterme amacına sahiptir. Ya da şöyle diyelim: insanca varolma sanatını insanca anlatan bir insanlık manifestosu.

Yaşama sanatı normlara uyma ile değil, bireyin duruşuyla biçimlenir ve bireyin kendi yaşamına kişisel bir sanat eseri gibi biçim vererek tanzim etmesidir. Bu da "ham taş" sembolizmasında karşılığını bulur. Masonluk sanatı, Masonun kendi kendisi üzerinde yorucu ve sabırla yürütmesi gereken bir uğraştır. Mason ham

taşı, yani kendisini yontarak küp taş haline, yani gerçek bir Mason haline getirmek zorundadır. Bir sanat eseri, gelecekte tüm insanlığın benimseyeceği, ama şimdilik çok az insanın, her şeyden önce de alışlagelmiş, sanatlarında şekillendirdikleri ideal bilinçle çatıştırma hakkına sahip çıkan dahilerin görebileceği ideali ortaya serer. İşte bu nedenle sanat, özü itibariyle aristokrattır ve sadece varlığı ile bile kişiliği fikri-tinsel mükemmelliğe ulaştırmak amacıyla manevi enerjinin en alçaktan en yükseğe doğru ileri hareketini garanti altına alan iki güç arasındaki farkı sağlamlaştırır. Burada sanatın aristokrat karakterinden bahsederken, tabii ki, insan ruhunun ahlaksal bir doğrulanmaya ulaşma çabasını, insanın bu yolla mükemmelliğe biraz daha yaklaşan varlığına anlam kazandırma gayretini kast ediyorum. Ancak sorunun özü de burada yatıyor: Bu şans kullanmak isteyen insan sayısı fazla değil. Oysa sanat insanlara, dile getirdiği ideal bağlamında kendilerini sınama konusunda teklifler getirmeyi sürdürüyor.

Baştan aşağı insan olma sevdasını amaçlayan bu mükemmel sanat, bizleri bütün zamanlarda ve kültürlerde yeni bir kimlikle yolculuk yapmaya çağırıyor. Bugünü daha iyi anlayabilmek ve insanca yaşamak için, bu sanatı icra edebilmeye cesaretimiz var mı? Bütün bunlara hazırsanız -yani insan olma gerçeği ile yüzleşmek istiyorsanız- başlayın mükemmel sanatı icra etmeye. Eğer hazır değilseniz ağır gelir, kalkamazsınız altından. Çünkü zor iştir insanca yaşamak ve varolmak, kendini yeniden inşa etmek, ham taşı yontmak. Sevgiyi yitirmiş, yaşamın anlamını kaybetmiş, tüketim toplumunun tükenmiş insanlarına göre değildir bu serüven. *“Bilgi çağından bilinç çağına geçiş insanın kendini tanımasıyla başlar. Kendini tanımak süreci ise, “sanal sevgi”den “gerçek sevgi”ye doğru uzanan köprüünün inşasıdır.”* diyor Rolla May, “Kendini Arayan İnsan”da.

Bütün bunlar her şeyden büyük olan tek şey adına, sevgiyle yeniden aydınlanarak insanca varolmak içindir. Bunun için de insanı o unutulmuş topraklarda aramak ve onun sevgi dolu özünü yeniden keşfetmek zorundayız. Başka türlü yaşayamayız. Üstelik içinde yaşadığımız teknoloji faşizmi bizi her gün daha çok kirletiyor ve bu insanlık arayışını içinden çıkılmaz bir labirente dönüştürüyor. İnsan kendi ürettiklerine esir olup bir makineye dönüştüğünde yabancılaşıma dediğimiz durum hasıl oluyor. Sanırım çağımızda yaşadığımız temel paradoks budur. Maddi mükemmelliğin(!) peşinde koştururken kendi gerçeğimizden hızla uzaklaşarak denetimi kendi eserimiz olan nesnelere bırakıyoruz.

Bütün sanatlarda olduğu gibi mükemmel sanat Masonlukta da, üç ana refleksin geliştirilmiş olması şarttır: Görebilmek, içselleştirmek ve bir sentez faaliyeti gerçekleştirerek dış dünyaya bu edinimi yansıtabilmek. Yani, görmek, gözlemlemek bu sanatı icra edebilmenin adeta ön şartıdır. Gözlem sonucunda

elde edilen şey, yalnızca bir veridir. Elde edilen veri, akıl vasıtasıyla bir “idea” (“fikir”) vasfını kazanacaktır. Daha sonrasında ise sanatı icra edenle edemeyen arasındaki temel farkı yaratan üçüncü faktör devreye girer: Bu ideayı dış dünyaya yansıtabilme. Halihazırda varolan bir veriden bir idea oluşturabilen sanatçı, ancak bu ideayı farklı bir biçimde yansıtabildiği, yani döngüyü sağlayabildiği ölçüde görevini yerine getirmiş olacaktır.

Sanat bir gösterme halidir, kendini sergileme, kendinde ne varsa, onu ifşa etme, bazen kendinde olmayanı öykünme. Her sergilemeye mutlaka öykünme karışır, çünkü insan her şey olamaz, her şey olmaya çalıştığında hiçbir şeydir, çünkü Tanrı değildir. Bu yüzden her sanat eseri biraz eksik’tir ve en başarılı olanlar bu eksikliğin en iyi ifade edildiği sanat eserleridir. Ve şu gerçek ki, mükemmel sanat eseri yoktur ve hiçbir zaman da olamayacaktır.

Masonluk sanatını icra serüveninde Yunus'un sevdalı sesini duyacak, Prometheus'un yaktığı insanlık ateşiyle aydınlanacak, Apollon ile aşkın umarsız yalnızlığını duyumsayacak ve Nietzsche ile uçurumlara yuvarlanacaksınız. Goethe ile “daha fazla ışık”a kavuşacak, Proust ile “*Kayıp Zamanın İzinde*” kaybolacaksınız. Voltaire ile hayatın anlamını dönüp dolaşacağı yine kendinizde bulacak, Kipling ile “*Adam Olmak*”ın anlamını kavrayacak, Jonathan Swift ile alegorik anlatımın harikalar diyarına dalacaksınız. Puşkin ile “*İnsan Üstü Bir Anıt Dikeceksiniz Kendinize*”. Tolstoy ile karınca kardeşliği ve bununla bağlantılı olarak, tüm insanları mutlu edecek olan gizemli yeşil değneği keşfedeceksiniz. Balzac sizi acı acı düşündürürken, Buda o bilge bakışlarıyla size sessizliğin diliyle seslenecek. Mozart ile ulaşılmazlığı duyumsayacak, Verdi ile “bütün dünyanın bir sahne olduğunu” idrak edecek, sonra Spinoza'nın, Sokrates'in onurlu yaşamları ve sevgi dolu sesleriyle ürperecek, Kafka ile soğuk, ayrıkçı duygularla sarsılacak, Dostoyevski ile içinizdeki insanın avazı çıktığı kadar bağırdığını duyacaksınız. Sakın susturmayın içinizde konuşan o gerçek insanın sesini. Kendini yontan insanın en çocuksu, en bilgece, en dokunaklı sesidir onun sesi...

Son söz Tarkovsky'den:

“Güzel, hakikatin peşinde koşmayanlardan kendini gizler”

5- TÜRKİYE’DE MASONLUK KÜLTÜRÜ

5.1- Türkiye’de Hürmasonluğun Kısa Tarihi²¹

Celil Layikteş

1909’da Türkiye Büyük Locası’nın kuruluşundan önce, Türkiye’deki Locaların arşivleri yabancı obediyanların elindeydi. Bu belgeler savaş, Mason düşmanlığı etkinlikleri, yangın gibi nedenlerle çoğunlukla kayboldu. Fransa Grand Orient’ının, Alman işgalinden kurtarmak üzere Fransa Milli Kütüphanesi gizli bölümüne sakladığı arşivlere, 1972 yılında Büyük Üstadımız Hayrullah Örs’ün verdiği özel izinle ulaşarak 1890 dokümanın mikrofilmelerini çektirebildik; ayrıca İngiltere, İskoçya ve İrlanda arşivlerine doğrudan ulaşarak Türkiye ile ilgili tüm dokümanlarla 1900’a kadar yayınlanan gazete kupürlerinin fotokopilerini elde edebildik. Yunan arşivlerinin Alman istilasında yok edilmelerine rağmen, Yunanistan Büyük Locası’ndaki Kardeşlerimizin desteği ile Fener Patrikhanesi kaynaklı arşivlerine de ulaşabildik.

1721 – 1826

3. Osman (1703 – 1730) döneminde, Galata Kulesinin yakınlarında ismi bilinmeyen bir loca çalıştı. Loca 1721 yılı civarında, Kule mahallesinde oturan Levantenler tarafından kurulmuştu.

İlk bilinen Türk Mason, Fransa Büyükelçisi, sonradan sadrazam Sait Çelebi’dir. 14. Louis zamanında saray entrikalarından kaçan Bonneval Kont’u, önce İngiltere’ye, sonra da Türk ordusunu yeniden yapılandırmak üzere Türkiye’ye geldi. Müslümanlığı seçen Kont, Humbaracı Ahmet Osman adı ile Paşa unvanını aldı. Mason olduğu söylenir. Aynı dönemde Mason olan başka isimler de, Sait Çelebi ile ilk matbaayı kuran İbrahim Müteferrika’dır. (16. yüzyıldan beri Hristiyan ve Yahudi tebanın elinde matbaa vardı.)

Fener Patrikhanesi arşivlerinde 1747 yılında Yunanca’ya çevrilmiş bir Fransızca ritüel bulunmuştur.

²¹ Bu bölüm, Celil Layikteş’in Türkiye’de Hürmasonluk tarihine dair araştırma, makale ve kitaplarından alınmıştır.

12. Clement'in Masonluğu aforoz eden "In Eminenti" fermanından sonra, 1748 yılında 1. Mahmut, Hristiyan tebanın arzusu ve ulemanın, Papa'nın bir kurumu dinsizlikle suçlayarak aforoz etmesinin temelsiz olamayacağı düşüncesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hürmasonluğu yasakladı. İngiltere Büyükelçiliği'nin dragomanına ait evde bir Loca toplanıyordu. İngiliz Büyükelçisi Poter'in Başbakan Bedford Dükü'ne; Fransa Büyükelçisi Desalleurs Kont'unun da Fransa Başbakanına ve Sadrazama yolladığı mektupların kopyalarını yeni elde ettik. Katolik ve Rum Ortodoks teba Papa'nın aforozuna rağmen Loca Kardeşlerinin belirtilen adreste serbestçe toplanmalarından şikâyet ediyor, Masonların büyücü olduklarını ve kara büyü yoluyla 1. Mahmut'u tahtından indirmeye çalıştıklarını iddia ediyorlardı. Kolluk kuvvetleri Mason binasını bastı, İngiltere Büyükelçisinin zamanında haber vermesiyle matrikül listesi bulunamadı, ancak mabet mobilyaları parçalandı. Vatikan arşivlerinde Papa'nın bu konuda Kardinal Tecin'i kutlayan bir mektubu var. Mektupta, ayrıca, İstanbul örneğinin Napoli'de de tekrarlanmasının iyi olacağı yazılıdır.

Gould, Halep İngiltere Konsolosu Alexander Drumond'un İngiltere Büyük Locası tarafından Doğu için Bölge Büyük Üstadı, 1764'te de, Dr. Dionysios Menasse'nin Asya Türkiye'si ile Ermenistan Bölge Büyük Üstadı olarak atandıklarını yazıyor.

3. Selim'in üvey annesi ve padişahın dış işleri danışmanı Nakşidil Sultan (1. Abdülhamit'in karısı ve 2. Mahmut'un annesi), Napoléon'un ilk karısı Joséphine'in kuzini idi. Onun etkisinde, 1790'lı yıllarda İmparatorlukta muhtelif obediyanlara bağlı localar çoğaldı. Ancak, 1826'da 2. Mahmut modern bir ordu kurmak üzere Yeniçeri Ocağını lağvedince, Yeniçerilerin bağlı oldukları Bektaşî tarikatını da yasakladı. Bir tür Bektaşîlik olarak kabul edilen Hürmasonluk da bu yasaklamadan nasibini aldı, bilinen Masonlar sürgüne yollandı.

1826 – 1856

1839 yılında Sadrazam Mustafa Reşit Paşa Tanzimat Fermanını ilân etti. Mustafa Reşit Paşa'nın Londra'da Büyükelçi olarak bulunduğu zamanlarda tekris edildiği söylenir. Yakın dostu, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu Büyükelçisi Lord Reading tanınmış bir Masondur.

Kırım Savaşı

İngiliz, Fransız ve İtalyan (Piemont) birlikleri ile diplomatlarının İstanbul ve İzmir'e gelmeleri ile muhtelif obediyanlara bağlı locaların sayısında bir patlama oldu.

1857 yılında Fransa Grand Orient'ının berat verdiği Grande Loge de Turquie'nin ömrü kısa oldu. Savaşın sonunda yabancıların ülkelerine dönmesi ile bu büyük loca söndü.

Gayrı muntazam İrlanda Büyük Locasının kuruluşu

1856 yılında 47. İngiliz Alayında görevli Yüzbaşı Atkinson, İzmir'de Loca kurmak için İrlanda'dan berat sahibi olduğunu iddia ederek "The Grand Lodge of the Ancient and Honourable Fraternity of Free and Accepted Masons of Turkey" adında bir Türkiye Büyük Locası kurdu²². Atkinson 200 adayı tekris ederek 3 Loca ve Büyük Locayı kurduktan sonra, toplanan paralarla ortadan kayboldu.

İngiltere Birleşik Büyük Locasının Türkiye Bölge Büyük Locasını kurması

Yüzbaşı Atkinson'un tekris ettiği gayrı muntazam kardeşlerin İngiliz ve Fransız Localarını ziyaret etmeye başlamaları Londra'da panik yarattı. İngiltere Birleşik Büyük Locası Büyük Üstadı Lord Zetland İstanbul'da bir Bölge Büyük Locası kurma kararını aldı. İlk Bölge Büyük Üstadı İngiltere'nin Büyükelçisi Sir Henry Bulwer oldu. 24 Haziran 1862'de, Büyükelçilik binasında Büyük Üstadın is'ad töreni yapıldı. Bulwer, Büyükdere'de, kendi adını taşıyan bir Loca da kurdu,

İlk Osmanlı Yüksek Şûrası (1861)

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın küçük oğlu, Mısır Hıdivi'nin kardeşi, Süveyş Kanalını açan Hıdiv İsmail Paşa'nın amcası ve Sadrazam Sait Halim Paşa'nın babası olan Prens Abdülhalim Paşa (1830 – 1894) 1861 yılında Kadîm ve Makbul İskoç Riti Şûra-ı Âli-i Osmanî'yi (Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti Türkiye Yüksek Şûrası'nı) kurmuş ve 1864'te onun başkanı olmuştur. Bu kuruluş 1869 yılında ABD Güney Ana Jüridiksiyonu tarafından tanınmış, 1861 yılı da kuruluş tarihi olarak tescil edilmiştir. Kuruluşun amacı

²² Bu büyük locanın İrlanda Büyük Locası arşivlerinden elde ettiğimiz tüzüklerinin fotokopisi arşivlerimizde saklıdır.

Osmanlı İmparatorluğunda değişik yabancı obediyanlara bağlı loca mensubu kardeşlerin bir Osmanlı Yüksek Şûra'sının şemsiyesi altında bir araya gelebilmeleriydi.

Halim Paşa İngiltere Birleşik Büyük Locasının Mısır Bölge Büyük Locasının da Büyük Üstadı olmuştur.

Türkiye Bölge Büyük Locasının sonu

1869'da Lord Bulwer Londra'ya döndü. Halim Paşa sürgünde İstanbul'daydı (Ağabeyi Hıdiv'le arası iyi değildi). Padişahla çok iyi ilişkileri olduğundan Bölge Büyük Üstadı olarak teklif edildi; ancak, İngilizcesi yeterli görülmediğinden, yerine ABD Büyükelçiliği Sekreteri, İslâm mistisizmi üzerine çalışmaları olan John Peter Brown seçildi. Bölge Büyük Üstat Kaymakamı Hyde Clark Londra'da Harvey Kardeş²³ yazdığı mektupta, iki Büyük Üstadın birlikte göreve getirilmesini öneriyordu: Bölge Büyük Locasının genel yönetimi için Peter Brown; Sarayla olan mükemmel ilişkileri nedeniyle de Halim Paşa. Bu teklif yanıt bulmadı.

Brown'dan sonra, 1873'te Stephan Scouloudi Büyük Üstat seçildi. Yönetim yetersizdi. Aidatlar toplanamıyordu. 1884'te Scouloudi istifa edince, yerine yenisi seçilmedi. O tarihte İstanbul'da 4 ve İzmir'de 7 İngiliz Locası faaldi.

19. Yüzyılın sonunda Localar

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında yalnızca İstanbul, İzmir ve Selanik'te 11 İngiliz, 7 İskoç, 2 İrlanda, 1 Polonya, 2 İspanyol, 5 Alman, 15 İtalyan, 2 Yunan, 6 Fransız ve 1 Macar Locası ve bunlara bağlı birkaç şapitr faaldi. Ayrıca, Suriye, Lübnan, Filistin, Bulgaristan, Romanya, Makedonya ve diğer Anadolu kentlerinde, Türkiye Büyük Locası'nın kuruluşunda rol oynamayan Localar çalışmaktaydı.

Meşrutiyet

Abdülmecit'in üç oğlu, Şehzade Murat (ileride 5. Murat) ve iki kardeşi, Şehzade Kemalettin ve Şehzade Nurettin, önce Rumca, sonra Türkçe çalışan, Fransa Grand Orient'ından beratlı Proodos Locasında tekris edilmişlerdi. Meşrutiyet'i planlayan Mithat Paşa

²³ Mektupta Harvey Kardeşin soyadı okunamadı.

dahil olmak üzere beş sadrazam, Avrupa ülkelerinde büyükelçi görevinde olan Osmanlı diplomatları ile yabancı büyükelçiler, ünlü vatan şairleri ve yazarları bu locanın üyesi idiler. Fransız hukukçusu ve politikacı, Ansiklopedistlerin beşiği olan Les Neuf Soeurs Locasının tarihini yazan Louis Amiabile bu Locanın Hatibi idi²⁴.

30 Mayıs 1876'da Şehzade Murat tahta çıktı, ancak üç ay sonra, geçirdiği sinir buhranları nedeniyle tahttan indirildi. Yerine, Meşrutiyeti ilân etmek üzere Mithat Paşa ile anlaştıktan sonra Abdülhamit tahta çıkarıldı. Kısa bir süre sonra, 5 Şubat 1878'te, Abdülhamit Sadrazam Mithat Paşa'yı önce uzak yerlerde görevler vererek merkezden uzaklaştırdı, sonra da Taif'e sürgüne yolladı ve orada onu cellâtlara teslim etti. 13 Şubat 1878'de Abdülhamit parlamentoyu, tekrar açılış tarihi belirtilmeden, tatil etti ve böylece Meşrutiyet sona erdi.

Proodos Locasının Üstadı Muhteremi Cleanti Scalieri 5. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak üzere onu mahpus olduğu Çırağan Sarayından kanlı ama başarısız bir müdahale ile kaçırmaya teşebbüs etti²⁵.

İttihat ve Terakki

Jön İtalyanlar, Jön Almanlar, Jön İsviçreliler modelinde Jön Türkler, Paris'te Meşrutiyeti geri getirmek için teşkilâtlandılar. Bir süre sonra, Askeri Tıbbiye öğrencisi beş Mason ileride İttihat ve Terakki adını alacak ihtilâlciler bir parti kurdular. Modelleri İtalyanların ihtilâlciler paramasonik Karbonari teşkilâtı idi.

19. yüzyılın ikinci yarısında Kapitülasyonlar Avrupa tebaına dokunulmazlık getirmişti. Türk polisinin arama maksadıyla bir yabancıya evine izinsiz girmesine izin verilmiyordu. Bu yasadaki istisna eden İttihat ve Terakki mensupları, Selânik'te yabancılarla ait evlerde toplanan İtalyan, Fransız ve İspanyol Localarında ihtilâl planlamalarını yaptılar. Kapitülasyonların getirdiği bu engeli aşmak üzere polis, arşivlerin saklandığı Makedonya Risorta Locasında, üye listelerini elde etmek üzere bir soygun tertiplede. Ancak, polislerin içinde olan bir Mason, Üstadı Muhteremi uyarınca, liste bulunamadı, kolluk kuvvetleri de Loca mobilyalarını kırmakla

²⁴ Louis Amiabile İstanbul barosunu tanzim etmek üzere Fransa'dan gelmişti.

²⁵ Ars Quatuor Coronati'nin 104 ve 107. sayılarında Andreas Rizopoulos ve Celil Layiktez'in makaleleri.

yetindiler. Polis, binanın dışında bekleyerek, girip çıkanları not ve takip ederek İttihatçıları taciz ediyordu.

Abdülhamit ve Hürmasonlar

Abdülhamit Hürmasonluğun ne olduğunu gayet iyi biliyordu. Yukarıda da ifade edildiği gibi üç kardeşi Mason idi. Şehzade Kemalettin ve Şehzade Nurettin tahta geçmek için sıralarını bekliyorlardı. Avrupa ülkelerinin çoğunda krallar ve devlet başkanları, başbakanlar, bakanlar hep Masondu. Bu nedenlerle Abdülhamit Masonlarla iyi geçinmek istiyordu. Bir yandan Selânik'te ihtilâlciler Fransız, İtalyan ve İspanyol Localarında toplanan Masonlara baskı uygularken, diğer yandan İstanbul'daki İngiliz Localarının hasenat işlerine yüklü yardımlarda bulunuyordu. Ayrıca donanmanın kumandanı İngiliz amiral de Masondu. Abdülhamit, hattâ, İstanbul'da kendisinin Büyük Üstadı olacağı bir Büyük Loca planladı²⁶. Loca bir senato gibi, sürekli birbirleriyle kavga eden Türk, İtalyan, Levanten, Rum, Ermeni, Yahudi cemaatlerin eşrafını bir araya getirecekti. Böylece cemaatler arası barış sağlanacaktı. Bu proje hayata geçirilemedi.

İkinci Meşrutiyet

Bir çok yüksek rütbeli subay İttihat ve Terakki üyesiydi ve aynı zamanda Masondu. Küçük rütbeli İttihat ve Terakki mensubu subaylarının Mason olması gerekmiyordu, ancak Mason olmak, terfi açısından avantaj getiriyordu.

İttihat ve Terakki'nin Trakya orduları ile İstanbul'u işgal etme tehdidi karşısında, 23 Temmuz 1908'de Abdülhamit meşrutiyeti tekrar ilân etmek zorunda kaldı.

Reaksiyon gecikmedi. 31 Mart 1909'da²⁷ köktendinciler İstanbul'da kontrolü ellerine geçirdiler. Merkez Selânik olmak üzere Trakya Masonları yedeklerden bir ordu kurdular (muvazzaf orduların Balkanlarda sınırları beklemeleri gerekiyordu). Subay sayısı fazlaydı, bazıları er üniformaları ile orduya katıldılar. Hareket ordusu İstanbul'u zapt etti; kanlı çarpışmalar, idamlar oldu, her cemaati temsil eden beş Mason milletvekili Abdülhamit'e halledildiğini tebliğ etti.

²⁶ Bir risale: Abdülhamit ve Masonluk, Celil Layiktez; Mimar Sinan No. 63, s.12

²⁷ 31 Mart Vak'ası, yeni takvimle: 13 Nisan 1909

Mason Devlet

Fransız tarihçi Prof. Dr. Thierry Zarcone'ye göre, 1908 – 1918 dönemi “Mason Devlet” olarak nitelendirilebilir. İktidarda olan İttihat ve Terakki Masonik ilişkilerini dışişlerinde kullandı. Mason parlamenterlerden müteşekkil heyetler İtalya, Fransa, Macaristan ve Almanya'yı ziyaret ettiler. Heyetler gittikleri her yerde, gayretleri sayesinde demokrasinin, yani “hürriyet – eşitlik – kardeşlik” ilkelerinin Türkiye'ye yerleştiğini söyleyerek, Batı demokrasilerinden destek istiyorlardı. Mesela, Arnavutluk isyanı esnasında İtalya parlamentosu asilere yardım kararını oylamak üzereyken bu yardım teklifi parlamentodaki Masonların desteği ile reddettirildi.

11 ay sonra, 1911 yılının sonunda, İtalyanların Libya'ya işgal kuvvetleri yollamaları üzerine aynı senaryo tekrarlandı. Bu defa İtalya Grand Orient'ı kendi hükümetlerinin kararlarına karşı duramayacağını bildirdi. 29 Eylül 1911'de İtalya Büyük Üstadı, Rivista Massonica'nın 15 – 16 sayılarında yayınlanan “Per l'Ingresso di Tripoli” başlıklı beyanında, yalnızca yaralı Türk askerlerle meşgul olmayı vaat etti.

Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî'nin kuruluşu

1908 devriminden sonra, 1861'de kurulan, ancak uykuda olan Şûra-ı Âli-i Osmanî (EKSR Osmanlı Yüksek Şûra'sı) uyandırıldı. Bu Yüksek Şûra ilk önce 4 yeni locayı tahsis etti, sonra da bu 4 locaya, 3 İtalyan, 2 Fransız, 1 İspanyol, 1 Filistin ve 2 Mısır Locasının²⁸ katılımıyla 13 Temmuz 1909'da ilk Türkiye Büyük Locasını (Maşrık-ı Âzam-ı Osmanî) kurdu. Sonradan sadrazam olacak İçişleri Bakanı Mehmet Talat Sai Paşa Büyük Üstat seçildi. Büyük Locayı Yüksek Şûra tahsis etti.

Balkan Savaşı

Balkan yenilgisinden sonra İttihat ve Terakki Bâb-ı Âli baskını diye bilinen darbeyle mutlak idareyi eline aldı; karşıt görüşlüler partiden ayrılarak Hürriyet ve İtilâf Partisi'ni kurdular. 1919'da Büyük Üstat olacak Rıza Tevfik yaptığı muhalefet nedeniyle Sinop'ta hapse atıldı.

²⁸ Kurucu Mısır Localarından birinin, Resne Locasının, İngiltere'den muntazam berat sahibi olması, ileride intizamımızı kazanmamızda yardımcı olacaktı.

Birinci Dünya Savaşı

Büyük Üstat Faik Süleyman Paşa Çanakkale Savaşında çarpıştıktan sonra Kafkas Cephesine Kolordu komutanı olarak gönderildi. Rus birliklerine karşı süngü hücumu emrini verdikten sonra, vurularak şehit düştü. Büyük Üstatlık dönemini, Büyük Üstat Kaymakamı olan Câvit Bey tamamladı.

Yenilgiden sonra, İngilizlerin de baskısıyla, Sevr Muahedesini imzalayan heyette görevli olan Rıza Tevfik Büyük Üstat oldu ve İttihatçı Masonların avını başlattı. Rıza Tevfik ayrıca önde gelen bir Bektaşî'ydi.

İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet

23 Nisan 1920 Cuma günü açılan Mecliste bir çok Mason vardı. Bunların arasında Bekir Sami, Adnan Adıvar, Ali Fuat, Refik Saydam, Cevat Abbas (Gürer), Mustafa Necati, Kâzım Özalp, Rauf Orbay, Tevfik Rüştü Aras gibi Kardeşleri sayabiliriz.

10 Ağustos 1920'de Sevr antlaşması Rıza Tevfik'in de içinde bulunduğu heyet tarafından imzalandı.

Ayrıca, Atatürk'ün yakın silâh arkadaşları arasında Mason olarak bildiklerimizden bazı önemli isimler: İzzet Paşa, Ali İhsan Sabis Paşa, Fuat Paşa (Cebesoy), Ali Naci, Ali Fethi.

1935'te Locaların kapanması

Türkiye Büyük Locası, çoğunluğu günümüz Türkiye'si sınırları içinde olan, ayrıca Mısır, Suriye, Irak, Yunanistan, Lübnan ve Filistin'de toplam 66 locaya berat verdi. Atatürk'ün yakın çevresinde Masonlar ve Mason karşıtları bir dengede, birlikte bulunuyorlardı. Ankara Büyük Loca binasının arsa alımı ve inşaatın finansmanı için, Atatürk'ün emriyle para yardımı yapılmıştı.

1935'te Türkiye İngiliz, Alman ve Rus ajanlarının propaganda ve casusluk savaş alanına dönmüştü. Nazi propaganda makinesi Judeo – Masonik tehlikeden bahsediyordu. 33 dereceli Mason olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Meclis'ten, spor kulüplerinin dışında, tüm kulüp ve cemiyetlerin kapatılmasına ilişkin bir yasa geçirdi. Hürmasonluk'tan yasa metninde bahsedilmemesine rağmen, Şükrü

Kaya Kardeşlerini kendi rızalarıyla kapanmaya teşvik etti. Yasa ile kapatılmış olmadığı ve Genel Kurulunda alınmış bir fesih kararı bulunmadığı için, savaş sonrası yıllarda Türkiye Büyük Locası eski gayrı menkullerini tekrar sahiplenebildi.

Masonluğun uykuya yatma kararını aldığı 1935 yılında 6 bakan, meclis başkanı, 60 milletvekili, birçok vali ve üst düzey bürokrat Masondu. Atatürk'ün özel doktoru Mim Kemal Öke Büyük Üstat olmuştu.

Uyku döneminde tüm localar kapanmadı. Yüksek Şûra yarı gizlilik içinde faaliyetine devam etti, hattâ 1938 ve 1939 yıllarında, İdeal, Kültür ve Ülkü Localarını kurdu. Loca toplantıları Kardeşlerin evlerinde yapılıyor, tersimatlar tutuluyordu. Polis bu olaya bilinçli bir tolerans gösteriyor, Atatürk'ten sonra İnönü de Yüksek Şûra'ya küçük mali yardımlarda bulunuyordu.

Uyanış (1948)

Türkiye Birleşmiş Milletlere katılmak istiyordu. Ancak, Birleşmiş Milletlere kabul edilmek için bir ülkenin demokratik yönetime sahip olması gerekiyordu. Kulislerde Türk diplomatlarına Türkiye'nin tek partiyle yönetilen totaliter bir ülke olduğu, Hürmasonluğun dahi kapalı olduğu söyleniyordu.

İnönü, doktoru olan Yüksek Şûra Başkanı Mim Kemal Öke'ye tekrar faaliyete geçme zamanının geldiğini söyledi.

1948'de, Yüksek Şûra'ya bağlı olarak, Localar İstanbul ve İzmir'de, 1949'da da Ankara'da çalışmaya başladılar.

Locaların Yüksek Şûra'nın tahakkümünden kurtulmaya çalıştıkları karışık bir dönem başladı. İstanbul, Ankara ve İzmir Büyük Locaları faaliyete geçti; uzun ve çetin görüşmelerden sonra, nihayet, 16 Aralık 1956'da, günümüzün Yüksek Şûra'dan bağımsız Türkiye Büyük Locası kuruldu.

Muntazam Masonlukla ilişkiler

Birkaç ABD ve Avrupa Büyük locasının Türkiye Büyük Locasını tanımlarından sonra, 1959'da İskoçya Büyük Locasından resmî bir

heyet Türkiye'yi ziyaret etti. 27 Mayıs 1960 darbesi nedeniyle, tanıma 1963 yılına sarktı.

İngiltere ve İrlanda Büyük Locaları haricinde, büyük locaların çoğu Türkiye Büyük Locasını tanımıştı. Onları da tatmin etmek üzere, 1965 yılında İskoçya Büyük Locası daha önce tanımış olduğu Türkiye Büyük Locasını yeniden tahsis etti (İskoçya Büyük Üstadının tahsisten sonra yaptığı konuşmada kullandığı kelime: “Reconsecration” – yeniden tahsis).

9 Eylül 1970 tarihinde Birleşik İngiltere Büyük Locası Türkiye Büyük Locasını tanıdı. Böylece, 1956'da başlayan uluslararası tanınma gayreti başarıyla sonuçlandı.

Muntazam Masonlukla tanışma sürecine bağlı olarak gerginleşen Büyük Loca ile Yüksek Şûra ilişkileri, 1965-66 olayları adı verilen bölünmeyle neticelendi. Çoğu Yüksek Şura üyesi olan bazı Kardeşler, ayrılarak yeni bir büyük loca kurdular. 9 Aralık 1967'de muntazam Yüksek Şûra yeniden kuruldu.

5.2- Masonluk Kùltürümüzde Tasavvuf Kurumlarının İzleri

Yavuz Selim Ağaoğlu

Kimi zaman şans eseri rastladığımız bir cümle bizi ansiklopedi dolusu bilgiden daha çok etkiler. Bu sayede önümüzde yeni bir kapı açıldığını hisseder ve yeni bilgiler edinmek üzere heyecanla araştırmaya başlarız. Çoğu kez bir cümle, bildiğimizden farklı bir bakış açısı kazandıracak yani hayatımızı zenginleştirecek yolculuklara doğru ilk adımı atmamızı sağlayabilir.

Güneş Muhterem Locası'nın²⁹ 30 Mayıs 1924 tarihli celsesinde, Homer Muhterem Locası³⁰ ile birlikte ücreti paylaşılacak olan bina hizmetlisi için tersimata geçirilen şu cümleler ilginç bir örnek olarak değerlendirilebilir:

“Sadreddin Birader hâdimin Mason olması, yapılması şartını koşdu. Hâdimin esasen Bektâşi olmak itibarile tekrisi imkânı olduğundan kabulü reye vaz’edilerek kabul edildi”³¹

Ama daha dikkat çekici olan, aynı Locanın 11 Temmuz 1924 tarihli celsesinde babası Mason bir harici hakkında yapılan müzakere ile ilgili olarak tersimata geçen şu bilgilerdir:

“Esad Birader Bektâşi olup olmadığını sordu.

Baha Birader Bektâşilik Müslümanlığın Masonluğudur. Bunların muhibbiyim. İstanbul’da bir çok Babaları aramıza aldık. Bunlar ile münasebette bulunduk. Bektâşiler ile bizim aramızda hiçbir fark yoktur.

Esad Birader Bektâşiler bilâtahkik kabul olunabiliyor.

Üstad-ı Muhterem Hatip Birader’in reyini sordu.

Hatip Birader haricinin Mason evladı olması hasebiyle bilâtahkikat kabulü reyi ita olunarak ârâyı umumiyeye bilmüracaa müttefikan kabul edildi.”³²

²⁹ Güneş Muhterem Locası, 22 Haziran 1918 tarihinde 38 numara ile İzmir’de kurulmuştur. İzmir’in işgalinden sonra faaliyetini durdurmuş ve İstanbul’a taşınmıştır. İzmir’in düşman işgalinden kurtulmasından sonra İzmir’e dönen Güneş Muhterem Locası, Uyku Dönemi’ne kadar çalışmalarına devam etmiştir.

³⁰ Homer Muhterem Locası, 21 Nisan 1909 tarihinde İzmir’de kurulmuştur. Meşrutiyetten sonra İzmir’de kurulan ilk Loca olup Grand Orient de France’a bağlı olarak Fransızca çalışmak üzere açılmıştır. Daha sonra Maşrık-ı A’zam-ı Osmanî’nin tesis edilmesinden sonra milli Masonluğa da hizmet etmiş ve bir çok Loca’nın kurulmasına yardımcı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra faaliyetini durduran Loca ancak 1919’da tekrar faaliyete geçebilmiştir. İşgal günlerinde, İzmir’deki zor koşullara mukabil Masonik faaliyetine devam ettiği belirtilen Homer Muhterem Locası 1922 İzmir Yangınında büyük zarar görmüştür. 1923 Aralık ayında ancak yaralarını sarabilmiş ve İzmir’e dönen Güneş Muhterem Locası ile yardımlaşma içinde çalışmalarına devam etmiştir. Daha sonra obediyanımıza geçen Homer Muhterem Locası, Uyku Dönemi’ne kadar varlığını sürdürmüştür.

³¹ Böke, M.Necati, “Muhterem Güneş Mahfili”, İstanbul, 2009, s:151

1920’li yıllara ait tersimatlarda geçen bu cümleler bizi, ister istemez zaman içinde bir yolculuğa çıkarıyor. Kimbilir belki de böyle bir yolculuk, Masonik kültürümüz içinde yerel kültürümüze ait kimi izler hakkında farklı bilgiler edinmemizi sağlayabilir.

Yolculuğumuza sanırım hayli eski dönemlerden başlamamız gerekecek. Hiç şüphe yok ki Doğu ile Batı uygarlığı arasındaki etkileşim çok temel bir mesele olarak Masonluğu yakından ilgilendirmektedir. Haçlı Seferleri bu konuda önemli bir dönüm noktası olarak ifade edilir. Elbette bu, uzun ve karmaşık bir süreci işaret etmektedir. Ama ana hatları ile denilebilir ki; bu sayede, Avrupa’da toplumlar arası etkileşimin artırılmasının yanı sıra Doğu ile Batı arasında da bir köprü kurulmuştur. Romantik bir zeminden ziyade kanla kurulduğunu söyleyebileceğimiz bu uzun süreli ve çok yönlü etkileşim, doğal olarak toplumların fikir yapılarında da etkilenmelere, değişimlere sebep olmuştur. Bunun pek çok sahaya, mesela inanç sistemlerine ve örgütlenme biçimlerine de yansması kaçınılmaz kabul edilebilir. O itibarla esasen bir Batı kurumu olan Masonluk içinde, Doğu’ya özgü farklı yerel unsurların izlerine rastlanması her halde doğal görülmelidir.

Ancak unutmayalım ki bahsettiğimiz etkileşim çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir. Üstelik Doğu’nun içinde de bir “Doğu” vardır. Örneğin yaşadığımız coğrafya üzerinde bize ait kabul ettiğimiz kimi fikir ve inançlarımız, bizden daha Doğu’daki kültürlerin fikir ve inançlarından da etkilenmiştir. Bu noktadan incelendiğinde, kökleri derinlere dayanan inançlarımızda İran, Hindistan, Uzak Doğu ve Orta Asya inançlarının etkileri hemen farkedilir. Tarikatler de doğal olarak bu çerçevede değerlendirilir.³³ Elbette bunu ani ve kısa süreli değil yüzyıllara yayılan bir etkilenme olarak görmek gereklidir. Özetleyecek olursak, insanoğlunu ilgilendiren her değer, çok taraflı, uzun ve görüldüğünden daha kapsayıcı bir sürecin sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir.

Söz gelimi Masonluğun tarihsel gelişimi içinde şövalyelik kurumunun Sünnî, İsmailî ve Dürzî gibi inanç sistemlerinden ve Ahilik yapısından etkilendiği dile getirilse de bunu bire bir eşlenen ya da örtüşen bir ilişki biçiminden çok karşılıklı etkileşim olarak değerlendirmek her halde daha doğru olacaktır. Derece sistemleri, dışa kapalı ve inisiyasyona dayalı ezoterik yapıları, sembolizması ve örgütleniş biçimleri açısından benzerlikler dikkat çekici olmakla beraber, bu hususlarda genelleme yapmak için temkinli davranmak şarttır. Çünkü yukarıda değindiğiniz etkileşimin sonuçları, farklı zamanlarda

³² Böke, M.Necati, a.g.e., s:168

³³ Ocak, Ahmet Yaşar, “Kalenderîler”, Türk Tarih Kurumu, 1992, s: 6-10

farklı coğrafyalarda farklı şekillerde karşımıza çıkabilmekte ve genelleme yapılmasını engellemektedir.

En başa dönecek olursak, 1920’li yıllarda Masonluk ile Bektaşilik arasındaki yakınlığı gösteren ifadeler bize sıcak görünse de, bunun üzerinde durulması gereken başka yönleri de vardır. Çünkü o tarihten 60-70 sene öncesinde yani 19. yüzyılın ilk yarısında bile, bu coğrafyada Masonluk, yerel halk tarafından “küfür niyetine” kullanılan bir sözcüktü. Örneğin 19. yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da yerel halkın Masonluğa bakış açısı ile ilgili izlenimlerini Dr. Schinas Kardeş şöyle aktarıyordu: *“Masonluğun yalnız adı bile dehşet, korku ve nefret uyandırıyor. Mason kelimesi ate, ihtilalci, dinsiz manasına geliyordu. Masonları cehennemlik diye adlandırıyorlardı. Rumlar, Ermeniler, Katolikler, Museviler ve Türkler bütün Masonları dinsiz, imansız, uğursuz kimseler sayıyorlardı.”*³⁴

Bununla beraber aynı dönemde farklı etkileşimleri işaret etmek adına, İngiltere eski sefiri İsmail Ferruh Efendi’nin 1825’te kurduğu Beşiktaş Cem’iyyet-i İlmiyyesi’nden de bahsetmek gerekmektedir. 1796’da Londra’da tekris edildiği söylenen İsmail Ferruh Efendi tarafından kurulan bu cemiyetin, devrin ileri gelenlerinden müteşekkil bir Loca olduğu ifade edilir. Bu cemiyetin 1826’da Yeniçeriliğin ve Bektaşî Ocağının kapatılması sırasında “Zamane Bektaşiliği” ile itham olunarak kapatıldığından ve üyelerinin sürgüne gönderildiklerinden bahsedilir ki bu bilgi son derece önemlidir. Ancak bu konuda farklı görüşlerin de olduğunu hemen belirtelim. Bu farklı görüşleri örneklendirelim: Cevdet Paşa’ya göre bu kişilerin Bektaşilikle o kadar ilgisi yoktur; Kemal Salih Sel’e göre bazı uygulamaları Masonlara benzese de Mason kabul edilemezler; Ekmeleddin İhsanoğlu’na göre Masonluktan ziyade o devrin önemli bir ulema grubu olması bu cemiyeti önemli kılmaktadır.³⁵

1826’da Bektaşî Ocağı’nın kapatılması ve Nakşibendiliğin çatısı altında faaliyetlerini sürdürmeye başlaması şüphesiz ki önemli bir tarihsel hadisedir. Bir süre geçtikten sonra tekrar faaliyete dönmeye başladıklarında Bektaşiliğin gizliliğe daha çok dikkat ettiği ve bu dönemde Masonlukla etkileşim içine girdiği üzerinde durulmaktadır. Hattâ kimi kaynaklarda Bektaşî şeyhlerinin çoğunun bu localara kaydoldukları belirtilmekte ve tarikatın ayin ve erkânı ile siyasi tavrında bu tercihin etkili olduğu ifade edilmektedir.³⁶

Anadolu’da durum böyle iken Rumeli’de durum daha da ileri gitmiştir. Belgrat’ta bulunan Bektaşî Ali Koç Tekkesi yabancılar tarafından bir Mason

³⁴ Gündoğdu, A. Oktay, “Masonik Tarihimizden Bir Kesit”, Mimar Sinan Dergisi, sayı: 109, s:23

³⁵ Umur, Suha, “Türkiye’de Masonluğun Uyku Dönemleri”, Mimar Sinan Dergisi, Sayı: 58, s: 9-11, İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992, “Beşiktaş Cem’iyyet-i İlmiyyesi” maddesi, Cilt:5, s: 552-553.

³⁶ İslam Ansiklopedisi, cilt:5, sayfa: 378; Melikoff, Turcica, XV, sayfa: 160-162.

Locası olarak değerlendirilmektedir.³⁷ Hattâ ikisinin arasında bir yerde durduğu da söylenebilir. Londra’da yayımlanan 9 Haziran 1855 tarihli “Cassell’s Illustrated Family Paper”³⁸ adlı dergide çıkan bir yazı, bu açıdan ilginç bulunabilir.³⁹ 1855 tarihli bu yazıdan anlaşıldığı kadarı ile, metni kaleme alan kişi bir Hristiyan aracılığı ile Belgrat’ta bir Bektaşî tekkesine götürülmüş ve orada edindiği izlenimlerle öğrendiği bilgileri bu metinde kullanmıştır. Bektaşiliğin farklı dini inanç ve değerlendirmelere hoşgörülü yaklaşımının özellikle Rumeli’de, tarikatin yaygın bir şekilde kabul görmesine ve özellikle Ortodoksluğa muhalif Hristiyan unsurlarla iyi ilişkiler kurulmasına zemin hazırladığı da bilinmektedir. Her ne kadar metinde yer alan kimi bilgiler tartışmalı görünse de o tarihlerde bir yabancıнын, tarikatlere ve Masonluğa ilişkin izlenimlerini içermesi açısından kayda değerdir. 9 Haziran 1855 tarihli “Cassell’s Illustrated Family Paper” adlı dergide yer alan bu yazı şöyledir:

"Son 30 yıldır Türkiye’de farmasonluğun varolduğu varsayılmaktaysa da bu konu hakkında ancak 5 yıl önce kesin bir kanaat elde edildi. O tarihlerde, aynı zamanda farmason olan bir tüccar, seyahati sırasında Belgrat’da iken hristiyan bir profesör tarafından bir Türk locasına tanıtıldı ve orada kardeşçe duygularla karşılandı. Türk farmasonlar kendilerini "Derviş" olarak isimlendirirler ve Müslüman olmalarına rağmen Avrupa farmasonlarının kullandığı işaretleri ve törenleri kullanırlar ve insanlığın hayrına yönelik amaçları takip ederler. Çok eşliliğe izin verilmemesi ve loca yemeklerine katılan kadınların peçe takmamalarından dolayı İslami önyargılarından sıyrılmış görünmektedirler. Belgrat’ taki Ali Koç Locası⁴⁰ yetmiş üyeden müteşekkildir. Üstad’ı, Cani İsmail Çolak Mehmet Said⁴¹ aynı zamanda Türkiye’nin Avrupa’daki localarının Büyük Üstadı’dır. Bu zat Türkiye İmparatorluğu’ndaki⁴² tüm localarla ve İran ile Arabistan’daki localarla ilişki halindedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda çok sayıda loca vardır. Yalnızca İstanbul’da dokuz loca mevcuttur. Bunların en meşhuru sema eden dervişlerin Sirkeci Tekkesi’dir.⁴³ İran’daki üye sayısı 50.000 kadardır. Türk farmasonlar işaret olarak çeşitli şekillerle süslenmiş küçük kahverengi bir şal⁴⁴ kullanırlar ve

³⁷ Layikteş, Celil, “Ali Koç Locası”, Mimar Sinan Dergisi, sayı: 145, s:28-35.

³⁸ Cassell’s Illustrated Family Paper, döneminin en önemli dergilerinden birisi olup John Cassell tarafından Londra’da hazırlanıp yayınlanmaktaydı. İlk sayısı 31 Aralık 1853 tarihinde yayınlanmış olan Cassell’s Illustrated Family Paper, gerek içinde yer alan illüstrasyonlar ve gerekse boyutları ile dikkat çeken sekiz sayfalı bir yayındı.

³⁹ Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Derviş Masonlar”, Tesviye Dergisi, sayı:67, s:32-33

⁴⁰ Bektaşiliğin Rumeli’deki Ali Koç Baba kolu kastediliyor olabilir.

⁴¹ Metnin yazarı, Türkçe isimleri İngilizce telaffuz kurallarına göre yazmıştır. Ancak bu isimde birine kayıtlarda rastlanamamıştır.

⁴² Metin içerisinde kimi yerde Türkiye İmparatorluğu, kimi yerde de Osmanlı İmparatorluğu ifadeleri geçmektedir.

⁴³ Metinde geçen “sema eden dervişler” ifadesinden, bahsedilen tekkenin bir Mevlevî tekkesi olduğu anlaşılmaktadır. Tekkenin ismi İngilizce telaffuzuna göre yazılmış olup Sirkeci olarak okunmaktadır. Ancak İstanbul Sirkeci’de böyle bir Mevlevî tekkesi hiçbir zaman olmamıştır. İsmi farklı okumalarından da bir sonuca ulaşamamıştır.

⁴⁴ Orijinal metinde “shawl” olarak geçmektedir.

Türkiye'ye farmasonluğu getirdiği için ölümle cezalandırılan Ali'nin⁴⁵ hatırasına atfen üzerinde kan damlalarını simgeleyen kırmızı benekler bulunan, yaklaşık iki inç⁴⁶ çapında ve son derece iyi cilalanmış beyaz mermerden bir teslim taşı⁴⁷ takarlar.”

Sırbistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1830 tarihinden sonraki dönemde Ali Koç Locasının, Sırlarla Türkler arasındaki gerginlikleri gidermek amacıyla barışa katkıda bulunacak şekilde çalıştığını da bu bilgilerimize ekleyelim.⁴⁸

Bunların yanında, farklı kaynaklarda da 19. yüzyıl sonuna doğru çok sayıda müridi “Masonik Mahfillere” katılan Bektaşî tarikatinden bahsedilir; hattâ ideal ve ritüel benzerliklerine de değinilir.⁴⁹ Örneğin Bektaşîliğe intisab ederken ritüelik ölüm ile yeni bir hayata başlamak dikkat çekici bir örnek olarak ele alınabilir. Bunun ötesinde zaman zaman şekli benzerlikler üzerinde durularak karşılaştırmalar yapıldığı da bilinmektedir.⁵⁰

Ancak konu sadece Bektaşîlik ile sınırlandırılmamalıdır. Tasavvuf geleneği, İslam dininde yer alan açık anlamlarla yetinmeyip gizli anlamların araştırılması ve bu araştırma sonuçlarının belli bir gelenek çerçevesi içinde, disiplin altında, sadece o yola intisap edenlere öğretilmesi demektir. Burada öğretinin doğası kendi metodunu belirleyerek “akıl” dan başka “sezgisel bilgiye” açık bir gönül yolunu da işaret etmiştir. Buna göre varlığın tekamül ederek yükselmesi mümkündür ve bu yol tek başına gidilebilecek bir yol olarak görülmediğinden, engel ve yanılsamalarla dolu olduğundan bir mürşidin “rehber”liğine ihtiyaç vardır. Tasavvuf geleneği, tarikatlerde olduğu kadar meslek örgütlerinde de iz bırakmıştır.

Hiç şüphe yok ki kültürümüzde önemli bir hatırası olan lonca teşkilatlarının hem bir meslek örgütü olarak, hem de İslam tasavvufu ile bezenmiş fütüvvet kökenli ritüelleri ile özel bir yeri vardır. Kimi uygulamalar açısından Masonlukla bazı benzerlikler kurulması çok zor değildir. Hem “önlük kuşanma” gibi şekli unsurlar, hem mesleki ilerlemeye ve tekamüle verilen önem, hem de -belli kurallar çerçevesinde kalınsa da- farklı inançların üzerinde bir birliktelik kurma fikri göz ardı edilemez.

⁴⁵ Hz. Ali

⁴⁶ Bir inç (inch)= 2,54 cm.

⁴⁷ Orijinal metinde, dodekahedron yani oniki yüzlü olarak geçen Teslim Taşı, Bektaşîlikte 12 imamı temsil eder.

⁴⁸ Koloğlu, Orhan, “Abdülhamit ve Masonlar”, Eylül yayınları, İstanbul, 2001, s: 29.

⁴⁹ Dumont, Paul, “Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk”, YKY, İstanbul, 2000, s:92

⁵⁰ Örneğin Haydar, Rifat, Farmasonluk, İstanbul 1934, s: 209-213'te yapılan karşılaştırma ilginçtir. Buradaki benzerliklerin önemli bir kısmı yüzeyseldir. Bu karşılaştırma keza Koloğlu, Orhan, “Cumhuriyet Döneminde Masonlar”, Pozitif yayınları, Ekim 2004, s: 248-250' de de verilmiştir.

Bununla beraber, 19. yüzyılın sonu ile birlikte Masonluğun yükselişinde “İttihad- ı Anasır” kavramı yani cemaatlerin kardeşliği, politik bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Masonluğun bu dinler üstü tutumu milli Masonluğun kuruluşu aşamasında Türkçe ritüel metinlerine de yansımış; Masonluk bir “Tarîkat” ve törenler de aynı çerçevede içinde “Âyîn” şeklinde ifade edilmişti.⁵¹ Bunun politik bir vasıta olarak bir inanç birliğine göndermede bulunduğu düşünülebilir. Diğer taraftan farklı bir görüş olarak bu topraklarda müslümanların Masonluğa kabul edilmeye başlanır başlanmaz Masonluğu doğrudan doğruya bir tarikat ya da “sufi kardeşlik” olarak algılamasından da bahsedilebilir.⁵² Tüm bu görüşlerden yola çıkarak Masonluğun öncelikle, farklı inanışlara daha fazla hoşgörü gösteren Bektâşilik, Mevlevilik ve Melamilik gibi bazı tarikatlerle bağdaştırılmasını gündeme getirdiği söylenebilir.⁵³

Ancak yine de bizi temkinli davranmaya yöneltten sebepleri unutmamak gerekir. Unutulmamalıdır ki; 19. yüzyıl sonu ile birlikte özellikle aydınların Masonluğa girişinde, “hakikat arayışı” ya da “ezoterik gelenek” gibi nedenlerden daha çok koruma altında muhalefet etme ihtiyacı⁵⁴ ve politik kaygılar ön plandaydı.⁵⁵ Masonluğun bu yönü ile, doğrudan tarikatlerle ilişkilendirmenin ötesinde, dönemin özellikleri nedeni ile Doğu’nun aydınlanmacı düşünürlerini ve yeniliğe açık muhalif aydınlarını cezbediği söylenebilir.⁵⁶ Bir başka ifade ile Masonluğun özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet ve ilerleme fikirleri, hem genel hem de bölgesel sıkıntılar düşünülecek olursa, her kökenden gelen aydınları kendisine çekiyordu. Hiç şüphe yok ki, farklı etnik ve dini kökene bağlı kardeşlerin bir arada bulunduğu evrensel kardeşliği temel alan yaklaşımı ile Masonluk; bu topraklarda, o sıkıntılı dönemde, bir ihtiyaca cevap veriyordu.⁵⁷

İstanbul basınında bir ara, Melamilik ve Masonluk ilişkisi üzerine tartışmalar çıktığı da bilinmektedir.⁵⁸ Bu tartışmalar sırasında Haziran 1911’de Şehrah Dergisi’nde “Masonların dinleri birleştirme ve dünyayı ıslah” amaçları ile

⁵¹ Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Başlangıcından Günümüze Türk Masonluğunda Ritüeller, Çırac Derecesi, 1909-2004”, İVAL, 2005’ de detayları verilen 4 nolu “Birinci Derece-i Remziyyeye Mahsûs Ma’lûmât, Mübtedî” ve 5 nolu “Mübtedî Derecesi Rehber-i Mesâîsi” ritüel metinleri.

⁵² Zarcone, Thierry, “Türk ve Pers Masonluğunda ve Para-Masonik Teşkilatlarında Gnostik/Sufi Sembol ve Düşünceler”, Mimar Sinan Dergisi, Sayı:145, s: 12

⁵³ Koloğlu, Orhan, “Abdülhamit ve Masonlar”, Eylül Yayınları, İstanbul, 2001, s: 223-224

⁵⁴ Kırım Savaşı ertesinde 1856’ da açıklanan Islahat Fermanı, azınlıklara ve yabancılara eşitlik ifade etmesi ve yabancı tebaa mensuplarına elçiliklerin diplomatik himaye imkanını getirmiş olması ile dikkat çekicidir. Bu, loca faaliyetlerine de -o günün koşullarına göre- serbestlik ve kolaylık getirmiştir.

⁵⁵ Koloğlu, Orhan, “Cumhuriyet Döneminde Masonlar”, Pozitif yayınları, Ekim 2004, s: 246.

⁵⁶ Tüm bunların yanı sıra unutmayalım ki 19. yüzyılın ikinci yarısında giderek kızışan ve hesaplaşma içine giren bir dünya vardı. Böyle bir tablo içinde denilebilir ki, kimi Batılı hükümetler, yabancı konsoloslukların himaye ettiği locaları Doğu’ daki etki alanlarının genişlemesine yardımcı birer misyoner kurum gibi görüyorlardı. Ancak şu hususu da gözden uzak tutmayalım; yabancı locaların bir kısmı da bu faaliyetlerini siyaset olarak değil, “etnik din ve köken farklılıkları nedeni ile bölünmüş Doğu halklarının kardeşçe yaşaması yolunda çalışmak” ve özgürlük, eşitlik, kardeşlik fikirlerini dünyaya yayararak bir dönüşümün kıvılcımını ateşlemek şeklinde görüyordu.

⁵⁷ Bu konu Bölüm 4.2’de ayrıca ele alınmaktadır.

⁵⁸ Koloğlu, Orhan, “İttihatçılar ve Masonlar”, Pozitif Yayınları, Şubat, 2005, s: 227-232.

tarikattekililerin amaçlarının aynı olmadığı çünkü tarikattekililerin “dünyayı ve çevrelerini değil kendi nefislerini ıslah ile ilgilendiği için bu tür siyasetle ilişkileri olamayacağına” ilişkin yorumlar da yer almıştır.⁵⁹

Yolculuğumuzun bu noktasında “Tarikat-i Salahiyye” ile karşılaşırız. Anlaşılan o ki; Eylül 1921’de kurulan bu cemiyet, Bektaşilik gelenekleriyle Masonluğun kimi özelliklerini bağdaştırmaya çalışan bir yapıdaydı. Politik bir güç olarak hilafeti koruyup yeni bir şariat devlet düzeni planlamak, bunu yaparken Bektaşî geleneklerinden yararlanmak ve ritüellere -hattâ nizamnameye- varıncaya kadar Masonik bir yapı içinde örgütlenmeyi düşünmek ilginç bir deneme olarak değerlendirilebilir.⁶⁰

Milli Mücadele’de Anadolu hükümetinin yanında yer alan Bektaşî tarikatı, Cumhuriyetin kurulmasından sonra, yani yolculuğumuza ilk adımımızı attığımız tarihten bir yıl sonra 1925 sonunda diğer tarikatlar gibi tarihe karışmıştır.⁶¹ Burada dikkati çeken bir husus olarak tasavvuf kökenli olmasından ötürü daha muhalif bir geleneğe sahip bu yapının bir kısmının Cumhuriyet döneminde devlet politikaları ile –istisnalar hariç- uyum içinde hareket etmesidir. Yine de tarikatlar mevcut toplum düzeninde hep mesafe ile yaklaşılan bir konudur.

Bu konuların zaman zaman daha da hassas hale geldiğini tersimatlardan takip edebiliyoruz. Uyanış Dönemi’nden sonra bu konuda bir de levha yayınlanmıştır. Konuyla ilgili olarak 1950 yılı İzmir Muhterem Locası tersimatlarında şu bilgilere rastlıyoruz:

*“Bundan sonra Yüksek Şura’dan gelen levhalar hususi merasimle ayakta okunarak dinlendi. Hükümetçe ve kanunen kapatılmış olan bazı tarikata intisap edenlere Masonluğun imtizaç edemeyeceği.... Tarikatlar hakkındaki levhanın Mabedin münasip bir yerine talik edilmesi kabul edildi.”*⁶²

*“Hükümetçe kapatılmış tarikatlere Masonların intisab edemeyecekleri hakkındaki Yüksek Şura levhasının bir yıl müddetle Mabed dahiline asılması tekrar temenni edildi.”*⁶³

Masonluğun bir tarikat gibi algılanışı 1951 yılına geldiğimizde de gündemdedir. 1951 yılında Mason Derneği’nin kapatılması ile ilgili kanun teklifinin Meclis

⁵⁹ Koloğlu, Orhan, a.g.e., s: 229.

⁶⁰ Bu konuda örnek olarak Zarcone, Thierry’ nin “Türk ve Pers Masonluğunda ve Para-Masonik Teşkilatlarında Gnostik/Sufi Sembol ve Düşünceler” başlıklı makalesi incelenebilir. Mimar Sinan Dergisi, Sayı:145, s: 19-20.

⁶¹ “Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklarla Birtakım Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun” 30.11.1341 (1925) tarihinde kabul edilip, 13.12.1341 (1925) tarihinde 243 nolu Resmi Gazete’ de yayınlanmıştır.

⁶² İzmir Muhterem Locası, 28 Eylül 1950 tarihli tersimatı.

⁶³ İzmir Muhterem Locası, 12 Ekim 1950 tarihli tersimatı.

çatısı altında görüşülmesi önemli bir hadisedir. Her ne kadar teklif reddedilse de eleştiriler dikkat çekicidir. Kanun teklifinde Masonluğun bir “Tarikat” olduğu ve bu nedenle kanunlara aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Hristiyan Mistisizmi ve Yahudi Kabalası gibi İslam Tasavvufu da kültürel mozayikimizde derin izler bırakmış inanç ve düşünce sistemlerinden biridir. Bireyin ve toplumun kendini tanımasında, yüzleşmesinde, ilerlemesinde ve tekamülünde önemli roller üstlenmişlerdir. Tarikatler, Ahilik ve lonca teşkilatları da pek çok unsur gibi kültürel geleneğimizin içindedir. Elbette bunlara insanoğlunun sınır tanımaz, tükenmez düşünce dünyasının serüveni de eklenmektedir. Masonluk da bu toprakların harmanındaki yerini almıştır. Öyle görünmektedir ki; bireyin tekamül ederek daha yetkin bir kavrayışa kavuşabilme potansiyeli, bütün ihtişamı ile tüm bu değerlerin üzerinde yükselmektedir. Öyle görünüyor ki Masonik kültürümüzde tasavvuf kurumlarının izleri incelenmeyi hak etmektedir.

5.3- Masonluk Kültürümüzde Siyasetin  zleri

Yavuz Selim A ao lu

Hepimiz biliriz; siyasi tartişmaların uzağında kalmak Masonlukta temel bir husustur. Locaların, Kardeşlik Zinciri’ni kolayca zedeleyebilecek; ezoterik zeminden uzaklaşılmasına yol açabilecek; ve bunlara ilaveten kurumsal olarak da harici etkileşime açık hale gelmelerine sebep olabilecek tartişmalara mesafeli durmaları anlaşılır bir şeydir. O nedenle siyaset, Masonların şahsi değerlendirme sahasına ait görülür.

Diğer yandan Masonluk, esas olarak bireyin tekamülü ile ilgilendiği için, Masonlar, bireyi belli yönleri ile inşa eden bu konuya büsbütün ilgisiz kalmamışlardır. İlke olarak bunun özenle ele alınmasına ve karşılıklı çatışmaya dönüşmeyecek olgunlukta incelenmesine dikkat edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Ancak buna –kimbilir belki de konuların “doğası” gereği- her zaman, her yerde ve yeterince dikkat edildiğini söylemek mümkün değildir. Dünya tarihi içindeki pek çok örnekten biri olarak, Türkiye’de de Masonların günlük siyaset ile yakın etkileşim içine girmiş oldukları söylenebilir. Memleketimizdeki Masonluğun kuruluş safhasından itibaren uzun yıllar bu etkileşim sürdüğü için ve ortak hafızamızda da belirli dönüm noktalarında derin izler bıraktığı için Masonik kültürümüzde siyasetin etkisinden bahsetmek kaçınılmazdır. Bu etki, esasen geçmişte kalmış bir olgunun, günümüze bırakmış olduğu izlerdir.⁶⁴ Dilerseniz, şimdi zaman içinde bir yolculuğa çıkalım ve memleketimizde siyasetin Masonlukla etkileşiminin izini ana çizgiler üzerinden takip ederek özetleyelim.⁶⁵

Milli Masonluğun kurulmasından önceki dönemlerde, daha çok yabancılarının devam ettiği Mason Localarına 19. yüzyılın sonundan itibaren Genç Osmanlıların ve ardından J n Türklerin yoğun ilgi gösterdiği bilinen bir konudur. Masonluğun “Hürriyet, Eşitlik ve Kardeşlik” vurgusu hiç şüphesiz Osmanlı aydınları tarafından kolaylıkla benimsenmiştir. Buna karşılık Osmanlı idaresinin de elinden geldiği kadar kimi Localara ve muhalif gruplara baskı uygulamaya çalıştığı malumdur. Bazı Mason Localarının, politik muhalif gruplara çeşitli kolaylıklar sağladığı da öteden beri ifade edilmektedir. Osmanlı’nın son dönemindeki Batılılaşma serüveninde pek çok unsurdan biri olarak Masonların oynadığı rol göz ardı edilecek gibi değildir. Örneğin Selanik’teki 1908 yılı II. Meşrutiyet kutlamalarına regalyeleri ile katılan Masonlar muhakkak ki dikkat çekmişlerdir. Bütün bu gelişmelerin yurt dışında çok olumlu bir hava estirdi i, yabancı obediyanların bunu bir Masonik başarı

⁶⁴ Günümüzde rastladığımız bu izler, hiç tereddüte yer bırakmayacak şekilde, Masonik mail gruplarındaki yazışmalarda gözlemlenebilmektedir.

⁶⁵ Bunu yapmaktaki amacımız elbette yeni bir mücadele zemini yaratmak değil sadece olguları anlamaya çalışmaktır.

olarak adlandırdığı hep bilinen şeylerdir. Hattâ Jön Türkler için “İnsanlığın ve İlerlemenin Şöyayeleri” tabiri kullanılmıştır.⁶⁶ Her ne kadar bu tabir ilerideki yıllarda tamamen zıt bir ifade ile değiştirilecek olsa da, İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Avrupa’da o tarihlerdeki lobi faaliyetleri, bu ülkelerdeki Mason obediyanlarının coşkulu destekleri ile sürdürülmüştür.⁶⁷

Burada iki farklı bakış açısından bahsetmemiz gerekiyor. Bunlardan ilki, Masonik obediyanların da kendi etki alanları çerçevesinde rekabet içinde olmaları ve Batılı hükümetlerin, yabancı konsoloslukların himaye ettiği locaları Doğu’daki etki alanlarının genişlemesine yardımcı birer misyoner kurum gibi görmeleriyle ilgilidir. Hattâ araştırmacı Paul Dumont bu durum için “Sömürge Masonluğu” tabirini kullanmaktadır.⁶⁸ Diğer yandan, birçok belgede açıkça tespit edildiği üzere, o dönemlerde de localarda siyaset ve din tartışmaları yapmak yasaktı; bulunulan ülkenin yasalarına riayet etmek de şarttı. Dolayısıyla, yabancı locaların bir kısmı bu faaliyetlerini siyaset olarak değil, “etnik din ve köken farklılıkları nedeni ile bölünmüş Doğu halklarının kardeşçe yaşaması yolunda çalışmak” ve özgürlük, eşitlik, kardeşlik fikirlerini dünyaya yayarak bir dönüşümün kıvılcımını ateşlemek şeklinde görüyorlardı. Yani o dönem localarının kendilerini Batı’nın aydınlanmacı fikirlerini Doğu’ya taşıyan birer vasıta olarak görmeleri de söz konusuydu. Hiç şüphe yok ki, farklı etnik ve dini kökene bağlı kardeşlerin bir arada bulunduğu, evrensel kardeşliği temel alan yaklaşımı ile Masonluk bazı ihtiyaçlara cevap veriyordu.

Neticede diyebiliriz ki tüm bunların bileşkesi, Masonluğu, kısa zaman içinde, toplumsal hayatın her boyutunda çok önemli ve ayrıcalıklı bir konuma getirmiştir. Bakın l’Union d’Orient Locasının açılış töreninde Üs.: Muh.: neler söylemiş:

*“Bugüne kadar birbirini küçümsemekten, birbirine baskı yapmaktan ve birbirlerinden nefret etmekten başka bir şey yapmamış çeşitli ırkların oturduğu (...) medeni ya da dini kanunların, farklı tarikatların ve cemiyetlerin insanları birleştireceği yerde ayırmaktan başka bir şey yapmadığı bu ülkede, tek geçerli ilaç (...) tek amacı bu çeşitli ırkların gerçek birliğini, onların birbirini sevmesini, birbirine değer vermesini sağlamak ve karanlıklara gömülmüş olanları aydınlatmak amacını taşıyan Masonluktur.”*⁶⁹

Ya da Proodos (Terakki) Locasının Hatibi bakın nasıl hitap etmiş:

⁶⁶ Iacovella, Angelo, “Gönye ve Hilal”, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005, s: 46

⁶⁷ Örnek olarak Dumont, Paul, “Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk”, YKY, İstanbul , 2000, s: 97-121, Iacovella, Angelo, a.g.e. s: 45 dikkat çekicidir.

⁶⁸ Dumont, Paul, 26 Mart 2008 tarihli yayınlanmamış İzmir Konferansı

⁶⁹ Dumont, Paul, “Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk”, YKY, İstanbul , 2000, s:21.

*“Aramızdaki bu ayrılıklar, bu kinler niye? (...) Bizim önümüze koyduğumuz hedef, önyargılarla mücadele etmek, siyasi ve dini ayrılıkların yarattığı kinleri yatıştırmak, insanları çözülmez kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlamaktır.”*⁷⁰

Zaman içindeki yolculuğumuza devam edecek olursak, 31 Mart İhtilali’nin ardından iktidara gelen İttihad ve Terakki Partisi, millî Masonluğun organizasyonunu bir politika şeklinde planlayan güç olarak bilinir.⁷¹ Bu çerçevede tesis edilen Milli Masonluğun ilk Büyük Üstadı da İttihad ve Terakki Partisi’nin başındaki üç önemli figürden birisi olan Talat Paşa’dır. Diğer taraftan memleketimizde ilk Masonik kurum olan Yüksek Şura’nın re-organizasyonunda da “siyasî tazyiklerden” bahsedildiğini unutmayalım.⁷² İttihad ve Terakki Partisi’nden sonra iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf Partisi için de benzer şeyler söylenebilir. Partinin önde gelen isimlerinden Rıza Tevfik de Büyük Üstat seçilmiştir. Farklı siyasi saflarda sert mücadele içinde bulunan Kardeşlere örnek olarak Büyük Üstat Rıza Tevfik’in, siyasi çekişmelerin rüzgarı ile, karşı partiye mensup muhalif Mason Kardeşlerinin isimlerini açık bir şekilde basına ve emniyet güçlerine vermesi çok dikkat çekicidir.⁷³ O devirde bir çok Locanın arşivine el konularak muhalif partiye mensup Kardeşlerin tutuklanıp sürgüne yollanması hiç şüphesiz memleketimizdeki Masonluğun ortak hafızasında yaralar açmıştır.

Ardından gelen Cumhuriyet döneminde de durum farklı değildir. Tek parti döneminde de, sonrasında da, önemli mevkilerdeki Masonları hep siyasi mücadelenin saflarında, birbirleriyle mücadele içinde görmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denemesi kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanıp akabinde 1925’te Takrir-i Sükun Kanunu kabul edildiğinde bu durumdan en fazla etkilenenler, şüphesiz, bu partinin kurucuları olan bir grup eski İttihad ve Terakki üyesi Kardeşti.⁷⁴ Tek Parti Döneminde, Ankara’da vazifeli önemli bir grup siyasetçinin Masonluğa kabul edilmemesi⁷⁵, buna mukabil farklı bir bölümünün tekris edildikten sonra süratle derecelerinin yükseltilmeleri⁷⁶ de önemli sıkıntılar yaratmıştır. Aynı

⁷⁰ Dumont, Paul, a.g.e., s:56.

⁷¹ Detaylı bilgi için Bkz. Layikteş, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.1, Yenilik Basımevi, İstanbul 1999, s: 113-123

⁷² Eski Büyük Üstadlardan Hayrullah Örs Kardeş 3Ekim 1965 tarihli Konvan’da bu hususa değinmiştir.

⁷³ Layikteş, Celil, a.g.e., s: 124

⁷⁴ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları olan Cavid Bey, Rahmi Bey, İsmail Canpolat, Bekir Sami, Cahit Yalçın Kardeşler eskiden İttihad ve Terakki Fırkası saflarında birliktelerdi. Bu isimler zaman içinde tasfiye edildiler.

⁷⁵ O dönemde Cumhuriyet Halk Partisi’ nin önde gelen isimlerinden, Şükrü Saraçoğlu, Parti Genel Sekreteri Recep Peker ve Mahmut Esat Bozkurt bu gruba örnektir. Bu grubun Masonluk hakkında olumsuz bir kanaate sahip olduğu bilinmektedir. Bunların arasında özellikle Recep Peker’in 1931-1936 arasındaki dönemin en etkili isimlerinin başında geldiğini hatırlayalım. Recep Peker’in Masonluk hakkındaki görüşleri için Bkz. Tunaşar, Seyhun, “Türk Ulusal Masonluğunda 1935 Uykuya Yatma Olayı”, Piramit Yayıncılık, Ankara, 2005, s:30-31

⁷⁶ Şükrü Kaya, Hasan Saka, Tevfik Rüştü, Cemil Uybadin ve Kazım Özalp Kardeşler bu gruba örnektir. Detaylı bilgi için Bkz. Mimar Sinan Dergisi, Sayı: 65, s: 8-17

dönemde Masonluğun “kökü dışarıda”, “dinsiz” ve “beynelmilel” olduğu yönündeki eleştiriler siyasi çekişmelere konu olmuş, kurum içinde de ilginç ve sert yorumlara yol açmıştır. Gerçi daha 1929’da derneğin resmi ismi “Türk Yükseltme Cemiyeti” yapılmışsa da “beynelmilellik” eleştirileri bitmemiştir. O yıllarda yaşanan Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesindeki başarısızlık da bu tabloya eklenebilir. Tek Parti döneminde Kardeşler arası siyasi mücadele 1930 yılı Büyük Loca seçimlerine kadar taşınmıştır. 1930 senesi Büyük Loca seçimlerinde o devirde “Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Mıntıkası Umumî Müfettişi” olan Hakkı Şinası Paşa’nın parti adına müdahalesi ve bu müdahale gölgesinde yapılan seçimle ilgili tartışmalar, Loca kapatma kararları, istifalar ve yeniden seçimler, tarafların konu hakkında yayınladıkları broşürler⁷⁷ vs. hem kurumun içinde giderilmesi güç izler bırakmış⁷⁸, hem de devletin bakışında şüphe ve gerilimi arttırmış olsa gerektir. Anlıyoruz ki o devirde, Masonluğun devlete karşı muhalefetin içinde yer alacağı endişesi de hissedilmiştir.⁷⁹

Masonluğun “Milliliği” ve “Beynelmillelliği” konuları o günlerin şartları altında Kardeşler arasında da keskin saflaşmaya sebep olmuş gözükmektedir. Örneğin Önceki Büyük Üstaplardan Servet Yesari’nin 1931 yılında basılan “Franmasonlukta milliyet ve beynelmileliyet mevzuu hakkında Hitabe” başlıklı risalesinde şu cümleler yer almaktadır:

“Her millî Masonluğun kanunlarında bazı menasıp ve makamatın millî teb’aya inhisarı için hükümler vardır. Ezcümle bizim kavanini esasiyemizde Büyük Üstat ile Büyük Üstat Muavininin Türk teb’asından olmasını şart ittihaz etmiştir. Bu güne kadar bu kayıt Masonluğun memleket dahilindeki münasabatın hüsnü idaresi bahsinde kâfi geliyordu. Masonlar bir vakıa ile mazaratı tahakkuk etmeyen mevcut halleri kaldırmak için bazı Biraderlerin rencide hatır olmasını istemezler. Bunun için büyük bir nezaketle bu noktada söz bile söylememişlerdir. Lâkin son zamanlarda bazı vak’aların cereyanı gösterdi ki ecnebi teb’asından olup memlekette misafir bulunan bazı kardeşlerin bu misafirliğin vicdanlarına tahmil ettiği vazifeleri Masonluk sahasında unutarak memleket dahilinde Türk Masonluğunun vaz’ve mevkiini rahnedar edebilecek teşebbüslerde bulunmasına karşı daha bazı tedbirler almak zarureti vardır.”

1932 yılında İstanbul’da toplanan Uluslararası Mason Birliği de basında eleştirilere sebep olmuştur. Aynı yıl askeri personelin başka teşkilatlarda görev

⁷⁷ Necat Muhterem Locası’ nın 14 Eylül 1930 tarihli toplantısı sonunda dağıttığı yazı ile Servet Yesari, İbrahim Necmi, Ahmet Nehri ve Celal Tahsin Kardeşlerin imzaladığı 1930 tarihli “Türk Masonluğunda 1930 İntihabat Buhranı Hakikat ve Mahiyeti” başlıklı matbu broşür.

⁷⁸ Bu dönemde halef-selef olarak görev yapan görevli Kardeşler arasındaki sıkıntılar daha sonra “Azim Muhterem Locası” olayında da gündeme gelmiştir. Keza “Türkiye Şu:.. Âl:..”since 1931 yılında bastırılan “Hâ:.. Üm:.. Â:.. Kay:..1” ve eski Bü:.. Üs:..lardan Servet Yesari’nin konferans metni gerek üslup gerekse içerik olarak hayli dikkat çekicidir.

⁷⁹ “Türkiye’de Hürmasonluk Tarihi”, İstanbul 1951, s: 153

alamayacağına ilişkin kararlar birlikte Büyük Üstat dahil pek çok Kardeş dernekten istifa etmek zorunda kalmıştır. 1933'e gelindiğinde İzmir'de Mason Mahfilinin kurşunlanması ve akabinde cereyan eden hadiseler siyasi sahada Masonluğu hep konuşulur kılmaya devam etmiştir. 1934 yılından itibaren Mason Localarının kapatılacağına ilişkin basında çıkan haberler ve 1935 senesinde Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde kabul edilen "Beynelmilel maksatlarla cemiyet yapılamayacağı gibi, kökü yurt dışında olan cemiyetler kurmak yasaktır. Milletler arasında beraberlik yapmada devletin faide göreceği cemiyet kurmak veya kurulu olanların şubelerini açmak için İcra Vekillerinin kararı lazımdır" şeklindeki tasarı son derece dikkat çekicidir. Bu gelişmenin hemen ardından o yıl erkenden "yaz tatiline" girme kararının verilmesi, bu meyanda çok sayıda Kardeşin istifa etmeleri, 1935 yılı Eylül ayında çalışmaların tekrar başlaması ile birlikte Partiye mensup Kardeşlerin toplantılara katılmaması⁸⁰ ve bazı tanınmış milletvekillerinin istifa ettiklerinin açıklanması⁸¹ Ekim ayı başında olacakların habercisidir.

Bu dönem içerisinde devlet yönetiminde etkili olan başta Recep Peker olmak üzere Şükrü Saraçoğlu, Mahmut Esat Bozkurt gibi isimlerin karşıt tutumlarının ve basında yer alan kampanyaların önemli yer tuttuğunu belirtmemiz gerekiyor. 1920'lerin sonu ve 1930'ların ilk dönemi pek çok ülke gibi memleketimizde de dikkat çekici gelişmelere sebep olmuştur. Tabii, belki söylemeye gerek yok, bütün bu gelişmelerin, devrin genel şartları ile birlikte yani o bütün içinde değerlendirilmesi gerektiğini unutmayalım. Neticede tüm bunlar Masonlar içindeki gruplaşmaları izleri silinmeyecek derecede keskinleştirmiştir. Neticede hem iç politika hem de dünyadaki gelişmeler etkili olmuş ve Almanya'da, İtalya'da, İspanya'da ve Portekiz'de sırayla faaliyetleri yasaklanan Masonluk, sonunda 1935'te Türkiye'de de faaliyetini durdurmak zorunda kalmıştır. Bununla ilgili olarak, ileriki yıllarda milletvekili ve Ekonomi ve Ticaret Bakanı olarak görev yapmış olan M. Zühtü Velibeşe Kardeş'in şu sözleri çok dikkat çekicidir:

*"İcabında müdafaa edilmek ümidiyle, Skoç ritinde üst derecelere çıkarılan harici mevki sahibi kişilerin Masonluk lehine bir hareketleri, bir faydaları olmadı"*⁸²

Bu mevki sahibi kardeşlere ilişkin ifadeler Servet Yesari Kardeşin 1931 yılında neşredilen konuşma metninde şu şekilde geçmektedir:

⁸⁰ Tunaşar, Seyhun, "Türk Ulusal Masonluğunda 1935 Uykuya Yatma Olayı", Piramit Yayıncılık, Ankara, 2005, s: 54-55

⁸¹ 9 Eylül 1935 tarihli 759 sayılı Levha ile Kütahya milletvekili Dr. Lütfi Kırdar, Antalya milletvekili Dr. Cemal Tunca ve Bursa milletvekili Esat Sagay'ın istifa ettikleri duyurulmuştur.

⁸² Tunaşar, Seyhun, a.g.e., s:55

“... Esasen Yüksek Şûra, Ankara’ da bulunan ve oradaki büyük vazifeleri buraya gelmeleri imkanını selbeten birçok muhterem uzuvlarıyla da temas etmek lüzumunu çoktan beri hissediyor ve elzem görüyordu”⁸³

O dönemde Dışişleri Bakanlığı da yapmış bir Kardeşimiz olan Tevfik Rüştü Aras Türkiye’de Masonluğun Uyku Dönemi’ne girişi hakkında şu sözleri farklı saflarda yürütülen mücadeleyi vurgulaması açısından dikkat çekicidir:

“Mücadele yerine.... Meclis’ te ve Kabine’ de bulunanlar toplanarak uykuya karar verdik ve bu suretle parti içindeki birliği ve beraberliği zedeleyici gidişi önledik ve Atatürkçü ekibin elele çalışmasını sağladık.”⁸⁴

Zaman içindeki yolculuğumuzu sürdürdüğümüzde, Uyku Dönemine girişten 13 sene sonra, yani 1948’deki Uyanış Dönemi’nde de eski gerilimlerin sona ermediğini tespit edebiliyoruz. Bilindiği üzere o tarihte Sembolik Locaların yeniden organizasyonunu Yüksek Şûra yürütmüştür. Bu aşamada atılan adımlar açısından en dikkat çekici husus, Uyanış ile birlikte eski Locaların tekrar “uyandırılmaması” olduğu kadar, eski Mason üyelerin yeni derneğin kendiliğinden üyesi kabul edilmemesi ve sadece “uyandırılması” hususunda ittifakla karar alınanların yeni Loca çalışmalarına katılmalarına izin verilmesidir. Hattâ bu dönemde “uyandırılmayanlar” birer haricî olarak değerlendirilmiştir.⁸⁵ Denebilir ki bu durum uzaktan bakıldığında bir tür merkezi “tasfiye”⁸⁶ hareketi olarak yorumlanmaya müsaittir. Bu durum bir taraftan eski dönemlerde yaşanan bazı gerilimlerin yeni döneme taşınmama çabası olarak değerlendirilse de, yıllar önce Tekris edilerek Masonluğa adım atmış bir Kardeşin Masonluğunun bu şekilde yeniden değerlendirmeye tutulması, Kardeşlik mefhumu açısından şaşırtıcıdır. Zaten bu tutum, karşılaşılan tepkiler sebebi ile daha sonra değiştirilecektir. Ancak bu işlemlerin ortak hafızamızda iz bıraktığı kesindir.

30 Eylül 1950 tarihli, yeni bir Büyük Loca’nın Yüksek Şûra “himayesinde” kurulması ile ilgili karar alınan Yüksek Şûra toplantısına ait tersimattâ da 1909-1935 arası döneme ilişkin bir değerlendirme dikkat çekmektedir. Bu değerlendirmede kurumlar arası rahatsızlara da değinilerek, Büyük Loca’nın kapanma mecburiyetinin siyasi zaruretlerden kaynaklandığı vurgulanmaktadır.⁸⁷

Yine bu dönemde, yani 1950’li yıllarda, Türkiye’de çok partili hayata geçişin sancıları Masonları da etkilemiştir. Hayli ilginç bir örnek olarak, bir locanın 23

⁸³ Ha.: Üm.: A.: Kay.: Servet Yesari’ nin 23/6/1931 tarihli hitabe metni, İstanbul 1931, s:10

⁸⁴ Tunaşar, Seyhun, a.g.e., s:49

⁸⁵ Erendağ, Dündar, “İdeal Muh.: L.:sı Tarihçesi”, 2004, s:24’ de aynı hususlar vurgulanmıştır.

⁸⁶ “Tasfiye” tâbirini konuyla ilgili değerlendirme yaparken Suha T. Aksoy Kardeşimiz kullanmaktadır. Bkz. “1965-1966 Olayları”, Ülkü L.: Yayınları No:9, İstanbul, Haziran 2003, “Uyuma ve Uyanış” başlığı, s.24

⁸⁷ Tersimat metni için Bkz. Layikteş, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.1, Yenilik Basımevi, İstanbul 1999, s: 171

Ekim 1950 tarihli ve Üstad-ı Muhterem imzalı olarak Kardeşlere yolladığı ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi duruma işaret eden ve Kardeşlerin görüşlerini istediği çağrı yazısı gösterilebilir.⁸⁸ Benzer durumlar o tarihlerde diğer Localar için de geçerlidir. Çok partili hayat her müessesede olduğu gibi Masonlukta da etkisini gösterecektir.

1951 yılında Mason Derneği'nin kapatılması ile ilgili kanun teklifinin Meclis çatısı altında görüşülmesi iz bırakan bir başka hadisedir. Kanun teklifinde bu defa “dinsizlik” yerine “tarikat” olduğu ve bu nedenle kanunlara aykırı olduğu eleştirisi dikkat çeker. Keza “esas maksatlarının gizlendiği”, “gizli” bir kurum olduğu ve “şifre” ile haberleşildiği ve idari Merkezinin İskoçya olduğu eleştirileri yapılır. Yapılan müzakere sonucu teklif reddedilir ama tartışmalar basında da yer bulur. Mesele, Kardeşler arasında da doğal olarak yankı bulur.

Bunlara ilaveten 1950’li yılların başından itibaren bir Büyük Loca kuruluşu için çalışmalar başlatılmıştır. Ancak tam bağımsız bir Büyük Loca kurulması için farklı formüllerle yapılacak girişimler ve denemeler 1956 yılı Aralık ayına kadar sürecektir. Aradaki süre sıkıntılarla geçmiştir. Üstelik, Büyük Loca’nın yeniden tesisinden sonra da siyasi etkileşimin etkileri sürmüştür. Bir örnek olarak, Ahmet Salih Korur Kardeşimiz Büyük Üstat olarak görevini sürdürürken aynı zamanda Başbakanlık Müsteşarı olarak siyasi hayatın merkezindeydi. 1960 İhtilali şüphesiz ki kendisiyle birlikte Masonluk kurumumuzu da etkilemişti.⁸⁹ Bu hususta küçük ama dikkat çekici bir örnek vermekle yetinelim. İhtilalle birlikte Büyük Üstat Ahmet Salih Korur Kardeş siyasî görevinden ötürü tevkif edilirken diğer taraftan da Büyük Daimi Heyet ihtilali destekleyici mahiyette bir bildiri yayınlanıp yayınlanmayacağı hususunu tartışmıştır.⁹⁰ Bu durumun Localara yansımalarını da tabii karşılamak gerekecektir.

Daha sonra karşımıza, “1965 Olayları” olarak adlandırılan ve Masonluğumuzda bölünme ile sonuçlanan hadise çıkmaktadır. Malum olduğu üzere bu süreç Türkiye’de bir politikacıya verilen mektup” olarak hatırlanır. Aslında “1965 Olayları” sadece bir mektup ile izah edilebilecek bir mesele olmayıp, temelinde Türkiye Büyük Locası’nın farklı bir Masonik anlayışa yönelmesi ve muntazam Masonluk camiasıyla ilişkiler kurması vardır. Ancak işin siyasi yanı göz ardı edilemez. Neticede 1964 yılının sonunda Masonluğumuz, üyeleri vasıtasıyla da olsa, bir parti başkanının seçimi sürecine müdahil olmuştur. Siyasetin içinde olmadığını iddia eden bir kurumun siyasi netice veren bir tavır almasının, o kurumun mensupları açısından bazı sıkıntılı sonuçlar doğurmuş olması tabiidir. Üstelik bunu serbest politika tecrübesi pek kısıtlı kabul edilebilecek bir toplum

⁸⁸ Tesviye Dergisi, Sayı: 13, s: 32

⁸⁹ Kurumun politika ile ilişkisi üzerine bir örnek olarak Türk Mason Dergisi’nde yer alan ve iktidar partisini öven bir makale yüzünden derginin İhtilal’in hemen sonrasında Hayrullah Örs tarafından zorlukla toplatıldığı söylenebilir. Bkz. 3 Ekim 1965 Konvan Tersimatı.

⁹⁰ Layiktez, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.2, İstanbul 2001, s:79-88

için düşünürsek, Kardeşler arasındaki bağın etkilenişi daha da önem kazanmaktadır.

Kuruluşundan başlayarak 1970’li yıllara kadar geçen süre içerisinde Masonluğumuzun siyaset ile etkileşimini ana hatları ile gözden geçirdik. Yaşanmış hadiseleri anlamaya ve elimizdeki belgelere dayanarak bir izlenim edinmeye çalıştık. Bu sürecin Masonik kültürümüze yansımaları elbette ki olmuştur.⁹¹

Bu noktada yapılması gereken, konuyu samimiyetle inceleyip yorumlamak; geleceğin Masonluğunu, geçmişin hatalarından alınacak derslerle daha gl olarak inşa etmektir.

⁹¹ Güncel rnekler vermenin bu çalışmanın amacına hizmet etmeyeceğinin bilinci içerisinde, yeleri Masonlardan oluşan çeşitli elektronik posta gruplarındaki yazışmaları hatırlatmakla yetineceğiz.

5.4- Masonluk Kültürümüzde Yüksek Şura  zleri

Yavuz Selim AĞaoğlu

Büyük Loca ile Yüksek Şura arasındaki iliŐkilerin Masonluk tarihimizde önemli bir yeri olduğu kuŐkusuzdur. Ancak bu önem, Masonluğun sembolik dereceleri ile felsefi dereceleri arasında “rit” çerçevesinde ele alınıp izah edilecek teorik bir mesele olmaktan daha farklı nedenlere dayanmaktadır. Bu farklı nedenleri araŐtırırken Masonluğumuzun kuruluş safhasından başlayarak bu yönü ile incelenmesi faydalı olabilir. Çünkü iki kurum arasındaki iliŐkilerin tarihi seyri, bugünkü Masonluk kültürümüzde de izler bırakmıştır.

Milli Masonluğun kuruluşundan önce memleketimizdeki Masonluğun tarihçesine bakıldığında, çok sayıda obediyanıa bağlı ve daha çok yabancılarla azınlıkların katıldığı Locaların varlığı dikkat çeker. Bu  er eve içinde Mason Localarının bir kısmının 19. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı aydınlarına, genellersek yerli muhalif gruplara ev sahipliği yaptığı bilinen bir konudur. Milli Masonluğun kuruluş safhasında da İtalyan, Fransız, İngiltere, Belçika ve Mısır obediyanlarının karŐıllıklı etkileşiminin rol oynadığı muhakkaktır.

1907 yılında Brüksel’de yapılan Yüksek Şuralar konferansında “intizam ve mevcudiyeti tespit edilen” Mısır Yüksek Şurası vasıtasıyla Prens Aziz Hasan Paşa, ilk olarak 1861 senesinde kurulduğu halde faaliyet gösterememiŐ olan Şûrâ-yı  l -i Osmanî’nin yeniden tesisinde görev almıştır. Diğer taraftan Yüksek Şura’nın kuruluşunda görev alacak Kardeşlerin 33. dereceye yükseltilmeleri konusunda İtalyan obediyanının katkısı da önemlidir. Hiç şüphe yok ki, 1909 yılında milli Masonluğun kuruluşu, Osmanlı coğrafyasındaki sosyal ve politik geliŐmelerden ayrı değerlendirilecek bir mesele değildir.

3 Mart 1909 tarihinde Eski ve Kabul Edilmiş Sco  Riti’nde çalışmak üzere kurulan Yüksek Şura’dan bir müddet sonra da 13 Temmuz 1909’da yine aynı ritte çalıŐacak ve bu ritin ilk üç sembolik derecesinin yönetim sorumluluğunu  stelenecek olan Maşrık-1 A’zam-1 Osmanî yani Osmanlı Büyük Doğusu tesis edilmiŐtır.

Yüksek Şura’nın Büyük Loca’yı kurmak üzere yaptığı girişimler malumdur. İki kurum arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından, Büyük Loca’nın ilk Büyük  stadı seçilen Talat Paşa’nın Büyük  stat olarak “Yüksek Şura huzurunda” ettiği yemin metni önemli bir gösterge olarak ele alınabilir. Yemin metninin bir kısmı Şöyledir:

“İŞbu ritin nizamı ve kavanini esasıyesine riayet edeceğime ve riayet ettireceğime ve İskoç Ritine ve bilhassa 1786 büyük kavanini esasıyesinin h sn  muhafazasına nezaret edeceğime yemin ederim; İŞbu vesika ile tanıyorum ve

taniyacağım ki İskoç Yüksek Şurasının himayesi altında olarak teşekkül eden Türkiye Büyük Meşriki birinciden üçüncü dereceye kadar olan bir kuvvei Masoniyedir Yüksek Şurayı bütün Türkiye ve tevabii Masonluğunun nazımı olan bir kuvvet olarak tanıdım ve taniyacağım ve mezkur Yüksek Şuradan Ritin menfaati için sudur edecek olan evamir, buyurultu ve tamimlere riayet edeceğim ve ettireceğim ve Yüksek Şuranın Türkiye ve tevabiinde yegane muntazam bir kuvvet olduğunu ve Büyük Meşrikin onun himayesi tahtında teşkil olunarak muntazam bir surette vücade geldiğini beyan ve itiraf ederim.

Ayrıca gerek kendi namıma ve gerek Türkiye Büyük Meşriki hesabına olarak teahhüt eylerim ki ancak Türkiye Yüksek Şurasile 1786 büyük kavanini esasiyesinin sadık muhafızı bulunan İskoç ittihadına dahil Yüksek Şuralar tarafından tanınmış olan Mason teşkilatından başka teşkilatla münasebette bulunmayacağım.... İşbu yemin büyük Üstat sıfatile beni ve Türkiye Büyük Meşrikini ve birinciden üçüncü dereceye kadar olan kadim ve makbul İskoç Ritinin bu kuvvei Masoniyesine meşru bir surette halef olarak yerimize gelecekleri de teahhüt altında bulunduracaktır.”⁹²

1 Kasım 1909’da Yüksek Şura ile Büyük Loca arasında imzalanan konkordato da aynı çerçeveyi teyit eder. Buna göre Şûrâ-yı Âlî-i Osmanî, Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Ritinin ilk üç derecesinin yegane otoritesi olarak Maşrik-ı A’zam-ı Osmanî’yi tanır. Maşrik-ı A’zam-ı Osmanî de aynı ritin 4. dereceden yukarısı için yegane kudret olarak Şûrâ-yı Âlî-i Osmanî’ tanır ve kendisine “ilk üç derece için bahş ve tevcih olunan idari kuvvetin” Yüksek Şûrâ’dan “sudur ettiğini” kabul eder.⁹³ Bu nedenle Yüksek Şura ile Büyük Loca arasında, aynı rit çerçevesi içinde bir ast üst ilişkisinin varlığı gayet açıktır.

1931 yılında bu konkordato metni revize edilecektir. Önceki Büyük Üstatlardan olan Servet Yesari Kardeş, 25 Kasım 1931’de yeniden tanzim edilecek konkordato metni ile ilgili olarak 23 Haziran 1931’de yaptığı ve sonradan yayımlanan konuşmasının bir yerinde şu ifadeyi kullanmıştır:

“Ta başlangıcından beri bir pırlanta gibi her türlü lekeden muarrah olan teşekkülümüzde tashih edilmiş ve temizlenmiş hiç bir leke yoktur ve olmadığına kuvvetle inanıyoruz.

Daima hakka ve hakikate sarılmış olan Yüksek Şura hakikate tehakküm eden haleti ruhiyyeden ötedenberi muarradır. Kendi sevgili evladı olan Türkiye Büyük Meşrikine istihfafla bakmayı hatırından geçirmez ve geçirmeyi bile küçüklük sayar. Ve onu gözü gibi sakınır.”⁹⁴

⁹² Ha.: Üm.: A.: Kay.: Servet Yesari’ nin 23/6/1931 tarihli hitabe metni, İstanbul 1931, s:7-8

⁹³ Apak, Kemalettin, “Türkiye’ deki Masonluk Tarihi”, İstanbul, 1958, s:72-73

⁹⁴ Ha.: Üm.: A.: Kay.: Servet Yesari’ nin 23/6/1931 tarihli hitabe metni, İstanbul 1931, s:13

Bu ikinci konkordatonun ilkinden bir kaç farkı vardır. Örneğin yeni konkordatonun ilk maddesinde Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti'nin Türkiye hudutları dahilindeki temsilcisinin Yüksek Şura olduğunun belirtilmesine mukabil Büyük Loca'dan bahsedilmemesi, Localarda daha yüksek derecelerdeki Kardeşlerin ve atölye görevlilerinin rit nizamına göre yer alacağı hususu ilk konkordatodan farklıdır.⁹⁵

Bu hususta, görevlendirilmiş bir komisyon tarafından hazırlanıp 1951 yılında basılan “Türkiye’de Hür Masonluk Tarihi” adlı eserde farklı bir yorum yapıldığı dikkat çeker. Buna göre, ilk konkordatoda Büyük Loca’nın bağımsızlığı vurgusu ağırlık kazanmış ve Yüksek Şura’nın ritle ilgili bazı esasları üzerinde yeterince durulmamıştır. Hattâ aynı metinde bunun bazı rahatsızlıklara sebep olduğu ve bu rahatsızlıkların ancak Uyanış’tan sonra giderilerek Rite uygun bir hale getirildiğine değinilir.⁹⁶

Çeşitli dönemlerde farklı saflarda birbirleriyle siyasi mücadele içinde olan Kardeşlerin Masonluk Kültürümüzde bıraktıkları izleri Bölüm 4.2’de ele aldık. biliyoruz. Bu çerçevede, Cumhuriyet döneminin başındaki çok partili hayata geçiş denemeleri de Kardeşleri fevkalade etkilemiş bir mesele olarak tarihteki yerini almıştır. Politik mücadele ve devletle ilişkiler, farklı politikacı gruplarından bir kısmının tekris edilmesine ve bir kısmının da reddedilmesine kadar gitmiştir. Bunların arasından bir grubun tekris edildikten sonra süratle 33. dereceye yükseltilmeleri de dikkat çekicidir ve diyebiliriz ki Kardeşler arası politik saflaşma Büyük Loca-Yüksek Şura ilişkilerini de etkilemiştir.

Uyku Dönemi Masonluğumuz açısından çok önemli bir hadisedir. Uyku Dönemine giriş ile birlikte Büyük Loca faaliyetlerini tatil ettiğini resmen duyurmuş ve sahip olduğu binaları devlete devretmeye mecbur kalmıştır. Yüksek Şura ise atölye çalışmalarını durdurmasına mukabil bu noktada sessiz kalmayı tercih etmiştir. Uyku Dönemi’nden sonra 1938 ve 1939’da ilk sembolik locaların kuruluşunda ve 1946’daki resmi Uyanış’ta Yüksek Şura inisiyatifi elinde bulundurmuştur.⁹⁷

Bu dönemin başlangıcında yeni Locaların kurulması aşamasında Yüksek Şura ile Loca “heyet-i müteşebbise”sinin arasındaki ilişkiler üzerine elimizde -kısıtlı sayıda da olsa- belge mevcuttur.⁹⁸ Bir örnek olarak 4 numaralı İzmir Muhterem Locası’nın kuruluşunda Yüksek Şura ile ilişkileri yürüten iki Kardeşten Hamdi

⁹⁵ Apak, Kemalettin, a.g.e. s:74-75

⁹⁶ “Türkiye’de Hür Masonluk Tarihi”, Tan Matbaası, İstanbul, 1951, s: 93-94

⁹⁷ Bölüm 4.2’de ele alındığı üzere, Uyanış ile birlikte eski Locaların tekrar “uyandırılmamış”; eski Mason üyeler yeni derneğin kendiliğinden üyesi kabul edilmemiş ve sadece “uyandırılması” hususunda ittifakla karar alınanların yeni Loca çalışmalarına katılmalarına izin verilmiştir.

⁹⁸ Örnek olarak İzmir Muh.: L.:’nın ilk toplantı Tersimatında bununla ilgili hususlara rastlandığı söylenebilir. Bkz. “İzmir Locası’nda 50 Yıl”, İzmir Locası Yayın No: 3 s:11

Nüzhet Çançar İzmir Locası'nın kurucu Üstad-ı Muhterem'i, Hasan Başkam ise Yüksek Şura adına Locanın Daimi Müfettişi olarak görev yapmıştır.⁹⁹ Aslında bu dönem hiç şüphesiz Türkiye Masonluğunda idari açıdan ilginç bir dönemi temsil etmektedir. 1948 yılında Türkiye Yüksek Şurası tarafından uyandırılan Masonluk, çalışmalarına Yüksek Şura himayesinde başladığı ve kurulan Localar beratlarını Yüksek Şura'dan aldıkları için, ritüelik çalışmalar da Localarda "Yüksek Şura'dan alınan salâhiyetle" açılmaya başlanmıştır. Yani bu dönemde tüm dereceler Yüksek Şura tarafından yönetilmektedir. Buna ilaveten Yüksek Şura'nın görevlendirdiği Müfettişler de sembolik Localarda görev yapmaktadır.

1950 yılında neşredilen Çırak Derecesi ritüelinin üzerinde Türkiye Yüksek Şurası yazmaktadır. Bu ritüel ile daha önceki ritüeller arasında bazı farklılıklar dikkat çeker. Örneğin bu ritüelin "Masonluğun Prensipleri" bölümünde yer alan ve Türkiye Masonluğunun hakimiyeti ile ilgili kısımda, önceki ritüelde bu hakimiyet genel oylamaya bağlanmış iken, bu hakimiyetin "Nizâmlara tevfi kan kurulan heyetlerin kararları ile tecelli edeceği" ifade edilmektedir.¹⁰⁰

Bir başka ilginç hususa 1950 yılı İzmir Muhterem Locası Tersimatlarında Loca içi fikri çalışmalarla ilgili olarak şu satırlara rastlanmaktadır:

"Bundan sonra gündemin ikinci maddesi gereğince Üs.: Muh.: tarafından yeni yıl çalışmaları hakkında Sü.:lara söz verilmesi bildirildi. Ka.: Şekür Çağatay B.: söz aldı. Yeni yıl çalışmalarına girerken bu Mah.: Muh.:mizdeki çalışmalarımızda Ma.:luğun irşad ettirici yüksek mefkûrelerinin işlenmesini ve celsenin gündeminde Ma.:luğun temel akîdelerine âid ana fikirlerden birine yer verilmesi hakkında yazılı ve uzun bir hitâbede bulundu.

*Bunun üzerine Şar.:dan Hamdi Nüzhet ve Hasan Yusuf Üs.:lar söz aldılar. Hamdi Nüzhet Üs.: Remzî Mahfil Muh.:in Tekr.:, Teb.:ve U.:dirmalara pek çok işleri olduğunu, uzun müddet bunlarla meşgul olmak iktiza ettiğini, ilerde vakit kalırsa Şekür Çağatay B.:in teklif ettiği konularda uğraşılacağını, esas itibarıyla felsefe mevzûlarının diğer derec.:lerde işlendiğini söyledi. Hasan Yusuf Üs.: bu söylenen sözlerin haklı olduğunu, bir mekteb teşkil eden Ma.:luğun remzî derecelerini ilgilendiren akîdelerine âid konuşmaların kendileri tarafından Mah.: Muh.:e sunulabileceğini ifade etti."*¹⁰¹

Hakikaten de 1950 yılında İzmir Muhterem Locasında verilen toplam 13 konferansın altı adedi Yüksek Şura adına Loca Daimi Müfettişi olan Hasan Yusuf Başkam Kardeş tarafından verilmiştir.

⁹⁹ Detaylı Bilgi için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, "Uyku Dönemi'nden Uyanışa İzmir' de M.:luğa Bir Bakış", başlıklı yayımlanmamış konferans metni, Mimar Sinan A.: L.: 17 Ekim 2009

¹⁰⁰ Bu ritüelin önceki ve sonraki ritüellerle farkı için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, "Başlangıcından Günümüze Türk Masonluğunda Ritüeller, Çırak Derecesi, 1909-2004", İVAL, 2005, s: 491-497

¹⁰¹ Detaylı Bilgi için Bkz. Ağaoğlu, Yavuz Selim, a.g.konferans

Bunlara ilaveten 1950 yılı, bir Büyük Loca kuruluşu için çalışmaların da sürdürüldüğü bir yıldır. Nitekim aynı yıl, 30 Eylül 1950 tarihinde Yüksek Şura, sembolik dereceler için bu örgütün kurulmasını ve müzakere edilen “Türkiye Yüksek Şurası’na tâbi Büyük Mahfil Nizamnâmesi”nin Localara dağıtılmak üzere çoğaltılmasını karara bağlamıştır.¹⁰² Ancak hazırlanan “Büyük Mahfil Nizamnâmesi”nde Büyük Mahfil’in Yüksek Şura’ya tâbi olduğu, sembolik dereceleri Yüksek Şura adına idare etmekle görevlendirildiği, hariçte Masonluğu temsil için Yüksek Şura’nın onayının alınmasının şart olduğu gibi dikkat çekici ifadeler yer almaktadır. Bu durum, özetle, Büyük Loca’nın bağımsız ve hâkim bir otorite olmaktan ziyade sembolik localar için Yüksek Şura’ya bağlı bir “ara merci” olarak görev yapması anlamına gelmektedir.

Aslında başlangıçtan Uyku Dönemi’ne kadarki süreçle ilgili olarak 30 Eylül 1950 tarihli Yüksek Şura toplantı tersimatında şu değerlendirme dikkat çekmektedir:

*“Yüksek Şuramız Rit Ekosse Ansiyen e Akseptenin esaslarına göre 1909 senesinde kurulduğu zaman ilk üç derecede çalışan mahfilleri de kendi bünyesi içinde idare etmiş ve bir müddet sonra bu üç derece localarının muhtariyetini kabul etmek suretiyle bir Maşrık-ı Azam vücuda gelmiş olduğu fakat her iki kuvvet arasında ikide bir tehaddüs (karşılıklı) eden ihtilaflar yüzünden Türk Masonluğu bünyesinin geçirmiş olduğu sarsıntılar karşısında zamanı gelince bu ikiliğin bertaraf edilmesi kaçınılmaz bir zaruret almış olup 1909’ dan 1935 yılına kadar böylece devam eden Maşrık-ı Azam, 1935 senesi Ekim ayının onikinci gününden itibaren siyasi zaruretler dolayısı ile faaliyetini tatil etmek mecburiyetinde kaldığı.....”*¹⁰³

Diyebiliriz ki 1950’li yılların ilk yarısı bu tartışmalarla geçmiştir. Bu dönem pek çok yönden incelenmesi gereken bir dönemdir; çünkü, bilindiği üzere, tamamen bağımsız bir Büyük Loca kuruluşu için farklı formüllerle yapılacak girişimler ve denemeler 1956 yılı Aralık ayına kadar sürecektir. Bu uzun, sıkıntılı ve çekişmeli “Granloj”lar döneminin de Masonluğumuzda iz bıraktığı muhakkaktır. Zaten hatırlanacağı üzere 1956 Aralık ayında Büyük Loca’nın yeniden tesis edilmesinin ardından farklı bir Masonik yönlenmeye ilişkin arayışlar gündeme girmiştir.

1950’li yılların sonundan itibaren intizam konuları, İskoçya Büyük Locası ile ilişkiler konuşulmaya başlanmıştır. 3 Aralık 1957 tarihli Büyük Daimi Heyet toplantısından başlayarak ritüeller konusu da resmi olarak gündeme girmiştir.¹⁰⁴

¹⁰² Çeltikçi, Fikret, “Hür Masonluk Tarihinden Notlar”, Mimar Sinan Yayınları No:6, s: 337

¹⁰³ Layikteş, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.1, Yenilik Basımevi, İstanbul 1999, s: 171

¹⁰⁴ 26/27 Nisan 1969 tarihli Konvan’ a sunulan İdare Raporu Eki

1963 yılı, başta bilgi edinmek maksadı ile İngilizce ritüellerin çevirilerinin yapılmasının konuşulduğu ve intizam çalışmaları çerçevesinde Grand Orient de France ile Grand Lodge de France gibi gayri muntazam kabul edilen obediyanlarla yazışmaların kesildiği yıldır.¹⁰⁵ 1964 senesi Büyük Daimi Heyet tutanaklarında, Anglo-Sakson ritüel ve mevzuatlarının tercüme edilmesi işine girişilmesinin etkisine de değinerek ileride Masonluğumuzun bölünme riskine karşı gecikmeden tedbirler alınmasının lazım geldiği yer almıştır. Aynı yıl, sembolik loca ve Yüksek Şura atölye yönetimleri arasında yaşanan kimi sürtüşmelerin Büyük Daimi Heyet tutanaklarına da girdiği yıldır.¹⁰⁶

İskoçya Büyük Locası ile etkileşimin Büyük Loca ile Yüksek Şura arasındaki ilişkileri zedelemesi bizi şaşırtmamalıdır. Konunun günlük ilişkiler ve hesaplaşmalar ötesinde rit ile ilgili yönü de vardır. Sembolik Masonluğu Royal Arch ile tamamlayan Anglo Sakson anlayışı ile 33 dereceli Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti arasında önemli farklar vardır. Esasen bu iki sistemden biri Kıta Avrupası Masonluk Geleneği'nin aydınlanmacı üslubundan diğeri ise Anglo-Sakson Masonluk Geleneği'nin operatif kökenine dayalı vurgularından kaynaklanan “karakter”e sahiptir.

Büyük Loca'nın yeni bir yönde adımlar atması, 1950'li yılların sonlarından itibaren Masonik uygulamaların ve nihayet ritüellerin değişimi ile sonuçlanmıştır. Yani intizam üzerine odaklanılarak, Masonik gelenek ile ilgili bir kurumsal tercih karara bağlanmış ve uygulamaya konmuştur. Bunun üzerinde durmak gerekir. Özellikle ritüel değişiklikleri bilindiği üzere Masonik kültür açısından çok önemlidir. Bir ömür boyu belli bir gelenekte Masonik uygulamaları sürdüren binlerce kardeşin bu değişimi, teknik bir konu gibi bir anda kabul etmesini, kayıtsız şartsız içine sindirmesini beklemek ne derecede gerçekçidir; üzerinde düşünmek gerekir. Bu olayların Masonik Kültürümüzde iz bıraktığı muhakkaktır. Bunların hepsi bir bütünün parçalarını teşkil etmektedir.

Yüksek Şura ile Büyük Loca'nın aralarındaki ilişkiyi karşılıklı restleşerek sonlandırmaları ve bir yol ayrımına gitmeleri şu temel sonuçları doğurmuştur:

Yüksek Şura kendi büyük locasını kurup memleketimizdeki gerçek Masonik geleneğin temsilcisinin hem kuruluş olarak hem de rit yönüyle kendisine ait olduğunu öne sürmüştür. Buna mukabil Yüksek Şura'dan ayrılan ve intizam kurallarına uymak üzere girişimlerini sonuçlandıran Büyük Loca ise kendi Yüksek Şura'sını Eski ve Kabul Edilmiş Skoç Riti'ne dayanarak kurmuştur. Kuruluş tarihinden itibaren muntazam Masonluk çerçevesinde kabul görmüş olduğu için de kurumsal olarak 1909'dan itibaren memleketimizde Masonluğun tek temsilcisi olduğunu beyan etmiş ve kabul görmüştür. Diğer yandan ritüelleri

¹⁰⁵ Layikteş, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.2, İstanbul 2001, s:140-144

¹⁰⁶ Layikteş, Celil, “a.g.e., s:151-161

açısından, eski gelenekleri ile yeni tanıştığı Anglo Sakson geleneklerini uyum içerisinde birleştirmiş ve sembolik dereceler açısından kendisine özgü bir ritüel oluşturmuştur. Ancak objektif değerlendirme açısından kimi ritüel tartışmalarının halâ sürdüğü de bir vakıdır. Aslında hem Büyük Loca hem de Yüksek Şura yenilenmiştir. Büyük Loca eskidir ama değişmiştir. Yüksek Şura da yeniden kurulmuştur.

Kanaatimiz odur ki bugün için de Masonluğumuzda Birey-Loca-Büyük Loca ilişkileri ile Birey-Atölye-Yüksek Şûra ilişkileri ve rit-ritüel etkileşimi, üzerinde hep düşünülmesi gereken konular olarak önümüzde durmaktadır. Geriye dönüp bakıldığında Masonik Kültürümüzde yukarıda bahsedilen etkileşimin bir kaç etkisi kolaylıkla hissedilebilmektedir. Büyük Loca, çok Kardeş tarafından, hem tanım hem de idari açıdan bugün yatay değil daha ziyade Skoç Riti'nin karakterine uygun bir dikey yapılanmanın ürünü olarak algılanmaktadır.¹⁰⁷ Diğer taraftan Anglo-Sakson Masonluğunun temel inanç izleri ve şekli özellikleri aynı Çalışma Tablosu örneğinde olduğu gibi sahiplenilmiş görünmektedir. Her ne kadar ritüelik özellikler her iki anlayışın sentezi olarak göz önünde olsa da Loca çalışmalarının içeriği, konferans ve tartışmaları ile, tamamen Kıta Avrupası Masonluğu geleneğini sürdürmektedir.

Memleketimizde Masonluğun tarihi, Paul Dumont'un tarifi ile "keşfedilmemiş bir kıta olarak" önümüzde durmaktadır. Masonluk tarihimizdeki Büyük Loca - Yüksek Şura etkileşiminin Masonluk kültürümüze yansıyan izleri bu kıtanın bir parçasıdır ve gelecek kuşaklar tarafından hiçbir güvensizlik hissine kapılmaksızın; ağırbaşlı, sağduyulu ve mesleğimizin olgunluğuna yakışacak şekilde incelenip değerlendirilmelidir.

¹⁰⁷ Bunda toplumsal tarihimizin de bir etkisi olduğu muhakkaktır.

6- TESPİTLER VE PROJEKSİYONLAR

6.1 – Masonluk Kültürünün Bugünü ve Yarını

Ender Arkun

Masonluk kültürü acaba 21. yüzyıla ait küresel kültürel eğilimlerle ne ölçüde bağdaşıktır? Masonluğun çağları aşan mesajı ve kültürel yapısı acaba 21. yüzyıl dünyasının dünya görüşü ve kültürü ile uyumlu mudur? Çağdaş kültürel yaklaşımlar ile Masonluğun kültürü arasında ciddi çelişkiler, köklü uyumsuzluklar var mıdır? Masonluğun öğütlediği ilkeler, dünya görüşü, çağları aşıp geldikten sonra artık çağımızda sona ermiş, geçerliliğini yitirmiş midir?

Çağdaş küresel kültürün daha çok maddiyata dayalı olduğunu, manevi değerlerin ise, son yılların yükselen değeri olan formel dinlere bağlılıkla temsil edilmekte olduğunu söyleyebiliriz. Formel dinlerdeki yükseliş ise Judeo-Hristiyan kültürü ile İslam kültürü arasında gittikçe belirginleşen bir karşıtlık şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu karşıtlık, ne yazık ki manevi boyutun dışına taşarak giderek bir politik “ötekileşme”yi, toplum kesimleri arasında ayrışmayı gündeme getirme eğilimindedir. Özetle, çağdaş küresel kültür, bir ucunda maddiyat, diğer ucunda ise dinsel skolastisizm bulunan bir ikileşmeyi yansıtmaktadır.

Böyle bir ikileşmenin, insanları dinleri ve milliyetleri arasında hiçbir ayırım yapmadan birleştirme ülküsünü içeren Masonluk kültürünü dışlayacağı açıktır. O halde Masonluk bu kültürel ortamda kendisine bir yaşama alanı bulabilecek midir? Yoksa gençlerin gittikçe daha az ilgi gösterdiği bir yaşlılar topluluğu ya da kendisini var eden değerleri unutmuş bir sosyal kulüp haline mi dönüşecektir?

Bugün, dünyanın her tarafında Mason locaları, olgun çağda ve ekonomik durumu ortalamanın üstündeki insanların üyesi olduğu cemiyetler durumundadır. Bilhassa Anglosakson dünyada Masonluk, tekris, geçiş ve yükselişte verilen bilgilerle sınırlı kalınarak özümsemiş sayılmaktadır. Böyle olunca, Masonik kuruluşlar kendilerine toplumsal yükümlülükler biçmiş ve büyük ölçekli hayır işlerine yönelmişlerdir. Çoğunlukla eşlerle birlikte gerçekleşen sosyal faaliyetler ise bu yeni Masonik anlayışın etkinliğinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Türkiye’nin de dahil olduğu kıta Avrupa’sı Masonluğu anlayışında ise Masonluğun özümsemişliğinin entelektüel faaliyetlerle desteklenmesi gereğine vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan, ilgi çekici masonik konuşmaların dikkatle izlenip tartışıldığı bir gerçek olmakla birlikte, pek çok kardeş localarda

Masonluk konuşmaktan sıkılmakta; güncel gelişmeleri tartışmayı ya da kültürel konuları konuşmayı daha çekici bulmaktadır. Bu çelişkide, Masonlukla ilgili konuşmaları yapan konuşmacıların konuya yaklaşımdaki yeterlilik düzeylerinin de payı bulunmaktadır.

Herhalükarda, gerek Anglosakson dünyada, gerekse de kıta Avrupa'sında, Masonluğun, artık topluma yön verecek liderler yetiştiremediği söylenebilir. Bu, Masonluk kültürünün geçmiş yüzyıllardaki içeriğinden bir ayrılmadır. Zira 18. ve 19. yüzyıllarda, hattâ 20. yüzyılın başlarında, Türkiye'de ve dünyada Masonluğun ışığıyla aydınlanmış pek çok düşünce ve devlet adamı, toplumlarının kaderini etkilemiş, önemli toplumsal atılımlara öncülük etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve yaşatan kadroların içindeki Masonların çokluğu bunun bir örneğidir. Bugün dünyadaki ve ülkemizdeki toplumsal dönüşüm çizgisine bakıldığında, Masonik anlayışların yapıcı etkisinin eksikliği görülmektedir. Başka bir deyişle, Masonluğun değer ve idealleriyle aydınlanmış toplum liderlerine bugün her zamankinden daha fazla gereksinme vardır. Diğer yandan, 21. yüzyıl ve ilerisine bakıldığında, Masonluğun geleneksel yaklaşımı olan toplum önderleri yetiştirme ve çağdaş toplumlara yön verme niteliği ortaya çıkamamaktadır. Bunun yerine kişisel arınma, entelektüel gelişme, toplumsal hizmet gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Günümüzde, Masonlar, bir seçkinler grubunun üyesi, iyi ahlaklı, hasenata değer veren insanlar olarak toplumsal sıralama içinde üst sırada ancak toplum dinamiklerini değiştirme açısından etkin olmayan yerlerini almaktadırlar.

Bu durumun, Masonluk kültürünün çağdaş kültür ile uyumu sorusu çerçevesinde incelenmesi mümkündür ve herhalükarda bir özeleştirme gerekmektedir. Galler Üniversitesi, Masonik Araştırma Bildirileri içeriğinde yer alan çalışmasında Gerald Reilly K.: "Pietre-Stones, Review of Freemasonry" isimli yayında, 2006 yılı Aralık ayında çağdaş hürmasonlukla ilgili özetle şu eleştirisini yansıtmakta:

".....Sürdürülebilirlik, başka bir deyişle geleceği güvenceye almak, ilerideki ufku görmeye yarayan bir masonik vizyon geliştirmeyi gerektirir, geçmişi izlemeyi değil! Tabii ki, yapımızı geçmişin bize sağladığı sağlam temeller üzerine kurmalıyız, insanlığa saygı, sosyal adalet ve doğa bilimlerini gözetmek geleneksel görevlerimiz arasındadır; ama şunu da anlamalıyız ki, şimdiki zaman, bugün, geçmişten farklıdır ve gelecek ise daha da farklı olacaktır. Kurmakta olduğumuz yapı burası ve şimdi için yapılmalı aynı zamanda gerçekçi bir gelecek öngörümüne de yanıt verebilmelidir. Unutmayalım ki hayal kurmak gözleri kapalı yapılan bir iştir, vizyon oluşturmak ise gözlerin açık olmasını gerektirir."

Aynı kardeşimiz, Masonluğun sahip olduğu kültürel geleneği çağımız açısından değerlendirirken şu olumlu gözlemlere de yer vermektedir:

“Çağdaş hürmasonluğun iyi yönleri üç başlık altında değerlendirilebilir: Birinci olarak çağdaş hürmasonluk sağlam bir ahlak öğretisi üzerine kuruludur, ikinci olarak bugünün koşullarına uygun binaları yapmaya yarayacak epistemolojik birikime sahiptir – bunu sağlayacak bilgisi vardır ve üçüncüsü ise ruhun ölümsüzlüğü, insanlığın sürekliliği inancıdır ki bu da ilerisi için mabet inşa etme yolunda çaba sarf etmemiz için bize umut vermektedir.”

İrlanda Büyük Locası Önceki Büyük Sekreteri Pek. Muh. Michael W. Walker K., Batı dünyasında Masonluğa katılımın düşmesi ve localara devamsızlığın artmasına çare olarak şunları öngörmektedir: *“Pazarlamacılık boyutuyla baktığımızda, hürmasonluğu satmaya çalıştığımız bir ürün olarak görebiliriz. Ürünümüzün hem mevcut üyelerimizin daha çok ilgi göstereceği bir ürün olması hem de potansiyel yeni üyeler için bir çekim ögesi oluşturabilmesi için yapabileceklerimiz ya ürünün içeriğini değiştirmek ya da ambalajı daha çekici duruma getirmektir.*

Hürmasonluk uzun yıllar içinde oluşmuş oldukça kökleşmiş bir üründür. Ürünün özünü ve ruhunu bozmadan içeriğini değiştirebilmek açısından yapılabilecek çok az şey vardır. İlkeleri ve öngörülerini zamanın sınavından başarıyla geçmiş ve her zaman olduğu gibi günümüzde de aynı ölçüde geçerlidir. Bu ürünü değiştirmeye kalkıştığımız takdirde, aynı ilgi alanında kalmayı sürdürmemiz, mason olmaya devam etmemiz olanaksızdır. Bu açıdan farklı düşüncelerimizin olmaması gerekir. Birileri masonluğu satabilmek için artık içeriğinin değiştirilmesi gerektiğini savunursa, bu yenilik tutmadığı zaman şimdi de başka şeyleri değiştirelim derlerse bunun sonu yoktur ve hiçbirimiz böyle bir yaklaşımı benimsemememiz gerekir. Böyle bir seçeneğimiz yoktur. Zaman içinde kabul görme oranı düşse bile, elimizde olan ve inandığımız hürmasonluğa olduğu biçimiyle sadık kalmalıyız.

Yapabileceğimiz şey, mevcut üyelere daha sevimli gelecek ve potansiyel yeni müşteriler açısından daha ilgi çekici olacak, şekilde ürünümüzün ambalajını, değiştirmektir. Bu açıdan yapabileceğimiz en iyi şey masonlar olarak daha yüksek bir profil oluşturmak, kendimizi toplum önünde daha görünür yapmaktır. Pencerede parlayan mum, yoldan geçenleri aydınlattığı sürece ilgi çekicidir. Buna karşılık sokak sokak dolaşarak masonluk propagandası yapmak gibi bir yaklaşım bana çekici gelmemektedir. Bu yaklaşım, halkla ilişkiler danışmanı tutan şirketlerin benimseyebileceği “zorlamalı satış” yöntemidir. Böyle bir yaklaşım, nasıl süslerseniz süsleyin, masonluğun ağır başlılığı ve vakarına yakışmaz. Hürmasonluk, düşünceleri ve ruhları ona yatkın, onu arayan insanlar içindir. Hürmasonluk herkese uymaz, kim olursa olsun gelsin diyemeyiz. Dememeliyiz.. Ama bütün toplumlarda ve bütün zamanlarda masonluğun hitap ettiği insanlar olmuştur ve hep olacaktır. Ambalajını değiştirerek ve sunuşunu

hoş tutarak masonluğa uygun olan bu kişilere kendimizi daha iyi tanımak ve onları masonluğa çekmek olanaklıdır, ancak unutulmamalıdır ki bu nitelikteki adaylar varsa vardır, yoktan yaratılamaz.”

Batı dünyasından iki mason düşünürün farklı yaklaşımlarını özetledik. Biri masonluk ana ilkeleri sabit kalmak üzere içeriği çağımıza uygun gelecek şekilde değiştirilmeli derken diğeri masonluğun içeriğine herhangi bir şekilde dokunmanın onun ana karakterini, ülküsünü, kültürünü bozacağından söz etmektedir.

Çağımızın global kültür anlayışı içinde pek çok manevi değerin kaybolmakta olduğu bir gerçektir. Günümüzde dinler bile, manevi arınma içeriğinden sıyrılarak katı kurallar düzeni şeklinde algılanıp diğer dinlerle karşıtlık yaklaşımıyla değerlendirilmektedir. Bu ortam içinde Masonluğa ve onun evrensel ilkelerine her zaman olduğundan daha fazla gereksinme vardır. Masonluk kültürü, insanlık için şimdi her zamankinden daha fazla gereklidir. Yeter ki, biz Masonlar, izlenecek örnekler olduğumuzu belirtecek tutum ve davranışlarımızla, toplum içinde görünürlüğümüzü artırarak bizi izleme potansiyeli taşıyan büyük kitleleri kendimize çekebilelim.

6.2- Türkiye Masonluğunun Profili¹⁰⁸

Turgut Tiftik

Bütün dünyada Mason topluluklarının ortak bazı özellikleri vardır. Olgun yaşıadılar; görece orta üst gelir düzeyinde ve maddi açıdan bağımsızdırlar; içinde bulundukları toplumun ortalamasının üstünde eğitilmiş ve kültürlüdürler; genel bir bakış açısıyla toplumda, çevrelerinde, kabul görmüş, saygın seçkin kişilerdir. Bu genel nitelikler Türkiye Masonluğu için de geçerlidir.

2008 yılı Mart ayı sonuna ait verilere göre Türkiye’de, Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası Derneğine kayıtlı **14 379** kardeş vardır. Bu sayı bir önceki yılın aynı gününe göre **% 0,99** oranında artmıştır.

Bu sayının vadilere göre dağılımı şöyledir:

İstanbul Vadisi:	8195 kardeş; yıllık matrikül artışı:	%0,99
Ankara Vadisi:	3814 kardeş; yıllık matrikül artışı:	%-1,02
İzmir Vadisi:	2370 kardeş; yıllık matrikül artışı:	%0,97

Kardeşlerimizin yaş ortalaması: **50,61**’dir. Vadiler itibariyle localarımıza kayıtlı kardeşlerin yaş ortalamaları şöyledir:

İstanbul Vadisi:	49,99
Ankara Vadisi:	50,80
İzmir Vadisi:	52,45.

Tekris olunan yaşa göre değerlendirildiğinde, son on yıllık istatistikler şu ortalamaları vermekte:

İstanbul Vadisi:	37 yaş
Ankara Vadisi:	38 yaş
İzmir Vadisi:	40 yaş

Türkiye geneli için son on yıl değerlendirildiğinde ağırlıklı ortalama tekris yaşı **38 yaş** olarak bulunmaktadır.

Mason kardeşlerimizi toplum içindeki uğraşları, toplum yaşamının işleyişi içindeki yerleri/işlevleri açısından değerlendirdiğimizde, aşağıdaki profile ulaşırız.

¹⁰⁸Bu derleme Türkiye Büyük Locası Büyük Sekreterliğinin izni ve Turgut Tiftik’in değerli katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

- Özel sektöre bağı işyerlerinde çalışanlar: %70,79
- Üniversite öğretim üyeleri: % 9,84
- Serbest meslek mensupları (doktor, dış hekimi, özel bürosu olan mühendis/mimar, avukat, mali müşavir vb.): % 8,54
- İş adamı (işyeri sahibi, patron): % 4,12
- Emekli (halen düzenli bir işte çalışmayan): % 3,65
- Bürokratlar/ kamu görevlileri: % 2,10
- Tüccar - esnaf: % 0,45
- Gazeteci – yazar - sanatçı: % 0,33
- Öğrenci: % 0,17
- Adalet sektörü çalışanları (noter vb.) % 0,03

Yukarıdaki dağılım, Mayıs 2008 itibariyle Büyük Loca Sekreterliğinde kayıtlı kardeşlerden, 9757 kardeşin bilgileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre: $9757/14379 = \%68$ düzeyinde bir örnekleme üzerinden bu döküm sağlanmıştır. Yaklaşık 2/3 oranındaki bu örneklemenin oldukça güvenilir bir oransal dağılım verdiğini düşünmekteyiz.

6.3– Çalışmanın Devamı İçin Öneriler

Yavuz Çekirge

Masonluk kurumunun, “harici dünya” olarak tanımladığı “kamusal alan” ile olan karşılıklı münasebetleri, kurumun gelişimi ve toplum tarafından algılanması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Masonluk kültürünün günümüz Türkiye’sinde nasıl bir tarihsel süreç içinden gelerek geliştiği ve nasıl algılandığının incelenmesi ilginç sonuçlar ortaya koyacaktır. Böyle bir inceleme, Masonluğun sosyal olarak toplumun hangi katmanlarıyla nasıl, neden ve ne derecede ilişki içerisinde olduğunun ele alınmasını da gerektirir. Bazı çevrelerce yöneltlen “kökü dışarıda akım”, “gizli örgüt” gibi ağır ve mesnetsiz eleştirilerin kaynağı; bu eleştirileri üreten çevrelerin amacı; Masonların bu eleştirilere olan yaklaşımının ne olduğu üzerinde durulması, ileriye dönük çalışmalar açısından önemli açılımlar sağlayacaktır.

Masonluğunun kamusal alandaki güncel algılanışını anlamamız için, Masonluk kültürü ve Mason profilinin tarihsel gelişimi üzerinde derinlemesine bir inceleme ve bilimsel metotlarla karşılaştırmalı araştırmalar yapılması; mevcut “dahili” ve “harici” belgelerin taranarak siyasi ve sosyal açılardan yorumlanması fevkalade ilginç sonuçlara varılmasını mümkün kılacaktır. Buna ilaveten yapılacak dahili ve harici “profil-imaj” anket çalışmalarıyla da yorumların sistematikleştirilmesi ve kuramsallaştırılması mümkündür.

Türkiye’de Masonluğun toplumun değişik katmanları tarafından farklı algılanması, dönemsel olarak değişimlere uğramıştır. Harici olarak, Türkiye’nin siyasi, ideolojik ve kültürel gelişimine paralel giden Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyetin kuruluş süreci, tek parti dönemi, çok partili döneme geçiş, darbeler; dahili olarak da Masonluk kurumunda çeşitli zamanlarda meydana gelen saflaşmalar ve bölünmeler gibi ayrımları tarihi perspektifleriyle detaylı olarak ayıklamak ve ideolojik ve kültürel çerçevesine oturtmak sağlıklı bir Masonluk kültürü profili çizmek için zaruridir.

Bir yüzyılın analizi ve muhasebesini bu şekilde yapmak kolay değildir. Esasen, sadece on yıllık bir kültürel değişimi bile incelemek, başlı başına kapsamlı bir çalışma olarak karşımızda durmaktadır.¹⁰⁹

Türkiye’de Masonluğun tarihsel gelişimi, Masonların kültürel kimliğine ve algılarına yansımıştır. Yıllar boyunca çok farklı amaçlarla Masonluğa giren ama beklediğini bulamayıp çıkan çok sayıda Masonun, günümüzdeki ritüel ve uygulamalardan oldukça değişik kültürel normlar içinde çalışmış oldukları da

¹⁰⁹Dumont, Paul. Osmanlıcılık, Uluscu Akımlar ve Masonluk, YKY, Ekim 2000, Ali Berkay Çevirisi; Deringil, Selim, İktidarın Sembolleri ve İdeoloji - II. Abdülhamid Dönemi, YKY, 2007.

ayrı bir gerçektir. Aynı zaman kesitinde farklı vadilerde çalışan Masonlar arasında bariz sosyo-kültürel, hiyerofanik ve ideolojik farklılıklar olduğunu da söylemek mümkündür. Özetle, Masonların kültürel profili kayda değer bir çeşitlilik arz etmekte; günümüzde de Masonluk kültürü, gerek Masonlar tarafından gerekse de kamusal alanda tek ve aynı biçimde algılanmamaktadır.

Bu durum Jürgen Habermas'ın kuramı çerçevesinde incelenebilir¹¹⁰: Toplumda ötekileştirilen bireylerin kamusal alandaki algılanışı da sorunlu hale gelmektedir. Bu bağlamda Mason, kendisinin referans olduğu ve bu referansla kendini ve çevresini algılamaya çalışan “aşkın özne” durumuna düşmektedir; ancak kendi sınırları dışına çıkarak, yani kamusal alanda nasıl ve neden “öteki” ve “aşkın” olarak algılandığını anlamaya çalışarak içinde bulunduğu döngüden kurtulabilir. Çünkü müzakere ederek ve her alanda çevresiyle uzlaşma zemini yoklayarak geliştirdiği ve çağdaş dünyaya uyum sağlayan rasyonel aklı tahakküm altında tutulursa, Mason, derin bir paradoksun içine sürüklenecek; kamusal alandaki varlığıyla dahili varlığının ne denli çelişkiye düştüğünü algılayacak ve Masonluk kurumundan giderek uzaklaşmak isteyecektir.

Masonluk kültürünün algılanışının incelenmesine zemin teşkil edecek ikinci kuram ise Michel Foucault'nun heterotopya kuramıdır.¹¹¹ Buna göre¹¹²:

“Ütopyalar gerçekte bağlantısı olmayan bölgelerdir. Bu bölgeler, toplumun gerçek mekanı ile direkt ya da tersine çevrilmiş bir ilişki içindedir. [...] Her uygarlık, bünyesinde ‘ters’ olarak tanımlanabilecek bölgeler bulundurur ki bu bölgeler, bütün gerçek mekanların aynı yerde temsil edilmesi ve aynı anda tersine çevrilmesidir. [...] Yansıttıkları ve bahsettikleri bütün mekanlardan tamamen farklı olduğu için, bu yerleri ütopyalardan ayırıp heterotopya olarak tanımlamak istiyorum. [...] Ütopyalarla heterotopyaların aynı yerde var olmasının en güzel örneği aynadır. Ayna, yersiz bir yer olduğu için ütopiktir. Ben, aynada kendimi görürüm ama ben gerçekdışı, sanal bir mekanda değilimdir. Ben oradayım, ama orada değilim. Orada olan, beni kendime gösteren bir gölgedir ve bu gölge benim nerede olmadığımı görmemi sağlar: aynanın ütopyası budur. Heterotopya olmasının nedeni ise ayna gerçekte var olmaktadır ve

¹¹⁰ Jürgen Habermas: (Doğumu 1929) Geliştirdiği "İletişimsel Eylem Kuramı" ile toplum kuramı alanında oldukça yankı uyandırmış, özellikle iletişim felsefesi alanındaki düşünceleriyle üstfelsefe tartışmalarına önemli bir açılım kazandırmış Frankfurt Okulu'nun en önemli son kuşak felsefecisi, Alman toplum kuramcısı ve eleştirmeni. Adı çok büyük ölçüde modern kamu alanı düşüncesi doğrultusunda temellendirdiği "kamusallık" ile "özgür kamusal ussallık" anlayışlarıyla öne çıkmasına karşın, Habermas iletişim kuramı, biçimsel olmayan ussallama, etik, toplum bilimlerinin temelleri ve yöntembilgisi gibi alabildiğine değişik alanlara son derece önemli katkılarda bulunmuştur. Habermas, 1968 yılında yayımladığı "Bilgi ile İnsan İlgileri/Çıkarları" (Erkenntnis und Interesse) adlı kitabıyla Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramının önde gelen adlarından biri olarak düşün çevrelerinin dikkatlerini bir anda üstüne çekmiştir.

¹¹¹ Michel Foucault: (Doğumu 1926-Ölümü 1984) Fransız düşünür. Batı kültüründe modernitenin toplumdaki bireyler üzerindeki etkisini ve sonuçlarını incelemeye adanmış ömrünü, heterotopya diye adlandırdığı sosyal olguyu (ötekileşen birey) tanımlamak için kitaplar yazarak, dersler ve konferanslar vererek geçirmiştir.

¹¹² Foucault, Michel, Des Espaces Autres, 1984 [1967] Çeviri: Merve Ünsal

var olmamanın karşıtı bir hareketi simgeler. Aynanın var olduğu noktadan benim olmadığım noktayı görebilirim.”

İnsanlık için bir ülkü mabedi inşa etmek amacıyla yola çıkan Mason, ütöpik bir kavram olan “ülkü mabedi” için çalışmaya başlar. Dahili alanda inşaatını yaparken, harici dünyada da toplumdaki görevini icra eder. Mason ritüeli dahili dünyayı sembol ve alegorilerle ütopyalılaştırıp, harici dünyayı sorunlu ve acılarla dolu bir mekan yani heterotopya olarak kurgular. Böylece Mason, özellikle de Türk Masonu, harici dünyasıyla dahili dünyası arasındaki çelişkiyi derinlemesine yaşar. Foucault’nun ayna metaforu bu karşılıklı etkileşimi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

İşte tam bu noktada Masonluk kültürünün gelişimi, kurumun içine kapanmasıyla yön değiştirebilir; kurumun gelişimini durduracak ve engelleyecek bazı tuzaklara, tehlikelere yönelebilir: Aşkın özne tahakküm altında tuttuğu rasyonel aklını özgürce kullanamadığı için sürüklendiği “dahili ötekileşme”, “hiyerarşik ve bürokratik saflaşma” ve buna bağlı olarak ortaya çıkan “sistemin atalete yönelmesi” gibi istenmeyen sonuçlardan kendini kurtaramaz.

Geçmişte ve günümüzde Mason camiasının içinde yaşadığı sorunlar ve krizler, nedense kimi kardeşler tarafından susulması ve üzerinde konuşulmaması gereken bir konu olarak gösterilmek istenirken, kamusal alanda özellikle bazı medya organları tarafından “sansasyonel” ya da “tiraj artırıcı” haber olarak skandallar dizisi şeklinde tefrika edilmektedir. Tek başına bu olgu bile üzerinde dikkatle durmaya yeterlidir. Kaldı ki gerek medyada zaman zaman çıkan haberlerin, gerekse de internet ortamlarında, loca kulislerinde ve kardeş sofralarında şiddetli bir biçimde tartışılan konuların varlığı bile, hem dahili hem harici alanda bariz bir bilgi ihtiyacı olduğunu kanıtlamaktadır. Neticede, bu olup bitenler de Masonluk kültürünün bir parçasıdır.

Netice itibarıyla, mevcut çalışmanın devamı olarak, “Günümüz Türk Masonluk kimliği, kültürü ve kamusal alanda algılanması” başlığı altında, Masonluk kültürünün kamusal ve dahili alanda algılanışı araştırılmalıdır. Bunun için,

- İyi tasarlanmış bir anket çalışması gerçekleştirilmeli;
- Anket sonuçlarının, geçmiş ve mevcut Mason profiline ilişkin tespitlerle birlikte tartışılacağı uluslararası geniş katılımlı bir sempozyum düzenlenmeli;
- Anketin ve sempozyumun sonuçları bir kitap halinde yayınlanmalıdır.

Türk Masonluk kimliği ve kültürünün kamusal alanda algılanmasına dair anket bir araştırma şirketi kanalıyla yürütülmelidir. Bu da, araştırma şirketi için iyi

hazırlanmış bir brifingi gerektirmektedir. Anket verileri, ilk aşamada 10 ya da 15 yıllık bir süreç göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

Uluslararası katılımlı sempozyuma bildiri sunmak üzere seçilecek araştırmacılar, Mason olanlar ve olmayanlar arasından ortak bir zemin aranarak tespit edilmelidir. Bu araştırmacıların bazılarının harici alandan seçilmesi son derece önemlidir. Tarih, Sosyoloji, Siyaset Bilimi, Teoloji gibi disiplinlerden akademisyenler düşünülmelidir; gazeteci, yazar ve diğer alanlarda çalışma yapan kişiler dikkatle seçilmelidir. Sempozyum teması ve sunulacak bildirilerin konuları için öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır.:

- Kamusal alanda eleştirel Masonluk algısı, nedenleri ve çözümleri
- Medyanın Masonluk kurumunu eleştirel algısı, nedenleri ve çözümleri
- Masonluğun tarihi sürecinde ulusalcılık ve Kemalizm ideolojileriyle ilişkisi, nedenleri ve sonuçları
- Masonluk kurumu ve dini akımlar (Tarikatlar)
- Masonluk kültürü, demokrasi ve yönetim anlayışı
- Localar içi yönetim kültürü, seçimler, görevliler
- Büyük Loca Görevlileri, Konvan ve Büyük Loca'nın işlevi ve Masonluğa olan etkisi
- Tüzük ve yönetmeliklerin geçirdiği değişikliklerin uluslararası karşılaştırmalarla incelenmesi
- Uluslararası Mason kuruluşlarıyla kamusal alan algısı bazında karşılaştırmalı örneklemeler
- Günümüz Mason profili ve geçmişle karşılaştırması
- Masonluğun sosyal olarak toplumun hangi katmanlarıyla nasıl, neden ve ne derecede ilişki kurduğu, kurması gerektiği üzerine tespitler
- Masonluk kurumunun toplumla entegrasyonu konusunda uluslararası örnekler

Sempozyumun hazırlıkları ve anket çalışmasının brifingi üzerine yapılacak tartışmalar bir ortak paydada eşitlenmelidir.

Önerilen araştırma, araştırma locaları üyelerinden oluşturulacak bir çalışma grubu tarafından yürütülmelidir. Gerektiğinde gruba araştırma locası üyesi olmayan Kardeşler, hattâ harici araştırmacılar da katılabilir. Grup çalışmalarında özerk olmalı, bilimsel metodların dışına çıkmamalıdır. Grubun ne şekilde ve ne amaçla çalışacağı önceden detaylı olarak belirlenmeli ve gerekli bütçe imkanı sağlanmalıdır.

6.4- Sorular

Cengiz Gürsu

Bu ya da herhangi bir çalışmanın, “kültür” ve “Masonluk” kavramları arasındaki ilişki ve etkileşimin doğuracağı bütün sorulara cevap getirmesi elbette ki beklenmez. Aşağıda, çalışmanın ele almadığı ya da yeteri kadar yanıt getiremediğini düşündüğümüz bazı soruları sunuyoruz. Bunlara zaman içinde yanıtlar geleceğine inancımız tamdır. Bu yanıtlar ise, şüphesiz, yeni soru ve tartışma alanları yaratacaktır.

1. Masonların, çağdaş devlet anlayışının; demokrasinin; bilimsel düşüncenin hakim kılınmasının; hür düşüncenin yerleşmesinin öncülerinden olmaları kültürel olarak nasıl bir anlam ifade etmektedir?

2. Sanatkar, bilim adamı, şair, edebiyatçı, siyasetçi v.b. bir çok Masonun Dünya kültürüne (uygarlığa) katkı yapmış olması Masonluğun değil, salt Masonların eseridir denilebilir mi?

3. Masonik camianın (kurumsallaşmanın) yüzyıllar boyunca entellektüellerin sığınma (yaşam) alanı olması Masonluğun makro kültüre (uygarlığa) kaynak sağlayan yapılaşmalardan biri olduğuna delalet eder mi?

4. Masonik düşünce çağdaş, bilimsel Batı düşüncesi ile sezgisel-maneviyatçı Doğu düşüncesinin bir sentezi olarak görülüyor ise Masonluğun geleceğe ilişkin bir kültürün tohumlarını attığını söylemek mümkün müdür?

5. Masonluğun ezoterik-inisiyatik bir yaklaşıma sahip olması onun genel toplumsal gidişattan bariz bir farklılığı mıdır? Masonluğun bu farklılığının bir otarşı yarattığı neticesinin kabulü halinde Masonluk acaba;

- Harici hayata aykırı duruşu nedeniyle herhangi bir anti-tez peşinde midir?
- Harici hayata aykırı duruşu nedeniyle daha “iyi-güzel-doğru” bir yaşam özlemini mi ifade etmek peşindedir?

Yani bu bağlamda Masonluk alternatif bir kültür yaratmak çabasında mıdır?

6. Masonluğun günümüz itibariyle;

- Dinlere mesafeli ancak karşı olmayan,
- Dinsel hoşgörüyü dayalı,
- Yüce Varlığa inancı öngören ancak inancı ya da inanılanı tasvirini öngörmeyen

bir zihniyete (maneviyata) sahip olması Masonluğu hangi kültürel kategoride mütalaa etmeyi gerektirmektedir?

7. Masonluk, eklektik tefekküre dayalı bir öğretinin ezoterik-inisiyatik bir metodoloji ve yaklaşımla hiyerarşik bir kurumsallaşma içinde kardeşlik ilişkileri odağında icra edilmesi olarak telakki ediliyorsa, tüm bu dinamizm hangi kültürel kategoride (kategorilerde) konumlandırılabilir?

8. Masonluğun arka planındaki zenginlik onun kendi kültürünü oluşturduğu anlamına gelmekte midir? Yani Masonluk;

- Tarihselliği (tüm yaşanmışlığı),
- Eğitim felsefesi,
- Ahlak anlayışı
- Yükümlülük ve landmarkları
- Gelenekleri

ile “kendine özgü” bir kültür yaratabilmiştir denilebilir mi?

9. Masonluğun genel olarak dışa kapalılığı bir yana koyulacak olursa, hemen her coğrafyada kitlelerin bilmediği (öğrenmekten de uzak durduğu), yanlış bildiği ya da ilgilenmediği bir kurumsallaşma olması nedeniyle kültürel evrime katkısının dikkate alınamayacak ölçülerde olduğu söylenebilir mi? Masonluğun harici Dünyanın (kitlelerin) anlayabileceği bir söylem yaratmamış olması Masonluğu harici Dünyadan tümüyle soyutlamış mıdır? Yoksa bu durum Masonluğun bir cazibe merkezi olmasını mı sağlamıştır?

10. Çeşitli ülkelerde Masonluk kadar Para-Masonik kurumlaşmaların da yaygınlaşması hangi kültürel kategori kapsamında yorumlanmalıdır?

11. Masonluk seküler kültürün bir parçasıdır denilebilir mi?

12. Spekülatif Masonluğun tüm coğrafyalarda boy gösterip yayılması onun çeşitli uygarlıklara (makro-kültürlere) açılımını mı ifade eder? Yoksa bu durum değişik coğrafyalardaki kimi beşeriyetin ve onun kültürlerinin (tefekürünün) Masonluğun tözüyle örtüştüğünü mü gösterir? Ya da bu gelişim Masonluğun zaten heterojen bir kültür anlayışına sahip olduğunu mu ifade eder?

13. Operatif Masonluk sürecinde Eski Yükümlülüklerin;

- Masonların otorite (kral) tarafından berat verilmek suretiyle yasal bir biçimde örgütlenebileceklerini,
- Masonik gelenek ve bilgilerin nesilden nesile aktarılması için periyodik toplantılar ve yöntemler geliştirilmesini,
- Masonik meslek ile ilgili olarak ayrıntılı bir biçimde Özel Yükümlülükler listelenmesini,

- Tanrı inancı, krala ve kiliseye bağlılık, hırsızlık yapmamak, kumar oynamamak, şehvet düşkünü olmamak gibi Genel Yükümlülükleri de belirlemesini

düzenlemiş olması nedeniyle Operatif Masonluğun münhasıran bir “meslek kültürü” yarattığı söylenebilir mi? Yaratılan bu kültür harici hayata dair mükellefiyetleri ile “cemaat kültürü” olarak tanımlanabilir mi? Eski Yükümlülükler, landmarklar ve sair diğer gelenekler Spekülatif Masonluğa taşındığı ve itibar edildiği kadarıyla günümüz Masonluğunun alt yapısını oluşturmaktadır mıdır? Şayet oluşturmaktaysalar, günümüz Masonluğunun kültürel kimliğini nasıl betimlemek gerekir?

14. Operatif Masonluktan Spekülatif Masonluğa geçiş toplumsal evrime ayak uydurma mıdır? Şayet bu bir evrime ayak uydurma ise bu aynı zamanda Masonik “tözün” gücünü mü gösterir? Yani toplumsal evrime uyabilme yeteneği Masonluğun zaten münhasıran kültürel bir muhtevaya sahip olduğu anlamına mı gelir? Bir başka deyişle, kendisinden önceki ve kendisinden farklı ezoterik-inisiyatik yapılaşmaların toplumsal evrime ayak uyduramamış olması Masonluğun “töz”ünün münhasıran bir “kültür” fenomeni ile özdeş olduğu anlamına mı gelir?

15. Kültürün, insanla başlayıp insanla (insanlıkla) devam eden dinamizmin bir fenomeni olduğu ve bu anlamda “mevcutların (müktesabatın) üzerine yenileri ekleyerek” evrildiği gözönüne alınırsa, Masonluğun;

- Toplumların tarihi ve sosyo-politik evrimi karşısındaki “farkındalığı” (ya da aymazlığı),
- Kendi içindeki ayrışma ve çatışmaları,
- Kendi dışındaki dinamiklerle uzlaşması ve/veya onlara ilişkin seçiciliği,
- Belli tarihsel dönemlerde toplumsal statüko ile ters düşen (aykırı söylemler geliştiren) beşeriyeti mas edebilmesi,
- Kaderinin Masonlara (insanlara) bağlı olması

ve benzeri niteliklere sahip olması nedenleriyle “mevcudun muhafazası” suretiyle kendini yenileyebildiği (zenginleştirebildiği) söylenebilir mi? Şayet söylenemez ise, Masonluk kültür kategorilerinin dışında bir fenomen midir?

16. Kültür kavramının felsefi gerekliliklerinden birisi “somut gerçekliklerden” soyut bilgi çıkarmak” olduğuna göre, Masonluk hangi argümanları ya da boyutlanmaları ile bu gerekliliği sağlamaktadır? Şayet sağlamıyorsa Masonluk kültür kategorilerinin dışında bir fenomen midir?

17. Masonluğun kültüründen söz edebilmek için zorunlu ya da yeterli bir mason (Mason) niceliği olmalı mıdır? Niceliğin (Mason nüfusunun) kültür bağlamında önemi nedir?

18. Masonluğun çekirdeğinde yer alan “sevgi mabedi” vizyonu uygarlığın (makro kültürün) bir sembolü ise bu vizyonun yaşam suyu hangi niteliklere haiz bir hümanizmadır? Masonluğun hümanizmasının hümanizmadan farkı nedir? Masonluğun hümanizmasının hümanizmadan farklı konumlanması söz konusu ise, bu söylem kültür kavramsalı açısından Masonluğu nerede konuşturılmaktadır?

19. Masonluğun kökenlerine olan farklı yaklaşımlar Masonluğu kültür kavramsalı açısından farklı kategorilere mi taşımaktadır? Masonluğun kökenlerine dair tartışmaların her daim gündemde olması Masonluğun bizzat kültürel bir zenginlikten neşet ettiğini mi göstermektedir? Yani Masonluk bizzat “uygarlaşma” sürecinin bir çıktısı mıdır? Bunun da ötesinde Masonluk hem bizzat “uygarlığın (makro kültürün)” bir çıktısı, hem de uygarlık ile etkileşimde bulunan sui generis (kendine özgü) bir fenomen olarak nitelenebilir mi? Masonluğun böylesine bir sui generis fenomen olduğunun kabulü halinde, Masonluk “değişik ve özgül” bir kültüre sahiptir denilebilir mi?

KAYNAKÇA

Makale ve Kitaplar

Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Uyku Dönemi’nden Uyanışa İzmir’de M:luğa Bir Bakış”, 17 Ekim 2009 tarihli yayımlanmamış Mimar Sinan A.: L.: konferans metni

Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Başlangıcından Günümüze Türk Masonluğunda Ritüeller, Çırac Derecesi, 1909-2004”, İVAL, 2005

Ağaoğlu, Yavuz Selim, “Derviş Masonlar”, Tesviye Dergisi, sayı:67

Akin, Asım; Masonluğun Kültür ve Mesajı; Kitap HKEMBL yayını 2003

Akin Asım; Masonluğun Kültürü, Konferans, Çağ Muh. L. 27.05.2004

Akkan, A. (1987), Ritüeller ve Masonik tefekkür açısından Evrenin Ulu Mimarı ve ruhun ölümsüzlüğü dogma mıdır?, Mimar Sinan 64, 65-75.

Aksoy, Suha T., “1965-1966 Olayları”, Ülkü L.: Yayınları No:9, İstanbul, Haziran 2003

Altınörs, R. (1992), Tarihi boyunca Masonluğa karşı haksız davranışlardan “afroz emirnameleri”, Ankara Vadisi Yıllığı, 101-107.

Apak, Kemalettin, “Türkiye’deki Masonluk Tarihi”, İstanbul, 1958

Arkun, Ender; Mason Kültürü Çalışma Grubu, Bilgilenme Aşaması Konuları: Anderson Anayasası, özellikleri ve gelişimi; 2001

Arkun, Ender; Masonlukta Etik, Masonik Etik; Konuşma, Ülke Muh. Locası 30 Nisan 2002

Arkun, Ender; Globalleşen Dünya Değerler Sistemi Karşısında Masonlar ve Masonluk, Konuşma, Ekin Muh. Locası, 2006

Arkun, Ender, Masonların Düşünce Evrimine Katkısına Kısa Bir Bakış”, Mimar Sinan 63, 1969.

Arkun, Ender, Anderson Anayasası, Özellikleri ve Gelişimi, Mimar Sinan 120, 2001.

Ayan, T. (1994), Masonik Demirci, Güzel İstanbul Locası Yayınları No.4, İstanbul.

Ayan, T. (2000), Royal Arch, Ak Yayınları, İstanbul.

Ayfer, M. Ö. (1999), Ansiklopedik Mason Sözlüğü (üçüncü cilt), Tıglat Matbaacılık, İstanbul.

Ayfer, Murat Özgen, Masonluk Nedir ve Nasıldır?, İstanbul, 1995.

Baylot, Jean; La Franc-Maçonnerie Traditionelle Dans Notre Temps; Vitiano, Paris 1972

Belinski, Vissarion Grigoryeviç, Edebiyat, Sanat, Kültür, Tarih, Felsefe Üzerine Yazılar, Yön Yayıncılık, 2000

Borges, Jorge Luis, Dantevari Denemeler Shakespeare'in Belleği, İletişim Yayınları, 2009

Böke, M.Necati, “Muhterem Güneş Mahfili”, İstanbul, 2009

Çeltikçi, Fikret; Hür Masonluk Tarihinden Notlar; Mimar Sinan Yayınları: 6; İkinci Baskı (Üçgöl Locası tarafından gerçekleştirilmiştir) Ertem Matbaası, Ankara.

Çezik, Atila, Masonik Kültür-Gelenek ve Görenekler, Konuşma, 2000.

Dumont, Paul, “Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk”, YKY, İstanbul , 2000

Dumont, Paul, 26 Mart 2008 tarihli yayınlanmamış İzmir Konferansı
Egeran, E. N. (1991), Aramıza yeni katılmış olan sevgili genç kardeşlerime, Mimar Sinan 80, 6-8.

Eliot, T.S., Kültür Üzerine Düşünceler, Ankara, 1987.

Erbudak, M. (1967), Konsekrasyon, Mimar Sinan 2, 26-42.

Erendağ, Dünder, “İdeal Muh.: L.:sı Tarihçesi”, istanbul, 2004

Fromm, Erich, Yaşama Sanatı, Arıtan Yayınevi, 2000

Göksel, Fuat, Erdemin Kaynağı ve Masonik Ahlak Sistemi, Konuşma, 1984.

Gündoğdu, A. Oktay, “Masonik Tarihimizden Bir Kesit”, Mimar Sinan Dergisi, sayı: 109

Güvenç, Bozkurt, Kültür Sorunu, Ankara, 1970.

Güvenç, Bozkurt, Sosyal ve Kültürel Gelişme, Ankara, 1976.

Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, İstanbul, 1979.

Güvenç, Bozkurt; Kültürün ABC’si, YKY-902, Cogito-67 İstanbul-2007

Güvenç, Bozkurt, Kültür Konusu ve Sorunlarımız, Remzi Kitabevi, İstanbul-1985

Hançerlioğlu, O. (1977), Felsefe Sözlüğü (Dördüncü Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Iacovella, Angelo, “Gönye ve Hilal”, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005

Koloğlu, Orhan, “Abdülhamit ve Masonlar”, Eylül yayınları, İstanbul, 2001

Koloğlu, Orhan, “Cumhuriyet Döneminde Masonlar”, Pozitif yayınları, Ekim 2004

Koloğlu, Orhan, “Abdülhamit ve Masonlar”, Eylül Yayınları, İstanbul, 2001

Koloğlu, Orhan, “İttihatçılar ve Masonlar”, Pozitif Yayınları, Şubat, 2005

Koray, T. (1992), Landmarklar, Mimar Sinan 85, 38-60.

Koray, Tanju, Yorumlar, İstanbul, 1992.

Koray, Tanju, Masonluk Nedir? Mason Kimdir? Konuşma, 1999.

Koray, Tanju, Çırac, Kalfa ve Üstat Derecesi Ritüelleri Revizyonu önerisi, 2001.

Kökdamar, Y. (1989), Allah ve din hakkında: Anderson 1723’ten günümüze, Mimar Sinan 73, 49-58.

Lalik, Ö. (1992), Mason Yemini, Ankara Vadisi Yıllığı, 68-70.

Layiktez, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.1, Yenilik Basımevi, İstanbul 1999

Layiktez, Celil, “Türkiye’ de Masonluk Tarihi”, Cilt.2, İstanbul 2001

Layiktez, Celil, “Ali Koç Locası”, Mimar Sinan Dergisi, sayı: 145

May, Rollo, Kendini Arayan İnsan, Kuraldışı Yayınları, 1997

Ocak, Ahmet Yaşar, “Kalenderîler”, Türk Tarih Kurumu, 1992

Okan, Aktan, Mason Kimliği, Konuşma, 1996.

Okan, Aktan, Masonlukta Biçim ve Öz ya da Şekilcilik, Konuşma, 1997.

Okan, Aktan, Masonluk, Erdemler ve Demokrasi, Konuşma, 1997.

Özlem, Doğan, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Doğu Batı Yayınları-40, Ankara-2008

Reilly, Gerald; The Best and Worst of Contemporary Freemasonry; Masonic Research Papers, University of Wales, Lampeter; Pietre- Stones, Review of Freemasonry, December 2006

Reinalter, Helmut Masonluk, Kırmızıkeci Yayınları, 2008

Salancı, B. (2002), Öğrenmeye çalıştığım meslek ve inanç, Eşitlik Fikri Çalışmalar 2002, 104-130.

Sanver, H. S. (2001a), Spekülatif Masonluğun kuruluşu ve İngiltere modeli, yayınlanmamış konuşma.

Sanver, H. S. (2001b), İntizam ve tanınma üzerine bir söyleşi, yayınlanmamış konuşma.

Sanver, M. R. (1996), İnisiyasyonun Metodolojisi ve Masonluk, Ülkü Locası Yayınları No. 8, İstanbul

Sanver, M. R. (2000), Masonluk: Işığı Arayanların Hikâyesi, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.

Sanver, Remzi; Muntazam Masonluk, konuşma.

Stevenson, David; The Origins of Freemasonry: Scotland's Century, 1590-1710, 1988; Cambridge, Cambridge University Press, 1990. pp: xvii+246

Şenerdem, Bülent, Eski Yükümlülükler, AGAL, Ankara-2009

Tarhan, T. (1977), Ruhun ölmezliği, Mimar Sinan 24, 32-43.

Tarkovsky, Andrei, Mühürlenmiş Zaman, Agora Kitaplığı, 2010

Tunaşar Seyhun; Cumhuriyetimize Damgasını Vurup Ebedi Maşrıktan Bizi İzleyen Kardeşlerimiz ile Atatürk ve Türk Devrim Kronolojisindeki Yerleri, Mimar Sinan Yıl 2002, No.:126, ss: 13-52)

Tunaşar, Seyhun. Türk Ulusal Masonluğunda 1935 Uykuya Yatma Olayı. Piramit Yayıncılık, Ankara, 2005

Turan, Şerafettin, Türk Kültür Tarihi. Ankara, 2000.

Umur, Suha. Türkiye'de Masonluğun Uyku Dönemleri, Mimar Sinan Dergisi, Sayı: 58

Ülkü, Cahit. Toplumsal Gelişmeler ve Masonluk, Konuşma, 2001.

Ülkü, Cahit. Toplum ve Masonluk, Konuşma, 2001.

Wallace-Murphy. Tim, The Freemasons, Their History and Mystical Connections; Grange Boks, Sussex 2006.

Walker, Michael. Freemasonry in Society, Today and Tomorrow, Some Personal Musings; web site of Grand Lodge of British Columbia and Yukon;

Yalım, Doğan, Eğitim Rehberi ve Önemi, Konuşma, 2001.

Yalım, Doğan, Masonik Etiket, Konuşma, 2001

Zarcone, Thierry, "Türk ve Pers Masonluğunda ve Para-Masonik Teşkilatlarında Gnostik/Sufi Sembol ve Düşünceler", Mimar Sinan Dergisi

3 Ekim 1965 tarihli Konvan Tersimatı

Mimar Sinan Dergisi, Sayı: 65

Türk Masonluğunda 1930 İntihabat Buhranı Hakikat ve Mahiyeti, 1930 tarihli broşür

Türkiye’ de Hürmasonluk Tarihi”, Komisyon ortak eseri, Tan Matbaası, İstanbul, 1951,

Ha.: Üm.: A.: Kay.: Servet Yesari’ nin 23/6/1931 tarihli hitabe metni”, İstanbul, 1931 tarihli broşür

Tesviye Dergisi, Sayı: 13

İzmir Locası’ nda 50 Yıl, İzmir Locası Yayın No: 3

26/27 Nisan 1969 tarihli Konvan’ a sunulan İdare Raporu Eki

İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992, “Beşiktaş Cem’iyyet-i Milliyesi” maddesi, Cilt:5

İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1992, “Bektaşilik” maddesi, cilt:5